Эсэгэ ороноо, эхэ нютагаа эб хамта мандуулая!

Буряад үнэн

Бүгэдэ арадай сонин

1921 оной декабрийн 21-һээ гарана

1997 июлийн 17

Зунай һүүл улаагшан хонин һарын 12

ЧЕТВЕРГ №133 (19724)

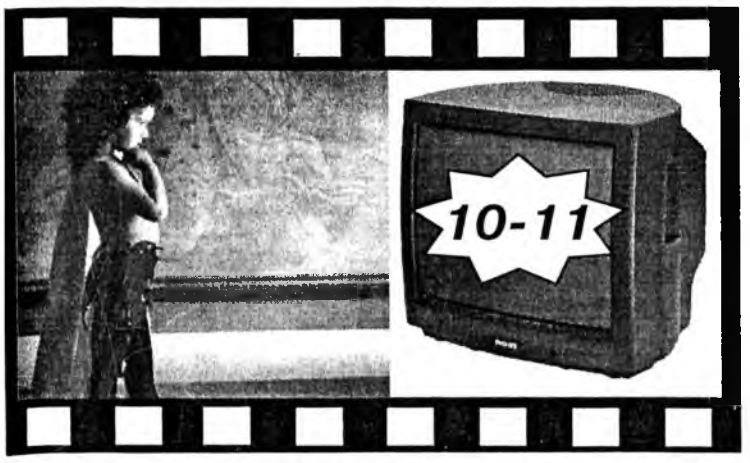

ХУРДАН ХҮЛЭГТЭН, ХҮДЭР ШАМБАЙ ХҮСЭТЭЙШҮҮЛ АДУУШАН Ц. ШОБОГОРОВОЙ ШАНГУУДТА ХҮРТЭХЫН ТҮЛӨӨ ХАБА ШАДАЛАА ТУРШАБА.

ЕХЭ НААДАНАЙ УРДА ТЭЭ

Буряад ороной суута боксёр - 1964 ондо Токиодо болоһон Олимпиадада мүнгэн медаляар шагнагдаһан, хойто жэлынь Европын чемпион болоһон СССР-эй спортын габьяата мастер Велингтон Баранниковай шанда хүртэхын түлөө боксоор "Байгал" гэжэ уласхоорондын заншалта мүрысөөн июлиин 18-һаа 21 болотор Улаан-Үдын хүүргын түмэр хэрэгсэлнүүдэй заводой Соёлой-спортын ордон соо үнгэргэгдэхэ юм. Узбекистанай, Казахстанай, Москвагай, Санкт-Петербургын арһан бээлэйн шадабаритад, Россин Федерацийн олон хотонуудай түлөөлэгшэд, Монголой, Хитадай суглуулагдамал командануудэлхэйн эрдэни зэндэмэни гэжэ тоологдодог Байгал далайн эрьедэхи Буряад орондо айлшаар бууха.

Уласхоорондын нааданай эмхидхэлэй хорооной түрүүлэгшэ - Правительствын Түрүүлэгшын орлогшо Л.Ч. Нимаева, республикын боксын федерацийн президент - нютагуудхоорондын "Ариг Ус" гэдэг худалдаа наймаанай байшангай президент Е.К. Ханхалаев болон бусад эмхидхэлэй ехэ ажал ябуулна. Акционернэ бүлгэмүүд, фирмэнүүд, бага предприятинууд спонсорнууд боложо, мүнгэ зөөреэр туһалха, тусхай шангуудые тогтоохо байна.

Спортын мастернууд Эрдэни Султумов, Эрдэни Бабудоржиев, Вадим Федяев, Александр Путинский болон шандааһа шангатай спортын мастерта кандидадууд Буряад ороной нэрэ хүндые хамгаалха.

Уласхоорондын категориин судья Николай Пучков (Москва) мүрысөөнэй ахамад судьягаар томилогдонхой.

Б-М.ЖИГЖИТОВ.

ШАПОВАЛОВ, СҮҮД, САЛИН...

Улаан-Үдэ хотын мэр байһан, элдэб хэрэгүүдээрээ олондо "суурхаһан" Валерий Шаповаловай уголовно хэрэгые харахаар зарлагдаһан Железнодорожно районой сүүдэй заседани һаяхана нээгдээд... саг зуура болюулагдаба.

Ушарынь гэхэдэ, г-н Шаповалов үбшэлэнхэй гэжэ баримталһан саарһа тэрэнэй адвокат сүүдтэ баряа бшуу. Гэбэшье тэрэнэй эдэгэмсээр, сүүд ажалаа һаяар үргэлжэлүүлхэ юм ха.

Шаповаловые тушаалһаань буулгаһан үеһөө нилээд ехэ саг үнгэршэбэ. Энэ хугасаа соо тэрэ юу хэжэ, юугээ эдижэ байдаг юм гэһэн асуудал эзэлүүдгүй түрэнэ ёһотой.

Бүхы энэ саг соо Шаповалов салингаа нэгэшье һаадгүй абаад байгаа ха юм. Теэд юушье хэдэггүй хүндэ ямар мүнгэн түлэгдэнэб? Манайл хармаанһаа ааб даа...

В.ШАГДУРОВ.

УВАЖАЕМЫЕ ЛЮБИТЕЛИ ВОЛЬНОЙ БОРЬБЫ!

Впервые сильнейшие борцы пяти континентов встречаются на берегах Енисея. Вы имеете уникальную возможность увидеть и встретиться с выдающимися спортсменами, тренерами и спортивными специалистами планеты.

Туристическая фирма "Юный динамовец" проводит организованный выезд на поезде с 26 августа по 3 сентября 1997 года в г. Красноярске для просмотра чемпионата мира по вольной борьбе.

Путёвки можно приобрести в Совете "Динамо" (670000 г. Улан-Удэ, Куйбышева, 39). Предварительная цена путёвки 9000.000 рублей.

ВСЕ СПРАВКИ ПО ТЕЛЕФОНУ: 1-45-18.

Банковская группа

СБСАГРО

АГРОПРОМБАНКЪ

Бурятский региональный филиал

предлагает

Надежный и выгодный способ приумножения Ваших денежных средств в российских рублях и долларах США

СРОЧНЫЙ ВКЛАД - размещение средств на любой срок от1 месяца до одного года с фиксированной процентной ставкой и возможностью ежемесячного получения процентов

СБЕРЕГАТЕЛЬНЫЙ ВКЛАД - накопление Ваших средств в течение 1 года с пополняемым режимом работы, капитализацией процентов и их ежемесячной выплатой.

ПЕНСИОННЫЙ ВКЛАД - способ получения дополнительной прибавки к пенсии с гарантией возврата вклада и начисленных процентов по повышенной ставке

ЦЕЛЕВОЙ ВКЛАД НА ДЕТЕЙ - вносится на имя несовершеннолетнего "получателя" любым лицом "вкладчиком" независимо от родственных отношений с получателем, также предусмотрена повышенная процентная ставка

Ждём Вас по адресам:

г. Улан-Удэ, ул. Ленина, 13, т. 1-60-34, 1-33-38

г.Улан-Удэ, ул. Коммунистическая, 47 "а" (гост. Бурятия") т. 1-26-55, 1-09-88

г. Улан-Удэ, ул. Октябрьская, 2, (здание администрации Железнодорожного района) т. 4-11-92

г.Улан-Удэ, ул. Воронежская, 3, (пос. Стеклозавода) т. 6-65-55

А также во всех отделениях Агропромбанка республики

Мы сбережем все, что Вам дорого.

Генеральная лицензия ЦБ РФ № 1575 от 27 декабря 1993 года

РОССИЙСКАЯ

НАЦИОНАЛЬНАЯ ПРОГРАММА

НАРОДНЫЙ ТЕЛЕФОН

ЛЕТНЯЯ СКИДКА

С 1 ИЮЛЯ на установку телефона по ДОГОВОРУ телефонного займа.

700 $ прежняя стоимость	450 $ стоимость со скидкой

Городская телефонная сеть (ГТС) приглашает жителей центральной части Советского района, 1 квартала Железнодорожного района для заключения ДОГОВОРОВ телефонного займа **по адресу: ул. Жуковского, 1, ГТС, тел. 6-15-11.**

БРУКК

БУРЯТСКИЙ РЕСПУБЛИКАНСКИЙ УЧЕБНО-КУРСОВОЙ КОМБИНАТ

каждый понедельник в 18.00 часов производит запись на курсы по подготовке водителей категорий В, ВС, Д, Е.

по адресу ул. Шмидта, 21.

Справки по телефону

2-18-38

КУПЛЮ трактор К-701 в хорошем техническом состоянии за умеренную цену.

Контактный телефон: 7-94-26, 7-06-20.

СРОЧНО продаются дешёвые торговые зонты (арабские, пёстрые). **ТЕЛ. 1-62-62.**

Үдэрэй һонин

Бүхэдэлхэйн ба Бүхэмонголой урилдаануудаа Буряад орондомнай хүрэжэ ерэхэнь.

Мүнөө эдэ урилдаануудые эмхидхэһэн эб найрамдалай түлөө тэмсэгшэ Шри Чинмой тухай хөөрэхэ хүсэлтэйбди.

ХЭРЭГЫНЬ НАНГИН

Һүүлэй гушан жэлэй туршада Шри Чинмой энэ дэлхэй дээрэ амгалан тайбан ажабайдал, эб найрамдал тогтоохын түлөө горитой ехэ ажал ябуулна.

Уран зохёолшо, поэт, уран зурааша, хүгжэмшэн, спортсмен болон олондо мэдээжэ ухаан сэдьхэлэй талаар ударидагша (духовный лидер) Шри Чинмой дэлхэйн олон хүнүүдые сэдьхэлэй амгалан тэнюун байдалай булаг бэдэрхыень уряалһан байха юм.

Нэгэдэмэл Нацинуудай Эмхидэ тэрэ ерэжэ, долоон хоногой хоёр удаа үнгэргэгдэдэг хамтын даяан бисалгал (медитаци) хүтэлдэг заншалтай. Бисалгалшадай бүлэг дэлхэйн суута хүнүүдтэ эб найрамдал тогтоохо хэрэгтэ габьяатай байһанайнь түлөө У Танай нэрэмжэтэ Бүхэдэлхэйн шан барюулдаг...

Дэлхэйн оронуудай хоорондохи хани барисаа, эб найрамдал бэхижүүлхын тула Шри Чинмой олон гүрэнүүдэй хүтэлбэрилэгшэдтэй, ондо ондоо шажануудай санаартантай уулзажа хөөрэлдэдэг юм. Тиихэдээ тэрэ эб найрамдал тогтоохо гэһэн гансахан зорилгоёо бэелүүлхэеэ оролдоно бшуу. XIV Далай-лама, Папа II Иоанн Павел, Тереза Эхэ, Михаил Горбачёв, Вацлав Гавел, Нельсон Мандела болон бусадтай хани халуун уулзалгануудые үнгэргөө, хөөрэлдөө.

Шри Чинмой - уран зохёолой бүхы жанрнуудаар бэшэгдэһэн 1200 гаран номуудай автор мүн. Тэдэнь 15 хэлэн дээрэ оршуулагданхай. Гадна тэрэнэй бэшэһэн шүлэгүүдэй тоо 50 мянганда хүрэдэг. Шри Чинмой 850 лекци уншаһан байна. Тэрэ тоодо 200 лекци - дэлхэйн олон ондоо оронуудай университедүүдтэ. Эб найрамдалай 400 түлөөһэгүй концерт үнгэргөө, 13 мянган дуу зохёогоо.

1974 онһоо эхилжэ, Шри Чинмой акрилова шэрээр ба акварелеэр 150000 гаран зураг зураһан байха юм...

Эб найрамдалай түлөө тэмсэхэ, арадуудай, гүрэн түрэнүүдэй хоорондохи харилсаа холбоо бэхижүүлхэ хэрэгтэ габьяатай байһанайнгаа түлөө олон тоото шагналнуудта, хүндэтэ нэрэ зэргэнүүдтэ тэрэ хүртэһэн байха.

Бүхэдэлхэйн урилдаа эмхидхэхэдээ, Шри Чинмой мүн лэ эб найрамдалай түлөө тэмсэхэ хэрэгээ хэнэ гээшэ. Өөрөөшье бэрхэ спортсмен юм. 21 марафон, 5 ультрамарафон гүйжэ гаталаа, холын ба дунда зэргын хэмжээнэй 200 урилдааанда хабаадаа. Спортын талаар үндэр туйлалтанууд тухайнь онсолон хэлэхэ хэрэгтэй. 55 наһатайдаа Шри Чинмой баруун гараараа 3120 килограмм шэгнүүртэй түмэр хэрэгсэл үргэжэрхиһэн байна. Тэрэнэй һүүлдэ һара хахад сагай үнгэрхэдэ, зүүн гараараа 3116 килограмм үргэжэ шадаһан байха юм...

Спортын ямаршье зүйлөөр үнгэргэгдэһэн мүрысөөнүүдтэ илагдаһан илагша гэжэ байхагүй гээд Шри Чинмой номноно. Урилдаха барилдахадаа, мүрысэхэдөө хүн заал һаа илахын түлөө тус хэмжээ ябуулганууда хабаадаха бэшэ, харин өөрынгөө арга боломжонуудые шалгахаяа оролдохо ёһотой...

Б.БАДМАСАНЖИН
хэблэлдэ бэлдэбэ.

ЗУРАГУУД ДЭЭРЭ: Шри Чинмойе харанат.

("Шри Чинмой" гэһэн номһоо абтаба.)

ТУРУУШЫН ҺУРИНУУД

Аймагай олонхи ажахынууд мүнөө үбһэндөө түлэг орожо, зарим бригада звенонууд түрүүшын бухалнуудые бодхоогоод, һулагүй һуритэйнүүдшье болоод байна.

Таряашадай ажахынуудай Заганай нэгэдэлэй үбһэшэдэй томодхогдоһон звено (даагшань Н.К.Максимов) эдэ наратай халуун үдэрнүүдые һамбаашалжа, ногоогоо сабшаһаар 1-2 үдэр хэбтүүлжэ хатаагаад лэ хуряажа, тюгүүд болгон багсална. Тиигэжэ түрүүшын 800 гаран центнер тюгтэй үбһэ түбэйнгөө складта зөөжэ сомоо. Эндэ бүхыдөө 25 хүн хүдэлдэг. Тэдэнэй олонхинь механизаторнууд юм.

Үбһэндэ ороһон түрүүшын үдэрһөө 5 косилка таһалгаряагүй сабшана. Мүн трактораи, морин тармуур, 2 пресс-подборщик табигданхай.

- Даб дээрэ үшөөл хүсэд шанга эршэдээ үшөөл ороогүй байнабди. Тиигэбэшье трактористнар аха дүү хоёр Сергей болон Петр Ревенскийнүүд, Иван Филатов гэгшэдые онсо тэмдэглэхээр. Энэ жэлдэ бидэ 600 гектар сабшалан дээрэһээ хамтадань 12 мянга гаран центнер үбһэ хуряажа абаха түсэбтэй зомди. Тэрэнээ дүүргэхын түлөө оролдохобди. Энэ жэлдэ июнь, июль соо мүртэй бороо ороогүй, ходо халуун байжа, добо газарай ногоо нилээд хатаагаа. Гансал уһалагдаһан газарһаа бараг ургаса абтахаар, - гэжэ звеное даагша хөөрэнэ.

В.ШИРДАРМАЕВ.
Мухар-Шэбэрэй аймаг.

ЭЛҮҮРЫЕ ХАМГААЛГАДА МҮНГЭ ГАМНАХАГҮЙ

Элүүрые хамгаалгын министрэй нэгэдэхи орлогшо, Россин Федерациин гүрэнэй ахамад санитарна врач Г.Г.Онищенко Буряад нютаг албанай хэрэгээр һаяхан ерээ.Тиихэдээ олондо мэдээсэл тараадаг хэрэгсэлнүүдэй худэлмэрилэгшэдтэй пресс-конференци үнгэргэжэ, Росси доторхи мүнөөнэй санитарно-эпидемиологическа байдалаар журналистнуудай асуудалнуудта тэрэ харюусаа.

Алас Дурна зүгэй болон Зүүн зүгэй нютагуудта вирусай гепатит үбшоор үбдэлэн ушарнууд ходо үзэгдэнэ, бүхыдөө Россин Федерацида 100 мянган хүнэй 55-ниинь үбшэлнэ гээд тобшолһон байна.

Тэрэшэлэн илангаа хабар ба зунай сагта энцефалит үбшэ тараадаг хашагта хадхуулагшадай, мүн энэнһээ хамгаалан, үбшэлэгшэдэй тоо олошороо. Россин Федерацяар абажа харахада, 100 мянган хүнэй 6,5, Эрхүүгэй областёор -8, Буряад Республикаар - 12 процентнь энэ аюултай үбшэндэ нэрбэгдэнэ. Үнгэрэгшэ жэлдэ энэ хашагнаа һэргылжэ, Россин Федерациин зоной 99 процентдэнь тусхай тарилга хэгдээ.

Элүүрые хамгаалгын хэрэгтэ мүнгэ зөөриин тон бага хэмжээндэ һомологдоһонһоо болжо, түсэблэһэн соогоо бүхы зорилгонуудаа бэелүүлжэ шаданагүйбди гэжэ Г.Онищенко хэлээ.

Э.ДАМБАЕВА.

ЗАГАҺАШАД УРМАТАЙ

Иван Михайлович Непомнящих Кабанскын районой "40 лет Октября" колхозой түрүүлэгшээр зургаан жэл хүдэлжэ ябана.

- Би далайн эрьедэ түрэһэн хүм. Арбаадтайхан наһанһаа эсэгээ дахажа, гүльмоор загаһа барилсахаяа онгосоор далайда гарадаг байгааб. Бидэ июниин 1-дэ омоли барижа захалаа һэмди. Һүүлэй мэдээгээр 30 гаран центнер загаһа барыад байнабди, - гээд колхозой түрүүлэгшэ И.М.Непомнящих сонгоһон омолёор хүндэлхэ үедөө хөөрэнэ.

Хэдышье хүндэ байдалда ороо һаа, загаһашад зоригтой хүдэлжэ, түсэбөө дүүргэхэ гэжэ шармайн ороолдоно.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: наада таладань И.М.Непомнящих.

С.БАЛДУЕВАЙ фототекст.

ШЭН ГАБЬЯАГАЙНЬ ТҮЛӨӨ - ШАГНАЛНУУД

Чечен Республика (Ичкеридэ) болоһон дайнһаа бусажа ерэһэн ОМОН-ой эрэлхэг зоригтой 54 албатанда июлиин 9-дэ орденууд зүүлгэгдэбэ. Буряад Республикын Дотоодын хэрэгүүдэй министр И.Калашников орлогшонортоёо ОМОН-ой байшанда ерэжэ, тус орденуудые барюулаа. Гансашье орденууд барюулагдаа бэшэ, мүн шагналнуудта хүртэгшэд грамота болон бусад бэлэгүүдтэ хүртэһэн байха юм.

Мүнөө дайнһаа бусаһан ОМОН-ой албатад Сотниково һууринда бэеэ эмшэлүүлжэ, шанга гэгшын һорилго хэжэ байна. "Шэн зоригой түлөө" медаляар 18 хүн шагнагдаа. Эрэлхэг зоригой орденоор 4 хүн, "Ниитын эмхи гуримые сахиха талаар габьяатай байһанайнгаа түлөө" медаляар 6 хүн, "Эсэгэ оронойнгоо урда габьяатай байһанайнгаа түлөө" орденой II шатын медаляар 26 хүн шагнагдаа гэжэ онсолхо хэрэгтэй.

А.БУДАЕВ.

АЛБАНАЙ ХЭРЭГЭЭР АВСТРАЛИ РУУ

Агын округой Могойтын аймагай "Ушарбай" гэжэ үүлтэртэ ажахын зоотехник-селекционер Б.Б.Цыбиков албанай хэрэгээр аяар Австрали орон руу һаяхан мордобо.

Россин делегациин бүридэлдэ ороһон нютагаймнай Бадмажаб Базарович, Россин Федерациин Хүдөө ажахын министерствын мал ажалай начальнигай орлогшо Т.Г.Джанаридзе болон Ставрополиин хизаарай зоотехник В.Павлов гэгшэд Австралиһаа үүлтэртэ хусануудые шэлэжэ асарха зорилготой.

Россин Федерациин Хүдөө ажахын министерство 50 хуса худалдажа абаха, тэдэнэй 2-ынь Ушарбайн ажахыда "бууха" юм.

Тиихэдэ тэдэнэр 14 хоног соо Австралиин суута хонин ажалшадтай, тэдэнэй ажабайдалтай, дүй дүршэлтэй танилсаха юм. Ушарбайн буряад анхан сагта Австрали нүүжэ ошоһон буряад угсаатантай шье уулзажа магадгүй. Дайралдабал, һонин һорьмой бидэндээ дуулгана бээ.

Б.ГЫНДЫНЦЫРЕНОВ.

ҺУНГАЛТЫН УРДА ТЭЭ...

Агын Буряадай автономито округой байгуулагдаһаар 60 жэлэй ойн баярта зорюулагдаһан соёлой болон спортын һайндэртэ Москва хотоһоо СССР-эй арадай артист И.Кобзон дүтын нүхэдөөроо аглаг һайхан Ага нютагта айлшаар буужа, найр нааданда хабаадаһан байна. Найрай үглөөдэрынь Гүрэнэй Дүүмын депутадта кандидат И.Кобзон һунгалтын урдахи тэмсэлэй хэрэгээр Могойто тосхон ерээ. Тэндэ Могойтын аймагай захиргаанай толгойлогшо Ц.Багдаевтай болон эльэб тушаалта нёёдоор уулзажа, аймагай социально-экономическа байдалай асуудалаар хөөрэлдэбэ.

Удаань И.Кобзоной хүтэлбэрилэн делегаци Зэмхын аршаан хүрэжэ, тэндэ амаржа байһан олон зонтой уулзажа, хөөрэлдөө эмхидхээ. Удэшэниинь Ушарбай нютагай хүгшэн залуугүй, соёлойнгоо байшан соо багтахыса сугларжа, дэлхэйдэ мэдээжэ артистын дуу дуулажае шагнаһан байнад.

Б.ГЫНДЫНЦЫРЕНОВ.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: И.Кобзон (баруун гарһаа) Агын найр нааданда.

Авторай фото.

Ураал үүлэмдэ

Буряадууд, эвенкнүүд, һоёдууд Буряад ороной үндэһэн арад гээшэ гэжэ Буряад Республикын арадуудай съездын шиидхэбэри соо бэшэгдээ юм.

Тиихэдэ үшөө эвенк араднай Номгон далайһаа эхилээд, Ураал хүрэтэр нэмжыһэн тала дайда дээрэ эртэ сагһаа ажаһуудаг гээшэ.

Мянгаад жэлэй түүхэтэй, һэлгэжэ, худхажа байгаа ажабайдалай абари зан дааһан, байгаалиин баян хэшэгһээ хүртэлсэжэ шадаһан эвенк арадай заншалнууд, һуудал байдалай зүйлнүүд тухай Россин соёлой габьята хүдэлмэрилэгшэ, манай штатнабэшэ корреспондент В.Баторовай бэшэһэниие танай анхаралда табибабди.

ГАЗАРТАЙ НЭГЭ ЗАЯАТАЙ, ГАЗАРТАЙ НЭГЭ ЭРЬЕСЭТЭЙ

Урдань Үүрэг, Бодон, Һүбэ, Хабаржаан, Шидхан, Сагаан Уһан, Душалан болон бусад нютагуудта ажаһуудаг эвенкнүүд Дээдэ Баргажан нүүжэ. Тазы һууринда 1933 ондо коммуна эмхидхэжэ эхилһэн юм.

- Эндэ "Интеграл" гэһэн баян магазинтай байгаа. Тэрэ үедэ Тазы Баунтын аймагай мэдэлдэ байһан юм. Зэргэ-Алгана гэһэн зүргэ харгыгаар эвенкнүүд оронуудаар Баунтһаа эд бараа, эдеэ хоол элбэгээр зөөдэг байһан юм, - гэжэ тус коммунын түрүүлэгшэ ябаһан Цыден Удаулович Вачеланов хөөрэнэ.

Дайнай хүндэ жэлнүүдтэ "Интеграл" магазин эвенк болон буряадуудай хоорондо хани барисаа байгуулжа эхилһэн юм. Эвенкнүүд буряадуудта сай, тамхи, дабһа, даалимба бүд үгэдэг, тэрээнэйнгээ түлөө буряадууд һү, тоһо, зөөхэй, тогооной архи, аарса, нооһо асаржа һэлгэдэг байһан юм.

Уданшьегүй 1943 ондо Тазын эвенкнүүд Дэрээнэй сомоной Ленинэй нэрэмжэтэ колхозтой һайн дурааараа ниилэһэн юм. Тэрэ гэһэнһээ хойшо 54 жэл соо эвенк, буряадууд эүрхэ сэдьхэлээ холбожо, барисаа холбоотой, ураг тарагууд, худа урагууд боложо эбтэй эетэй ажаһууна. Эдэнэр Самахай, Кынкысэр, Зэргэ, Мүнгөө, Зүгдэли, Шальчигир, Булухан, Һогтохон, Бурянхур, Ендэкэк, Кывили гэһэн нютагуудай хада хабшал, гол нуурнуудай эрьеэр түбхинэнхэй. Хүдөө нютаг нуганууудаар ябахада олон хүнүүд эвенк яһатанай ажабайдалаар һонирхожо, элдэб асуудалнуудые һурадаг. Тэдэнэй нэгэ хэдые доро толилнобди.

Ой тайгын модон наранай халуун элшэһээ, һалхинһаа бидэниие хамгаална, шииг нойто барина. Шииг нойтотой Ендэкэк, Аман, Кывыли, Зүгдэли, Үмхэй, Сэю нютагууд малай бэлшээридэ таатай зохид гэгшэ һэн. Бугын дуудааанда эмэ ан бү алагты гэжэ үбгэжөөл сэхэ хэлэдэг, заабарилдаг байһан юм. "Ангуушадай урса соо тамхи, дабһа, сай, зуруул орхижо ябахада буянтай, эвенкнүүдэй энэ заншал бү мартагты! Нютагайнгаа луговод, мал адуулагшадта хабартаа хагда бү галдагты, тэрээнһээ боложо ой тайгада түймэр болоно, шубуудай уурхайнууд дүрэнэ, элдэбын шумуулнууд хосорно. Ан арьяатан зобоно", - гэжэ эвенк үбгэн хэлэдэг байһан юм.

БООЛОН-ТҮМЭРТӨӨ МҮРГЭНЭ

Эвенк яһатан уг гарбалайнгаа, элинсэг хулинсагайнгаа абари зангые наринаар сахин, хада уула, ой тайгын эзэдтэ зальбаран шүтэнэ, мүргэнэ.

Урданайнгаа ёһо заншалнуудые һэргээжэ, нютаг нуганууудта обоонуудые жэл бүри зунай эхиндэ тахидаг болонхой.

1995 он. Июнь һарын 15-най үдэр. Зэргэ нютагай эвенк үбгэн Оричон Берелтуев, Мунго нютагай эвенк үбгэн Борис Атакин, Уланхаан нютагай үбгэн Додбо Догданов, нютагай захиргаанай гулваа Василий Молчанов, колхозой түрүүлэгшэ Жаргал Дамбинов гэгшэд Боолон-Түмэртөө хара зүһэтэй хонёор мүргэл эмхидхээ бэлэй. Тиихэ үедэ Дэрээн нютагта дуһалшье бороон ороогүй байгаа ха юм. 2 үдэрэй үнгэрөөд байхада, Уланхаанай болон Дэрээнэй сомонуудай газарнуудаар 3 сүүдхэ соо таһалгаряагүй аадар, бороон адхаржа мэдээ һэн. Тэрэ жэлдэ талха таряанай болон ногооной баян ургаса хуряагдажа абтаа бэлэй.

Эвенкнүүд Боолон-Түмэрөө магтаһан дуу, үреэлнүүдые гоё һайханаар дуулдаг, түүрээдэг. Арюун сэбэр гол горхонуудаа, ой тайгаяа, хада ууланнуудаа эвенкнүүд аршална, хамгаална, баялигынь арьбажуулна. Энэ һайшаалтай хэрэгүүдтэ Аллада болон Уланхаанда эмхидхэгдэһэн эвенкнүүдэй соёлой түбтэ һурагшадые һургана, хүмүүжүүлнэ.

КЕНКЭ ҮБГЭНЭЙ ҺУРГААЛ

Кенк Баханов Ендэкэк гэһэн ой тайга соо бүхы наһандаа ажаһуугаа. Тэрэ Алла тосхондо һуухаһаа 300 дахин ехээр кислород абанаб, тиимэһээ 80 наһатай болооб гэгшэ һэн. Нютагай суута ангуушан, наһан соогоо 100 баабгай алаһан, баабгайн һүлһэнэй ашаар хэдэн үе хүнүүдые аргалһан намтартай.

ВАЧЕЛАНОВАЙ БАЙГААЛИИН АЖАГЛАЛТАНУУД

Эртэ урда сагһаа эвенкнүүд байгаалиин уларилые уридшалан мэдэжэ, жэлэй дүрбэн сагта ажабайдалайнгаа хүдэлмэри эрхилдэг байһан. Дэрээн нютагта Тазыда "Улуки" колхозой түрүүлэгшэ ябаһан Цыден Удаулович Вачеланов хэдэн олон жэлдэ сагай уларил болон байгаалиин хубилалтануудые тэмдэглэжэ, сасуулжа ябаһан юм. Мүнөө тэрэнэй хөөрэһэн тэмдэглэлнүүдые уншагшадай анхаралда дурадхая.

Үбэлдөө сонхын шэлдэ ургасын зурлаанууд гарабал, таряанай ба ногооной ургаса һайн байха. Нохойн саһан дээрэ хүльбэрхэдэ, һалхин болодог. Ой тайгада аюулай болохые уридшалан ангууд мэдэжэ, хүдөө тала гарадаг.

Һархяагай элбэг газарта, хэрмэн байрладаг. Һарын шэнэдэ хоёр үзүүрынь хурса байбал хүйтэн, һалхи шуургатай һара болохо.

Хабартаа ургын баянаар һалбарбал, зунай эхиндэ бороотой байха. Саһаяа дахажа, бороон ородог. Хүйтээ дахажа, халуун ерэдэг. Гунан бугын дуунай хонгёо байбал, сэлмэг үдэрые уряалдаг гэхэ мэтэ.

Баргажан гол 420 километр зайда урдажа, Байгал далайда 10 процент сэбэр уһыень үгэнэ гэжэ республикын засагаархид мэдэнэ ха гү? Байгал далайгаа бузарлахагүйн тула Баргажанай, Хурамхаанай аймагуудай ажалшад ямар ехэ оролдолго, үүсхэлтэ хэрэгүүдые хэнэ гээшэб! Баргажан гол дээрэхи соолгонууд сэбэрлэгдэнэ, голые тойроод хагдан галдагданагүй, наг шэбхэ, бог шорой хаягдахаяа болёо. Энэмнай ерээдүйн үри хүүгэдэймнай хуби заяан болоно гээшэл даа.

Владимир БАТОРОВ.

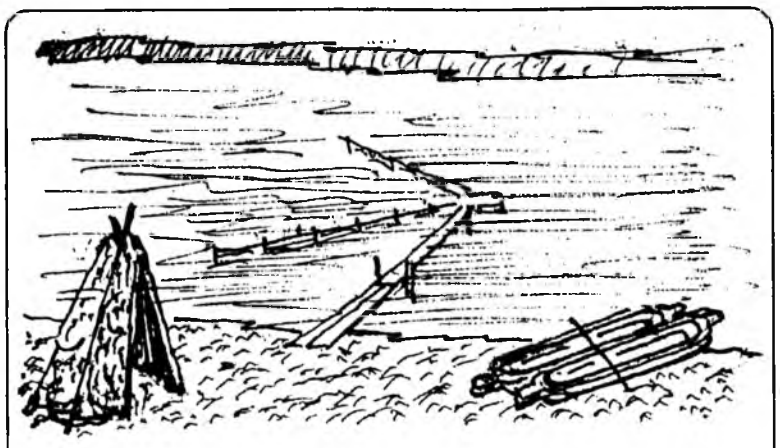

ЭВЕНКНҮҮДЭЙ ХЭРЭГЛЭДЭГ ЗЭР ЗЭМСЭГҮҮД

Эвенк яһатанай агнуурийн зэр зэмсэгүүд олон юм. Эдэнэр бүхы зэр зэмсэгүүдээ тон наринаар абажа ябадаг заншалтай. Дари, туулга хээд ябадаг ангай болон малай эбэрээр хэгдэһэн амһарта, һалаатаһан модон дээрэ буугаа табяад, ангуудые буудаха түхеэрэлгэ гэхэ мэтэ. Хэдэн үдэрөөр агнуурида гарахадаа, шэрэм тогоон ба бусад хэрэгсэлнүүдээ өөртөө абаад ябадаг. Һүүлэй үедө агнуурийн зэр зэмсэгүүд хомор болошоо. Эвенк дархашуулай бүтээһэн хэрэгсэлнүүд хуушараа, һандараа, һалаа. Харин мүнөө Алла болон Уланхаан тосхонуудта эмхидхэгдэһэн эвенк арадай соёлой түбүүд эвенкнүүдэй эртэ урдын зэр зэмсэгүүдые һэргээжэ, дархалжа эхилһэниинь һайшаамаар.

Эвенкнүүд эртэ үглөөгүүр эндээ ерэжэ, тус хаалтада сугларһан загаһаяа барижа, баян олзотой бусадаг юм.

"ҮЛГЫ"

Алтан намарай үедэ Баргажан голой оёорынь элһэтэй, шулуутай газартаа сэбэр, гэрэлтэй байдаг гэжэ мэдэнэбди. 4-5 метрэй гүнзэгы сээлнүүд соонь тула, һэлбэрһэн (сиг) зэбгэн эли тодоор харагдадаг.

Намарай сагта түрьһэеэ хаяхаяа Байгал далайһаа һэлбэрһэн Баргажан гол өөдэ үгсэдэг юм. Байгал далайһаа 420 модоной зайда уһанай урасхал өөдэ тамарха гээшэ хүнгэн бэшэ гэжэ ойлгоё.

Эвенкнүүд үни сагһаа хойшо Баргажан гол дээрэ һэлбэрһэн загаһа барихын тула "Үлгы" гэжэ түхеэрэлтэ табидаг. "Үлгын" утань 2 метр, үргэниинь 1 метр тухай болодог.

"Үлгы" уһанай шүүрэжэ гараха забһартай, хуурай бургаахаар холболдоһон, гүр шэнгеэр бүтээгдэһэн зүйл. "Үлгын" хоёр талада бургаахаһаа бүридэһэн хаалтануудхэгдэнэ. "Үлгы" уһанай голдо табигдадаг, тиимэһээ "эрьеһээ" "Үлгы" хүрэтэр ябаган хүүргэ бодхоогдодог заншалтай.

ХОЛБОО ОНГОСООР

Энэ хадаа эвенкнүүдэй загаһа баридаг онгосо болоно. Тэрэ хоёр онгосоһоо холболдон бүридэнэ. Холбоогой утань 4-5 метр, үргэниинь метр тухай болодог. Модошо дархашуул онгосые хуурай, нэгэшье гэшүүһэгүй нарһанай монсогор модо түнхижэ холбоо дархалдаг.

1968 он. Август һара. Баргажан голой суутай, гүнзэгы Митабай сээлдэ Берельтуев Оричён, Степанов Цырен, Очиров Цыремпил загаһашалжа ябаха үедөө Баргажан голой урасхал өөдэ холбоонуудаараа заншалта мүрысөө үнгэргэбэ. Энэ мүрысөөндэ Цырен Степанов түрүүлжэ ерэһэн юм.

- Мүнөө залуушуулай дунда уһан дээрэ холбоонуудаар мүрысөө үнгэргэхэ эвенкнүүдэй заншалта наада һэргээхэ шухала, - гэжэ эвенк үбгэн Цыден Степанов хэлэнэ.

Һүүлэй үедэ холбоонуудые дархалха уран гартан үсөөн болошоо. Урда жэлнүүдтэ Лаврентий Баранов холбоо болон һалануудые дархалдаг бэлэй.

УРСА

Эвенкнүүд хэр угһаа хойшо мэргэн ангуушад, ангуудай мүр мүшхэхэдөө бэрхэ, ямар ангай хаана байрладаг газар алдадаггүй юм. Бүтүү хүбшэ тайга соошье, хэдэн дабхар хада ууланнуудааршье ябахадаа, тэдэнэр зүгөө зүбөөр олодог. Юрэдөө, эвенк хүн тайга соо төөришөө гэжэ дуулдаагүй байха.

Эвенкнүүд янгипама хүйтэндэ хэдэн үдэрөөр, һара соошье агнуурида ябахадаа, урса соогоо хонодог заншалтай.

Урса хуурай, хаташаһан бургаахаһаа гү, али нарһанай шэлбүүһээр бүтээгдэнэ. Бодхоогдоһон урса шэнэһэнэй холтоһоор хушагдадаг. Тиимэһээ тэрэ хура бороондо нородоггүй, һалхи шуурганда үлеэгдэдэггүй.

Урсын үүдэн наранай гараха талада һуулгагдадаг. Урса соогоо ангуушад бэлдэһэн түлеэ, үлөөһэн эдеэнэйнгээ зүйлнүүдые ханадаа үлгөөд орхидог заншалтай.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: урса гэр.

Уран зурааша И.ГОМБОЕВОЙ зурагууд.

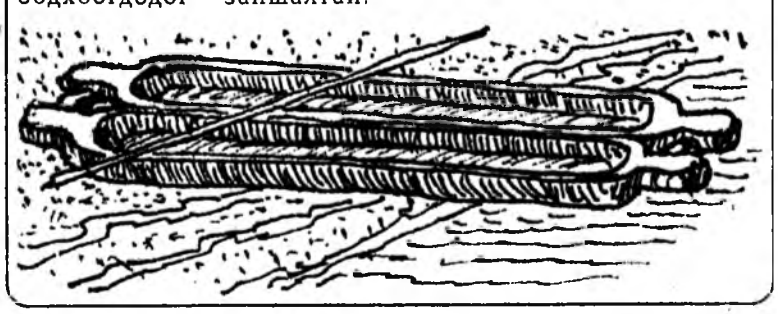

ТЭНГЭРИЙН ЗҮЙДЭЛ

ТҮМЭР ХҮЛЭГТЭ МОРДОХУУЛДАГ ТҮҮХЭЭР БАЯН hУРГУУЛИЛ!

Буряадай республиканска hуралсалай курсануудай комбинат.

Тус комбинадай директор В.С.Шапиро.

Инструктор-жолоошон И.С.Разуваевай шалгалтын үедэхи hүүлшын захяа.

Автомашина жолоодохо дадалда курсантнуудые кабинет соо hургажа эхилдэг.

ТҮhА ХҮРГЭhЫЕНЬ МАРТАХАГҮЙБ

Минии хани нүхэрни Москва шадарай шанга байлдаанда Дубосеково hуурин шадар ехээр шархатажа, Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агууехэ дайнай инвалид боложо бусаhан юм. Урагшаа hанаатай, эрмэлзэл ехэтэй хүн hэн тула дайнай хойто тээхи жэлнүүдhээ амгаланшье ажалда хүдэлхэдөө, ехэ амжалтануудые туйлаhан, гүрэн түрыншье, республикынгаашье үндэр шалгалтануудта хүртэhэн юм.

Дайнай 'газарта хорёод наhандаа абаhан шархань илангаяа үбгэрхэ наhандань hануулаа бээ даа. Удааньдайнай нэгэдэхи группын инвалид болоhон юм. Гэрhээ гаража шадахагүй нүхэрэйнгөө харууhанай болоходо, байдалнай бүришье хүндэхэн болохоёо hанаа hааб даа.

Социальна хангалтын талаhаа хүнгэн автомашина үгэжэ болохо аад, тэрэ машинадань ябажа шадаха хүмнай байхагүй. Тиигээдшье манай гүрэнэй хуулинууд ажабайдалтаяа урда урдаhаа зүрилдэнхэй байдаг.

Жэшээнь, гараж барюулха ээлжээндэ орохо гэхэдэшни автомашинатай гү, али гурбан мөөртэй томо мотоциклтай гэhэн гэршэлгэ хэрэгтэй. Машинатай болоод, ээлжээндэ ороходоо, хэдэн жэлдэ хүлеэхэ ушартай бологдохо. Гэр доторшни машина жолоодохо эрхэтэй хүнэй үгы байхада, автомашина абаха ээлжээндэ оруулхагүй баhа нэгэ хашаланай байhаниинь эли hэн.

60 наhаяа хүрэжэ ябаhан эхэнэр хүнэй машина жолоодожо hураха гээшэ "далайн саана гараhанhаа өөрэгүй байгаа даа". Тиибэшье нүхэртэеэ хэлсээд, зорижол Буряадай республиканска курсануудай комбинадта ороод, hуралсажа эхилээб.

Нам шэнги хүнүүд үсөөн hэн ааб даа. Бүхы бүлэгнай намда нааша харанги, эбтэй эетэйгээр туhалжа байгша hэн. Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агууехэ дайнда хабаадаhан багшанар, инструктор-жолоошодшье олон hэн. Иимэ зоной дунда ядамаргүй курсаяа дүүргэжэ, гүрэнэй автоинспекцидэ шалгалта бариhан үемни наhан соохи ехэхэн дурасхаал боложо үгэhэн юм.

Гүрэнэй "хайрлаhан" машина абахадаа, нилээн hайн туhамаршантай боложо, амар хэрэгээ бүтээгшэ бэлэйб. Буряадай республиканска hуралсалай курсануудай комбинадай хүдэлмэрилэгшэдтэ баяр, баясхалантай ябадагби.

Д.ОЧИРОВА.

1940 ондо тус hургуули дүүрэгшэд.

Манай hуралсалай курсануудай комбинат Буряад ороной жолоошодые бэлдэдэг эгээл үнинэй hургуули гэхэдэ, алдуу болохогүй. Юуб гэхэдэ, 1939 оной июлиин 20-до Улаан-Үдэдэ "Трансэнергокадры" гэжэ жолоошодые бэлдэдэг түрүүшын hургуули нээгдэhэн түүхэтэй. Тэрэ хадаа Зүүн Сибириин хотонуудай үсөөхэн hургуулинуудай нэгэн hэн.

Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агууехэ дайнай болон хойшонхишье үенүүдтэ мэргэжэлтэ жолоошодые бэлэдхэхэдээ, Улаан Армиингаа,

hУРАХА ГЭБЭЛ – ЕРЭГТЫ!

гүрэнэйнгөө хүсэ шадал нэмээхэ хэрэгтэ энэ hургуули ехэ хубита оруулhан гээд хэлэе. Эрэшүүлэй олонхинь дайнай хүшэр замуудые "ЗИС", студобеккернүүдээр гаталаа бээ даа.

Урдань жолоошоной ажал эрэ хүнэй хүдэлмэри гэжэ тоологдодог, hургуулидаймнай эрэгтэйшүүл лэ hурадаг гээшэ hэн. Гэбэшье нэгэ иимэ баримта дурдамаар. 1942 ондо 384 жолоошод мэргэжэл абажа гараhан байна. Тэдэнэй хахадhаа олонхинь, тодорхойлбол, 200 эхэнэрнүүд курса дүүргэжэ, жолоошод болоо hэн.

hүүлэй жэлнүүдтэ хубиингаа хүнгэн автомашинаар ябаха зорилготой эхэнэр курсантнуудай тоо олошороо. Энэшье гайхалгүй. Мүнөө сагай оньhото техникые дайнай үеынхитэй сасуулхаар бэшэ ааб даа.

Мүнөө үедэ курсантнуудые hайнаар hургаха, ехэ ойлгосо, мэдэсэ үгэхэ талаар манай hургуулиин ехэ арга боломжотойнь бултанда мэдээжэ.

Теоретическэ болон лабораторно-практическа хүдэлмэринүүдэй классууд, кабинедүүд 1000 гаран дүрбэлжэн метр талмай эзэлдэг.

hуралсалаймнай комбинат элдэб янзын автомашинануудаар элбэг юм. Тиигэжэ нэгэ доро 24 автомашина хотын үйлсэнүүдтэ гаража, курсантнуудые hургаха аргатай. Сергей Филиппович Бычек, Гавриил Иннокентьевич Ходонов, Владимир Михайлович Кондин, Иван Антонович Тимофеенко гэхэшэлэн бултал дүршэл ехэтэй мастернууд жолоошоной мэргэжэлдэ hургадаг.

Гуша гаран жэлдэ багшалhан Василий Иванович Ригов, Николай Григорьевич Степанов, Бато Доржиевич Гатапов гэгшэдhээ эхилээд, дээдэ hургуули түгэсхэhэн эршэ түгэлдэр залуушуул Алексей Викторович Белобородов, Юрий Дмитриевич Белобородов, Алексей Михайлович Баран, Людмила Сергеевна Голышева гэгшэд курсантнуудые hургаха талаар үндэр сэгнэлтэдэ хүртэдэг.

Манай hуралсалай комбинадта hурахаяа hанабал, хэдынэйшье сагта хандаха аргатайт. 25 хүнhөө бүридэhэн бүлэгэй хүсэхэдэ, дары hуралсал эхилдэгбди.

А.ИВАНОВ,
hуралсалай комбинадай директорэй орлогшо.

СОНОСХОЛ

Жолоошоной мэргэжэлэй ямаршье категоридо hураха гэбэл, Шмидтын үйлсын 2-дохи байшанда оршодог Буряадай республиканска hуралсалай курсануудай комбинадта гарагай 2 бүхэндэ үдэшын 6 сагта ерэжэ, хандахадатнай болохо.

2-18-38 дугаартай телефоноор үдэрынь хөөрэлдэжэ болоно.

"ШЭНХИНҮҮЛЫТ ДАА МАШИНАЯА..."

1964 ондо Буряадай республиканска hуралсалай курсын комбинадта мастераар хүдэлхэеэ орohон хүм. Тэрэ гэhэн сагhаа 33 жэл хойно хойноhоо hубарилдан үнгэршэбэ. Энэ хугасаада хэды ехэ уhан урдаа гээшэб? Хэды олон жолоошод манай курсануудта hуража гараа гээшэб?!

Зарим "ургасатай" жэлдэ 1200-1300 хүн жолоошоной мэргэжэлтэй боложо (зариманиинь мэргэжэлээ нарижуулаашье ааб даа) гарадаг бэлэй.

Богонихон хугасаа соо машина жолоодохо дадал, дүршэл шадаал hаа, ехээр үгэхые оролдохош. Инструктор-жолоошодые, мүн hуралсалай ябаса шалгахаш. hурагшадhаа шалгалта абаха уялгашни ааб даа. Hаhанайнгаа ехэнхи хубиие курсануудай комбинат автодром хоёрой хоорондо ябажа үнгэргэгдөө.

Хүдэлмэрииемнай хүнгэн гэхэ хүн байхагүй. Хара багаhаал оньhото техникэдэ дуратай байhан хадамни энэл комбинат наhанаймни зам, наhанаймни ажал болоhон гээшэ. Мүн сэдьхэлээрээшье хүнтэй тааража ядадаггүйб. Намда гомдожо ябаhан хүн байхагүй, гэбэшье hуралсалай эрилтэ hайжаруулхын түлөө бүхы наhаараа оролдоhон гээшэб.

Мүнөө минии мэдэл доро жолоодожо hургадаг 24 мастер гэхэ гү, али инструктор-жолоошон хүдэлнэ. Хүн бүхэниинь өөр өөрын hургаха бүлэгтэй. Тэдэнэр курсантнуудай hурахаяа ерэhэн үдэрhөө эхилээд, гүрэнэй автоинспекцидэ жолоошон болоhоноо гэршэлhэн үдэр болоторынь hургадаг гээшэ. 15 жэлэй туршада өөрөө инструктор-жолоошоноор хүдэлhэн хадаа ажалыень hайн мэдэхэб.

Ушар тиимэhээ тэдэнэй hурагшадыень удаа дараалан шалгажа, инструкторнуудай ажалда сэгнэлтэ үгэхэ, мүн hуралсалайньшье ябаса хинан шалгаха уялгатай аабзаб даа.

"Волга" түхэлэй автомашинада хүдэлдэг Алексей Попов, Леонид Кыштымов, "Жигули" түхэлэй автомашинын жолоошод Игорь Пахомов, Иван Тимофеенко, ашаанай автомашинын жолоошод Владимир Постников, Вячеслав Осипов, Сергей Бычик гэгшэдэй hургаhан курсантнууд булта шахуу гүрэнэй автоинспекциин шалгалта эрхимээр тушаажа, жолоошод боложо гарадаг.

hүүлэй үед жолоошодоймнай хахадынь шахуу эршэмтэй залуу хүнүүдээр hэлгэгдэн шэнэлэгдэнхэй. Гүрэнэй автоинспекциин хатуу шалгалта гансата дабажа гарахаар курсантнуудые hургаха манай бултанаймнай нангин уялга.

Владимир ЩЕРБА,
ахалагша мастер.

hуралсалай курсануудай комбинадай hуралсалай талаар директорэй орлогшо А.Г.Иванов.

Багша Е.В.Шелкунов курсант В.А.Хрищатын даабари хинан шалгана.

Автомашинын "доторой" орёошье hаа, А.В.Мельников hурагшадтаа ойлгуулжа шадаха.

Ахалагша мастер Владимир Щерба (дундань) автодром дээрэ курсантнуудай машинаар ябахыень шалгана.

АВТОДРОМ ДЭЭРЭ

"В" категоридо hуража байhан курсантнуудые автодром абаашахаяа "ЛИАЗ-677" түхэлэй томо автобус Шмидтын үйлсэдэ оршодог Буряадай республиканска hуралсалай курсын комбинадай газаа аалиханаар ерэжэ тогтобо.

- Автодром ошохо хүнүүдэй олонхинь хүнгэн машинатай. Бидэ иигээд ябая, - гэжэ үндэршэг бэетэй, хүхэ костюмтай наhажаал хүн намдууханаар хэлэбэ. Энэмнай hуралсалай комбинадай талаhаа hурагшадайнгаа жолоодохыень шалгахаяа ошожо ябаhан ахалагша мастер Щерба Владимир Васильевич болобо.

"Д" категоридо hуралсажа байhан Геннадий Кушнарев автобусоо шадамараар жолоодоно. Олон жэлдэ хүдэлжэ, хэды дүршэлтэй болоhоншье hаа, мэргэжэлээ дээшэлүүлхын, автобусто хүдэлхэ эрхэ абахын түлөө ерэhэн ха. Хойто тээнь үндэр hуури дээрэ тормозой барюул баринхай инструктор-жолоошон Вячеслав Леонидович Осипов ганса нэгэ юумэн тушаа заабаришална.

Туршалга-шалгалта гарадаг полигон дээрэ гушаад шахуу курсант сэдьхэлээ хүдэлгэн, ээлжээгээ хүлеэнэ. Тэдэнэр хүнгэн машина жолоодохо эрхэ абахын тула 4 hарын туршада hуража гараhан дадал, мэдэсэеэ харуулха болоно бшуу. Шалгалтань шангахан даа. "Алтаншье толгойтой" хүндэ хүнгэлэлтэ байхагүй.

- Ямар нэгэн залуу жолоошон харгын аюулда наhа бараа гэжэ дуулахадаа, энээндэ hургагшын гэмэ үгы ха гү, жолоошон боложо шадаагүй hаа, амиды мэндэ ябаха байгаа hэн ха гү гэжэ hэжэглэдэгби. Шалгалтада анхарал hуладуулжа болохогүй гэжэ 33 жэлдэ эндэ мастераар, ахалагша мастераар хүдэлхэ үедөө батаар этигэнхэйб, - гэжэ Владимир Васильевич хэлээ hэн.

- 2 гү, али 4 hара hураад, нарин мэргэжэлтэ болошохо бэшэ, харин хожом дүршэхэ гэжэ хараалжа болохогүй юм гү? - гэзд туршангаа асуубаб.

- Ехэ саг бэшэ, гэбэшье бага гэхын аргагүй. Мүнөөл теоретическэ бэлэдхэл хэжэ абаагүй hаа, хожом хүсэлдүүлхэ гэжэ найдаhанай үлүү.

Владимир Васильевичые буруу хэлэнэ гэхын аргагүй. Мүнөөмнай "Беларусь" түхэлэй трактор болоод түргэн ябажа шадахагүй дүшөөд онуудай машинануудыг бэшэ, ниидэхэhээ өөрэгүй болоhон оньhото техникын саг. "Часай 150-шье модо харуулаабди" гэхэдэ, зон гайхахаяа болёо. 1 часай 100 километр ябаhан машина хилам гэхэ зуура гү, али 1 секундын туршада 25 метр гүйжэрхинэ. 100 метр холо байhан хонхосог, нүхэ хэншье харахагүй. Гэхэтэй хамта, 4-5 секундын туршада нүхэн соо орожо, мөөрэеэ таhалжа боломоор. Иимэ аюулhаа машинаяа зайсуулхын тула жолоошондо тон түргэн, зүб шиидхэбэри абаха хэрэгтэй болодог гээшэ.

Курсант Григорий Красиков машинаяа "гаражда" оруулхадаа, 2 дахин "үүдэ" (дайрахада унашаха табюуртай ёдогор түмэр) дайража, ялын 40 очко абаhандаа голхорно. Тиихэдэ нэгэшье алдуу гаргангүй hүүлшын шатада ерэhэн Даша Лыгсэков Атлантада илалта туйлажа, дэлхэйн чемпион болоhон Борис Будаевhаа дутуугүйгөөр, машинаhаа гараад, дэбхэрнэ. Мүн суг hуралсагша нүхэдынь тэрэнэй гарынь барин амаршалнад.

Энэл үедэ дундуур наhанай эхэнэр зоригтойгоор ээлжээгээрээ ерэжэ, шалгагшадта шалгалтынгаа дэбтэр барюулба. Тиибэшье сэдьхэлээ хүдэлжэ байhыень шэгээрнь тухайлхаар.

Датханова Рита Хабшановнагай машинань хүдэлжэ эхилхэдээ, бага сага татагалзажа, ялын 5 очко бэшүүлбэ хэбэртэй. Гэбэшье саашаа hайнаар ябуулжа, шалгалтаяа амжалтатайгаар дүүргэбэ.

Машина жолоодолгынгоо шалгалта гарагшад хамта дээрээ hайн дүн харуулаа гэжэ хэлэмээр. Ямар нэгэ ушараар ялын очко абагшад үсөөн бэшэшье hаа, Буряадай республиканска hуралсалай курсын комбинадта хүнгэн машина жолоодохо hуралсал гараа гэhэн үнэмшэлгэ абаха эрхэдэ хүртэбэ гээшэ.

Жолоошоной үнэмшэлгэ абатарнь, урдань үшөө хоёр ехэ шалгалта. Гүрэнэй автомобильна инспекцидэ харгыда ябаха дүрим ба автомашина жолоодохо дүршэл хоёроор мэдэсэеэ гэршэлэн, шалгалтануудые бариха юм.

Т.НИМБУЕВ.

Үүнан дэлхэй

ИРИНА ПАНТАЕВА - НЬЮ-ЙОРКДО ЯЛАРҺАН ОДОН

хамтын туйлалта боложо үгөө. Левинтэй ажаһуудаг квартирадань орожо ерэхэдэмнай, нааданхайнууд шэнги энеэдэтэй тапочкануудые хүлдөө угланхай, нимгэн ситец бүдөөр оёгдоһон оодон жилет, халхагар хара үмдэ үмдэнхэй

Залуухан буряад басагаһ хармаандаа ори гансахан авиабилетэй Нью-Йорк ерэһэн аад, дары түргэн дэлхэй дээрэ суурхаһан, энэ хотын ажаһуугшадые гэлылгэн гайхуулһан байна.

ELLE болон Vogue гэһэн алдар сууда гараһан сэтгүүлнүүдэй журналистнар Ириные дахажа һалахагүй, хотын эрхим модельернүүд болон фотографууд ательенүүдтээ уриха...

Далайн арсаланай һоёогоор хэгдэһэн ёнотойл ангуушанай хутага абгайнь тэрээндэ бэлэглэһэн юм, энээниие элдэб муу муухайһаа, хара хүсэнһөө хамгаалдаг юм гэжэ этигэн, зурагуудаа хаалгахаа ошохо бүридөө бэедээ абажа ябаха юм.

Үшөө үхибүүн ябахадаа, Ирина тэмдэглэлнүүдые хэдэг дэбтэрхэн соогоо эхэнэрнүүдэй үмдэхэ нимгэн самсануудые өөрөө зохёон зурадаг, хүсэлөө иигэжэ саарһан дээрэ бэелүүлдэг зантай һэн. Иигэжэ Манхеттэн хотодо оршодог квартира соогоо бага наһыень һануулдаг энэ дэбтэрхэнээ ехэ гамтайгаар хадагалжа байдаг.

Росси гүрэнһөө урдань гаража ошоһон дүрэ зураг буулгадаг фотограф Роланд Иринын наһанайнь хани нүхэр юм. Юрын лэ каталогуудай бэшэ, харин эрхим сэтгүүлнүүдэй нюур талые шэмэглэхэ ёнотойл "топ-моделиин" нюуртай басаган гэжэ харан сасуугаа тэрэ таагаа.

"Нэгэн гэбэл, суута модель болохош, үгы гэбэл, ямаршье амжалта туйлангүй, миин һалахаш, - гэжэ тэрэ намда хэлэһэн юм", - гэжэ Ирина дурсана.

Фотографуудай дунда ёнотойл бурханиинь шэнгеэр һанагдадаг 76-тай Ирвинг Пени Иринада ехэ дуратай, тэрээндэ тон дулааханаар хандадаг. Һаршаганаһан торгон самсануудые үмдөөд абхуулһан зурагуудынь тэдэ хоёрой

Ирина бидэниие уттажа гараа бэлэй. "Аяншалха, элдэб уршагта үйлэ хэрэгүүдтэй ушарха дуратаймни угһаа байжа болоо. Юундэб гэхэдэ, һаял болотор бидэ ангуушад, малшад байгаа ха юмбибди", - гэжэ тэрэ хэлэнэ. Мүнөө ажаһуудаг газарһаань түрэһэн гэр хүрэтэрынь самолёдоор 9 часай туршада ниидэхээр.

Наһан тухайгаа хэлэхэ дурагүй. "Минии һанаад үзэхэдэ, эхэнэр хүндэ наһан гэжэ байдаггүй", - гэжэ тэрэ хэлээ һэн. Эрмитаж соо байдаг зурагууд дээрэ угаа һайхан эхэнэрнүүдэй дүрэ зурагуудтай открытканууды гаргажа: "Эдэ эхэнэрнүүд хэдытэй юм гэжэ элирүүлхэ шухала гэжэ һанана аалта? Хүнэй наһан гээшэ хүн тухай хэлэжэ шададагүй хубхай хоохон тоонууд гээшэл", - гэжэ Ирина бодолгото болон үгүүлнэ. Америкын сэтгүүлнүүд Ирина Пантаева 21-тэй гэжэ бэшэнэ. Мүнөө дээрээ Ирина энээндэ ехээр анхарнагүй.

Дүрбэн жэлэй урдахана Москвада гоё һайхан басагадай конкурсын болохо үедэ, Ирина 38-тай Левинтэй танилсаһан юм. Тиихэдэ Роланд абаһаар һайшаагдаһан басаганай телефонойнь номер эрибэ ха.

Москвагай нэгэ заха газарта ойро зуура байрлаһан Ирина: "Намда телефон байхагүй", - гээ һэн. Хүнэй иигэжэ харюусахада, танилсаха дурагүй гэжэ ойлгохоор, зүгөөр басаган үнэнөөл хэлэнэ гэжэ тэрэ тухайлаа бэлэй. Хойто үдэрынь уулзаха тухайгаа хэлсэжэ, тэдэ хоёрой инаг дуранайнь намтар иигэжэ эхилээ һэн.

Ирина Сибирьтээ ажаһуудаг зандаа һэн, гэбэшье байд гээд лэ Москва ерэдэг байгаа. Тэрэ үедэ политическэ эмигрант болоод байһан Левин Манхеттэнһээ телефоноор хаа-яал хонходожо шададаг һэн. Иигэжэ харилсахань хүндэл һааб даа.

Хоёр жэл болоод, Нью-Йоркдо моодын намарай коллекцинүүдэй харалганай үедэ подиум дээрэ үнөөхил мартагдашагүй "эскимосс" нюур харахадаа, баярлаһандаа камераяа унагаажархин алдаба... һара болоод, тэдэ хоёр хуби заяагаа ниилүүлээ.

Улаан-Удэдэ Пантаевагай түрэлхид ажаһуудаг - эжынь театрай ажалшан, эсэгэнь хүгжэм зохёодог.

20 наһатай Пантаевада амжалта асарһан Москвада үнгэргэгдэһэн модельнүүдэй телеконкурсые Пьер Карден эмхидхэһэн байгаа. "Гурбан турһаа бүридэһэн энэ конкурсдо бүхы гүрэнһөө мянгаад басагад сугларааа һэн. Гоёор хубсалһан, бэедээ найданги, омог дорюун басагадай дундаһаа илгаржа, амжалта туйлахаб гэжэ һанахаар бэшэ һэн", - гэжэ Ира хөөрэнэ.

Гэнтэ Иринын гарһаа хэншьеб татажа, нэгэ мэдэхэдээ тайзан дээрэ гарашоод байба. Пьер Карденэй Ириные гарһаань хүтэлжэ, рампада абаашахадань ара таладань: "Яагаа һөөл юм, эгээн хойно ябаһан аад, яажа уридлаба гээшэб?!" - гэһэн хорон үгэнүүд дуулдаба.

Мүнөө тэрэ эгээл түрүүшүүлэй зэргэдэ ороод ябахадаа, амжалта туйлаха замынь агы нүхэн дээгүүр гараһан шэнгеэр һанагдадаг. Ерээдүйнь үбгэнэй камера ондоо хүнэй нюур шэлэһэн байгаа һаань, яаха бэлэй? Карденэй гарһаань хүтэлэн, рампада абаашаагүй һаань...

Үхибүүн хүнэй гараар һарюу мурюугаар бэшэгдэһэн бишыхан дэбтэрхэн... Жаргалта хуби заяан...

Кейт МУР.

(ELLE сэтгүүлһээ Н.ГАРМАЕВА хуулан оршуулба)

ХЭР ХҮН ЯБАҺАНИИНЬ ХҮДӨӨЛЭЛГЫН ҮДЭР МЭДЭГДЭДЭГ

Мэдээжэ поэт-бард Булат Окуджава хани нүхэртээ майн 18-да Германиһаа Париж ерэһэн байгаа. ЮНЕСКО-дэ Россиһаа түлөөлэгшөөр ажалладаг Михаил Фёдоров тэрэниие Париж урижа, нүхэдэй дунда дуу, шүлэг уншахыень гуйһан байна. Тэрэ үедэ (июниин эхеэр) Парижда дурандаа хубилшадаг уларил тогтоод байгаа гэжэ тэмдэглэлтэй. Эгээл иимэ нэгэ үдэр газаагуур сэнгээд ерэһэн Окуджава хани нүхэртээ ба Федоровтон ханяаданда дайрагдаһан байна.

Парижай байдалда дадаһан Федоровтон бэлэнээр үбшэнһөө һалаа. Харин Булат Окуджавын бэе тамир хүндэшэг болоод байгаа һэн. Үбшэнэй түргөөр һүжэржэ бэшэ органуудые дайраха магадгүйе тухайлһан Россин посольствын ахамад врач Фердинанд Аксаков Окуджавые түргөөр больницада оруулхые захираа.

Тиигээд Окуджава Валь де Грасай сэрэгэй госпитальдо оруулагдаа.

Француз, эрхэтэнэй медицинын нилээн үндэр шатада байхада, юундэ заал һаа сэрэгэй госпитальдо хэбтүүлээ юм? Посольствын ахамад врач мэдээл юм бэзэ даа.

Эндэхи врачнуудай хэһэн анализ Аксановай тухайлалгануудые тодорхойлбо. Тиигээд Окуджавые Кламар хотын Персиин сэрэгэй-һуралсалай больницада абаашаһан байна. Тус больница уушханай хүндэ үбшэнүүдые аргалдаг. Мүн тиихэдэ эгээл һайн медицинын аппаратуратай юм.

Аяма халуун үдэрнүүд тогтожо, больница соо амилхада тон хүндэ болобо (уушханай таһагуудта кондиционернүүд табигдадаггүй). Окуджава һүниндөө унтахаяа болижо, уушханайнь зургаанай нэгэ хубинь хүдэлхэеэ болишоо.

Нэгэ хүнэй палата соо 3 үдэр соо хэбтэһэн байна.

Четвергын үдэр (июниин 19-дэ) байдалай бүришье хүндэ болоходонь, Окуджава түргэн туһаламжын (интенсивнэ) терапиин таһагта оруулагдажа, хэмэл аргаар ами абаа.

Энэл үдэрэй хоёрдохи хахадта Булат Окуджава мэдээгүй байдалда кома орожо, тэрээнһээ бэшэ гараагүй.

Субботын үдэр Парижай үнэн алдартын һүмэ соо - (Александр Невскиин собор) хойтын буян үйлэдхэл үнгэргэгдэжэ, вторнигой үдэр поэдэй бэень Москва эльгээгдээ.

Россин эрхэтэдтэ поэдтэй хахасаха нэгэл үдэр үгтөө. Иигэжэ Окуджавын наһанайнь нүхэр хүсэһэн байна. Олон хуниие суглуулхагүй гэжэ тэрэнэй нүгөө хүсэлынь байгаа һэн.

Тезд яахабши, гитарын хүбшэргэйн хүсөөр гүрэнэйнгөө зоной зүрхэ сэдьхэлые эзэлһэн поэт-бардтай хахасахаа хэдэн мянган хүн ерээ.

Наһатай зоной тэмдэглэһээр Высоцкиин хүдөөлэлгэһөө хойшо хэн нэгэнтэй хахасахаа иимэ олон зон бэшэ ерээгүй һэн.

"Экспресс" газетын материалнуудаар Л.ГЕРГЕНОВ хэблэлдэ бэлдэбэ.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: Булат Шалвович Окуджава.

ИТАР-ТАСС-ай фото.

ЭТГЭЭЛ ЗААХАН

Татьяна Плохих - Курскын ажалай ветерануудай гэртэ үнинэй байдаг. Тиихэдэ тус гэрэй эгээл мэдээжэ хүниинь гэхэдэ, буруу болохогүй. Ушарынь хадаа, тэрэ Россин "Диво" гэһэн ном соо гүрэнэй эгээл заахан хүн гээд оруулаатай. Тэрэ 81 сантиметр бэетэйхэн, 10 килограмм шэгнүүртэйхэн юм. Хоёр удаа "Суперлюди мира" гэһэн теле-дамжуулгада хабаадахаяа Токио ошоһон байна. Татьяна хөөрүү, һайн зантай эхэнэр. Тэрэ амитадта тон дуратай. Пенси абахаһаа гадуур ветерануудай гэрэй дэргэдэхи мастерской соо ажалладаг.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: Татьяна Плохих ба медико-социальна түбэй врач В.Ряполов

Олег Сизовой фото (ИТАР-ТАСС)

Сагаан үүрэн

БАНДИДА ХАМБА-ЛАМА ЖАМБАЛ-ДОРЖИ ГОМБОЕВОЙ АМАН ҮГҮҮЛБЭРИ

СССР-эй ЦДУБ-ай түрүүлэгшэ, бандида хамба-лама Жамбал-Доржи Гомбоев хадаа хэршье сүлөө, забһаргүй ажалтай, наһатайшье боложо ябаһан байгаашье һаа, айхабтар сээжэ һайтай, тэнигэр сэдьхэлтэй, хүхюун, хошонгууша, хөөрэхэ зугаалха дуратай хүн байһан даа.

Хүгшэн, залуушье хүнүүдтэй үгэ хэлэеэ ойлголсохо, дүй дүршэлөөр баян хүн бэлэй. Хүн һанажа болохо, магад, аха заха, ноёд дарганарта һайнаар хандадаг байһан гэжэ, тэрэ тон буруу гэхэ байнаб. Хүн бүхэниие айхабтараар хүндэлдэг байгаа гэжэ тэмдэглэхэ шухала, ядаһан, зобоһон тулиһан, үбшэ хабшанда дайрагдаһан зонуудта ёһотойл буддын шажанай нангин һургаал хэлэжэ, ойлгуулжа үгэдэг, али болохоор туһалдаг хүн ябаһан гэшэ.

Бандида хамба-лама Жамбал-Доржи Гомбоев дээдын үндэр ехэ тушаалтай ябаһаншье һаа, биб гэжэ өөртөө гоё һайхан "халюун", "булган" малгай үмэдхэдэггүй, үнэн сэхээр ябадаг байгаа. Өөрөө мүр дээрээ толгойтойшье, ухаан бодолынь гүн гүнзэгы, арюун тунгалаг байгаашье һаа, хажуу талаһаа хүн зоной зүбшэл дуулаха, зүб мүрөөрнь, намуун ёһоор, түргэн замаар бүтээхэ арга мүрыень бэдэрдэг һэн.

Хөөрүү, түргэн хүнэй үгөөр болоо һаа, аяга сай уужа һууха зуураа гэхээр элдэб һонин юу-хээ хөөрэжэрхидэг, хүн зониие хүхеэлгэхэ, энеэлгэхэ шадалтай байгаа.

Минии һанахада, эдэ бүгэдэ бултадаа бандида хамба-лама Жамбал-Доржи Гомбоевой эдир бага балшар наһантай холбоотой байгаа ёһотой. Эсэгэ, эхын һургаал, заабари, лама багшын һургуулиин үүргэ угаа ехэ байгаа һэн бээ. Иимэ һайхан боди сэдьхэл хадаа санаартан хүнэй яаха аргагүй шухала шанар шэнжэ гээд онсолхоор.

Жамбал-Доржи Гомбоев ламбагай Агын Дэчэн-Лхүндэб дасанай шэрээтэ, дид-хамба, һүүлдэнь СССР-эй ЦДУБ-ай түрүүлэгшэ болоод ябахадаа манайда зарим үдэрнүүдтэ хоёр-гурбашье дахин ябадаг һэн. Аба Дарижап, эжы һама хоёрнай тиимэһээ юу хээ бэлдээд, бандида хамбамнай морилжо болохо гээд, хүхюутэйнүүд лэ хүлеэжэ байгша бэлэй даа.

Жамбал-Доржи Гомбоевой хэлэдэг, хөөрэдэг олон тоото хоморой, нангин буддын шажанай һургаал заабаритай холбоотой али тухай олон юумэнүүдые тэрэ сагта бэшэжэ абаа үгы ябаһандаа зэмэтэйб гэжэ һанадагби.

Бандида хамба-лама Ж-Д.Гомбоевой хэлэһэн удха түгэлдэр, сэсэн мэргэн һургаалнуудай жэшээнүүдые дасан, зочид буудал, холо ойрын харгы замдашье - хаанашье ябахадаа хамаагүй, Пурбо Балданжапов бэшэжэ, тэмдэглэжэ абадаг һайн заншалтай хүн байһан.

Буряадай Ниитын эрдэмэй институдай зүүн зүгэй урданай шухаг гар бэшэгүүдэй таһагта Пурбо Балданович Балданжаповай библиотекэ - архивта (фонд Б.А., опись 1,дело 23) хадагалагдажа байдаг, хэмжээгээрээ богонихонууд, зүгөөр удхаараа ехэл һонирхолтой этнографическа материалнууд үни сагта бандида хамба-лама Ж-Д. Гомбоевһоо бэшэжэ абтаһан байгаа.

Мүнөө үгүүлэлнүүдыень олон уншагшадай һонорто табинаб.

бууза гээшэ эдеэ хоолой дээжэ болоһон юм аабза.

Эдеэ хоолой дээжэ болодог буузын нарин нюуса, гүн удхань хадаа "орхимжо хэдэрһэн ламын толгой" гэнэл даа.

НЭГЭДЭХИ ТАЙЛБАРИ ХӨӨРӨӨН

Залуухануд хүбүүд дасан ошожо, лама болоходоо бүхы юумэеэ хубилгаха ёһотой гэжэ буддын шажанай һургаал байдаг юм гэхэ. Энэнь һахил (санаар) хүртэхэ гү, али һахил абаха ёһо болодог. Һахил хүртэлгэ гээшэ угаа ехэ удха шанартай.

Һахил хүртэхэ (абаха) гээшэ иимэ:

1) нэрэеэ һэлгэхэ
2) тэмдэгээ һэлгэхэ
3) һаналаа һэлгэхэ

Эдэ бүгэдые тодорхойлбол, иимэ удхатай.

1. Нэрэ һэлгэхэ тухай заабари байдаг юм. Лама хүн нэрэ үгэхэ ёһотой. Багшынгаа нэрэ үгэлсэжэ болохо. Энэ сагһаа эхилээд, хара нэрэеэ орхижо, санаартанай нэрээр ябадаг болохо ёһотой.

2. Тэмдэгээ һэлгэхэ - энэнь хубсаһа һэлгэхэ ёһо болоно. Тиигэжэ хара зоной (юрын зоной) хубсаһан орхигдожо, шабиин хубсаһатай болоно. Малгай, дэгэлһээ эхилээд, бүхы хубсаһаниинь хубилгагдана гээшэ.

3. Һаналаа һэлгэхэ гээшэ одоо орёо ёһо даа. Юундэб гэхэдэ, бүхы һанал сэдьхэлээ, ухаан бодолоо оршолонһоо гарахын һаналтай болгохо эрилтэ табигдана. Тиигэжэ нирваан (тайбан байдалда орохо, амарха) хүсэхэ һанал түрүүлхэ юм.

Тарниин юумэ, санаарай юумэ хүндэ хэлэхэ үгы ёһо гуримтай. Санаар хүртэһэн зонуудта зорюулжа үгтэдэг нэрэнүүд тухай тусгаар номууд бии юм.

Санаар алдаха ёһон баһал байха. Жэшээлхэдэ, хэлэжэ болохогүй юумые хэлэжэрхихэ, хорюултай юумэ нэрлэхэ гэхэ мэтэ.

Санаарай ёһон тухай номууд байха ёһотой.

ХОЁРДОХИ ҮГҮҮЛБЭРИ

Хитадууд монголшуудай хаан түрыень абаад байхадаа, энэ түрэ засагаа яажа алдангүйгөөр байха гээшэб гэжэ улас түрын бодолго гаргаад, Сагаан зурхайда үзүүлһэн һэн ха гэнэ. Хитад Сагаан зурхай иигээд хэлэһэн байна:

- Монголшуудай толгойе шулуугаар дараад, амандань шулуу зуулгаад, гартань шулуу барюулаад байгаал һаа, хитадууд монголшуудай түрэ засагые алдангүйгөөр байжа шадаха.

Иигэжэ хэлэһэнэйнь һүүлдэ, хайшан гэжэ монголшуудай толгойе шулуугаар дараха гээшэб гэжэ ехэ бодолго болоод, удаан иимэ шиидхэбэри абаа һэн гэлсэдэг юумэл даа: монгол ноёдой малгай дээрээ зүүхыень шулуун дэнзэ уран гоёор, нарин нягтаар байгуулаад, тэрээгээрээ монгол ноёдые шагнабал, тэдэнэрэй толгой хододоо шулуугаар дараатай ябаха байна гэлсэбэд ха. Тиигээд дэнзэ тогтоожо, монгол ноёдые шулуун дэнзээр шагнадаг болоһон гэжэ түүхэ, домогууд ябадаг юм.

Хайшан гэжэ монголшуудай аманда шулуу зуулгахаб гэлсэхэдээ, ута гааһа хээд, үзүүртэнь шулуун һоруул дархалаад, гааһанай тамхи татадаг заншал бии болгоходонь, монголшуудай амандань хододоо шулуун заалгаатай ябаха байна гээд, хитадууд гааһа байгуулжа, монголшуудые гааһанай тамхинда оруулжа, амандаа шулуу зуугаад ябадаг болгоһон юм гэхэл даа.

Монголшуудай гарта хайшан гэжэ шулуу барюулха гээшэб гэлсэхэдээ, баһа нэгэн шэнэ заншал гаргабал зохистойдо тоолоод, хамарай тамхи татаха ёһо заншал анха түрүүн тогтоогоо. Шулуун хөөргэ хэжэ, хамарай тамхи татадаг болгобо. Тиихэдэнь монгол ноёд хэтэдээ гартаа хөөргэ барижа ябадаг болоһон гээшэ аабза.

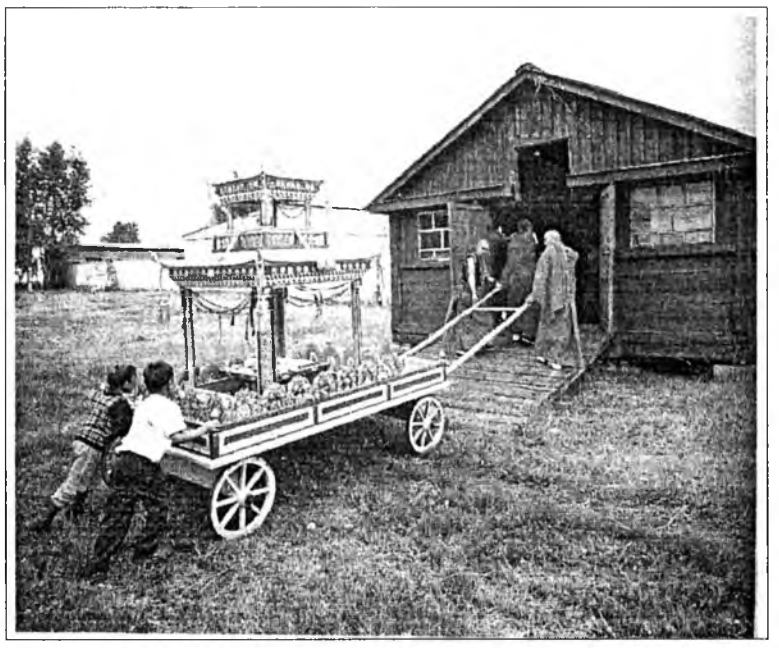

ГУРБАДАХИ ҮГҮҮЛБЭРИ

Хитадай Хээ дагина хаан гээшэ ламанарта ехэ дурагүй ушарһаа ламанарые үгы хэхын тула бууза гэжэ нэрэтэй шэнэ хоол бии болгоһон юм гэлсэдэг. Мяха татаад, мяхаяа талхаар орёогоод, энээн шэнгеэр ламанарай толгойнуудые таһа отолхо болог гэжэ бодоод, Баншан - Богдо Балдан-Ешиин Хитад орон залархада, тэрэ шэнэ хоолоо табижа, ехэ ламбагайе хүндэлөө һэн ха.

Баншан Балдан- Еши иимэ хүндэдэ һуугаад, шэнэ хоол манжалаад:

- Одоо энэ хоол хододоо эдеэнэй дээжэ болог - гэжэ зарлиг табяад, амтархан зооглоо һэн ха даа.

Тэрэ холын сагһаа эхилээд, мүнөө саг хүрэтэр Үхэхэдэнь һамгадыень түшэмэлнүүдынь хубаажа абаха ёһотой һэн.

Тон эгэшэ, хүгшэн болошонхой һамганиинь намайе хүн абаха үгы ха даа гэжэ ехэ сэдьхэлээ үбдэжэ, зобожо байгаа гэдэг.

Тиимэ ушарһаа энэ хүгшэн һамганиинь зөөритэйл болохо гэжэ бодоһон ха даа. Тиигээд өөрынгөө самсада субад шэнгеэр ехэ олон үнэтэй сэнтэй шулуу, алта, мүнгэ уран гоёор няажа оёбо ха.

Уданшьегүй һамгадые хубаарилха болоходонь, тэрэ хүгшэн һамган нэгэ залуу хитадта үгтэхэ болобо.

Зүгөөр тэрэ залуу хитад хүбүүн ехэ зөөри зөөшэ хаяжа, Хээ дагина хаанай залуу һамга абаха гэжэ шабга хаялгада (жребий) оролсоһон байгаа һэн ха.

Теэд хүгшэн һамганда хүртеөд, тон ехээр уйдажа хайдажа, хоёрдохи эхэтэй болобоб гэжэ уйлажа һуухадань, Хээ дагина хаанай хүгшэн һамган иигэжэ хэлээ һэн ха гэлсэдэг:

Ши бү уйда, гашууда! Минии энэ самсада байһан ехэ үнэтэй шулуу долоон хоногой турша соо мүнгэн болго гэжэ хэлээ һэн ха.

Тиигээд тэрэ залуу хитад хүбүүн тэрэ хүгшэн һамганайнгаа хэлээшээр боложо, долоон хоног соо тэрээниие мүнгэн болгожо, тон түргөөр баяжаа гэлсэдэг юумэл даа.

Ж-Д.ГОМБОЕВһОО П.БАЛДАНЖАПОВАЙ бэшэжэ абаһаниие педагогикын эрдэмэй кандидат, доцент Дулма ДАРИЖАПОВА хэблэлдэ бэлдэбэ.

Тэнсүүри

АРХИ БА АЖАБАЙДАЛ

Энээн тухай хэдышье олон юумэ хэлэхээр, хөөрэлдэхөөр, арсалдахааршье ааб даа. Архи гээшэмнай хүн зоной үл залгаха, ажамидарха ундан, эдеэ хоол бэшэшье һаа, али нэгэ тээгүүр хэрэглэгдээд лэ, ажабайдалдамнай хабшуулдаад лэ байдаг ха юм. Тэрэнэй муу хоро шаран хойшолон тухай, мүн ямар нэгэ туһатай шэнжэ тухайшье хэлэжэ болохо бээ.

Тиимэһээ архи, архи уулган тухай өөһэдынгөө һанамжануудые хэлэхыень хэдэн хүнүүдтэ хандаһан байнабди.

АМИ НАҺАНАЙМНАЙ ДАЙСАН ГЭЖЭ МЭДЭЖЭ БАЙГААД...

Ажалай ветеран, Зэдын аймагай Алцаг нютагта ажаһуугша үнинэй багша Ц.Р.САБСАЕВ:

- Архиин аюул, хоро шаран тухай хэлэһэн арадай сэсэн мэргэн үгэнүүд, шанга һануулганууд олон ааб даа. Энэмнай хэзээ заяанһаа хүн зоной ажабайдалай амгалан байдал, аза жаргал, сэбэр арюун ябадалда зүршэхэ, хүнүүдые теөрюулхэ гэжэ бии болгогдоһон юумэн аабза гэжэ һанахаар агша.

Хуушанай Монгол дэбтэр уншахада, хэдэ мянган жэлэй саана Дунда Түбиин амитан зониие нүгэл хилэнсэгһээ, гай баршад, лай ланшадһаа зайсуулха, ами наһа, амгалан байдалыень али болохоор аршалан хамгаалха, оршолонто юртэмсын жама ёһые нарин нягтаар сахиха, арюун сэбэр ябаха, баян дэлгэр, эбтэй номтой, үнэн үргэн, үлзы хотог оршожо һуухыень мүнхэлэн тогтоохо гэһэн Бурхан Багшын һургаал номолдо эсэргүүсэн, Шолмосын Хаан элдэб хорото бодосуудые худхажа, эблүүлжэ, гашалгажа, нэрэжэ, хүнүүдэй ухаан бодолые мунхаруулха, бэе тамирыень бадайруулха, муу бодол, галзуу зан гаргахыень тухирха хорото унда бии болгоһон ха.

Иигэжэ Дунда Түбиин зоной тэрэ унда уужа, төөрижэ, түлгэжэ, мунхаглажа, нюур шарайгаа, хүн дүрсэөэ алдажа эхилхэдэнь Бурхан Багша Уран Манда Шэри бурханиие тиишэ эльгээһэн юм. Шолмос Хаанай хорото унданай юһэн муу шэнжые сэбэрлэхэ, арюудхаха, зониие абарха даабари тэрээндэ Бурхан Багша үгөө ха. Теэд Уран Манда Шэри хэдышье эди шэдиеэ гаргабашье тэрэ хорото унданай юһэн хойшолонгой нэгыень лэ үгы болгожо шадаа һэн гэхэ. Тиихэдэнь Бурхан Багша хаража үзөөд, тэдэ бүхы хойшолонгуудые хуу усадхаа һаа, Шолмос Хаан бүри аймшаг тай хоро бии болгожо болохо, иигээд орхихо гэжэ зарлиг буулгаһан юм гэхэ.

Бурхантай буянтай зон энээн тухай өөр өөртөө бодожо үзөөд, зүб тобшолол хэжэ, бэеэ бариха, нэрэ хүндэеэ һанаха ёһотойл даа гэхээр.

Республикын наркологическа диспансерэй ахамад врачай орлогшо З.В. ИВАНОВА:

- Сэхыень хэлэхэдэ, мүнөө үедэ ажал хэхэ, һураха, эрдэм мэргэжэлээ дээшэлүүлхэ, ажабайдалайнгаа бата бэхи һуури табиха, үри хүүгэдээ хүмүүжүүлхэ талаар эгээл эхин шатада ябаһан зоной архи ехээр уудаг, тэрээндэ дашуурдаг болоһониинь тон һанаа зоборитой. Архида ороһон, алкоголик болоһон зоной олошорһон ушар мүнөө сагай эгээл ехэ аюултайгаар дэлгэрһэн үбшэнүүдэй нэгэн болоод байна.

Урдань манай республика соошье архидалгатай тэмсэл яһала ябуулагдадаг, архида ороһоҥ хүнүүдые барижа, баалалтаар эмшэлхэ гэхэ мэтэ хэгдэдэг бэлэй. Тэрэ үедэ манай наркологическа диспансер 6 стационар болон эмшэлгын газарнуудтай байһан, жэлдээ мүнөөнэйхиһөө һураггүй олон хүнүүдые эмшэлхэ аргатай байгаа. Мүнөө эмшэлгын тиимэ газарнуудшье тон үсөөн, тэрэ мүртөө бүхы медицинэдэ, тэрэ тоодо архида ехээр ороһон, наркоман зониие эмшэлхэ хэрэгтэ мүнгэ зөөри өөдтэй һомологдоногүй.

Гэхэтэй хамта эгээл ехээр һанаа зобохоор юумэн гэхэдэ, бүхыдөө архи уулган даншье хэтэржэ байна аа гү гэхээр. Хаанашье архиһаа элбэг юумэн үгы ха юм. Архиин уһан шэнгеэр урдажа байхада мүнөө республика соо уугдаһан архиие хүн бүхэндэ (нарай үхибүү, үбгэд хүгшэдые хуу тоолохо) хубаахада жэлдээ дунда зэргээр 20 литртэ дүтэлжэ байна. Энэнь 2-3 жэлэйхиһээ 1-1,5 дахин өхэ.

Тиигэжэ архида орошоһон, мүрөө эсэслэн алдашаһан хүнүүд гансахан Улаан-Үдэ соо 14,5 мянганда хүрөө гэжэ тоологдоно. Гэбэшье үнэндөө энээнһээ һураггүй олон хүн архяар дашуурдаг болонхой ааб даа. Архида эсэслэн ороо гэхэдээ, тэрээнгүйгөөр байжа шадахаяа болиһон, хамаг һанаа сэдьхэлээрээ абташаһан, хүн дүрсэеэ алдантаһан, үбшэн болоһон хүниие тоолонобди. Теэд архида хүсэд ороогүйшье һаа, тэрэниие уухаһаа арсадаггүй, яһала дуратайхан болоһон, хаа-яа горитойхоноор уужархёод ябадаг хүнүүд баһал үсөөн бэшэ. Тэрээнһээ гадна найр нааданда, хурим түрэдэ 3-4 хундага хүмэрюулдэг зониешье тоололтой.

Тэрэ мүртөө һүүлэй үедэ залуушуулай, эхэнэрнүүдэй, илангаяа эдиршүүлэй архиин амта һайсахан үзэдэг болоһониинь ехэл харамтай.

Ажалай ветеран, түүхын эрдэмэй кандидат Б.Д. ЦЫБИКОВ:

- Урдандаа буряад зон архи тамхяар ехэ дашуурдаггүй, үхибүүдээ, залуу үетэнөө, эхэнэрнүүдээ архиһаа, һамуу ябадалһаа ехэл һэргылдэг, хоридог байгаа. Хориин буряадуудай 1822 ондо абтаһан ёһо заншалай тогтомол гурим гэхэ гү, али уложени соо архи уулга тухай шанга хорюул тогтоогдоһон байдаг. Хурим түрэ, ехэ найр нааданһаа бэшэ тээ хэншье айрагай архи ууха ёһогүй. Хурим түрэдэ уригдаһан зоной дундаһаа аха заха үбгэд, хүндэтэй зон, ноёд сайд лэ архи бага сага ууха, харин 40 наһанһаа доошо үеын хүнүүд архи амандаашье хэхэ эрхэгүй байгаа.

Тэрэшэлэн хэн нэгэн архи уугаад хэрэлдээ гаргаа, мүн хоёр һогтуушуул хоорондоо хёморолдоо һаань, тэрэ тогтомол гуримай ёһоор тэдэнэр хэһээгдэхэ, олоной урда улаан бургааһаар нюргаа сохюулха зэргэтэй һэн. Һогтуугаар ямар нэгэ ааша гаргаһан, гэм хэһэн хүн заахашье сагааруулагдадаггүй, элүүр хүнтэй адли хэһээлтэдэ орохо ушартай байгаа.

Тиихэдэ урдань манай Ивалгын отогой зон Сагаалгандашье архигүйгөөр найрладаг нарин гуримтай бэлэй.

Мүнөө би эдэ бүгэдые дурдахадаа архи ууһан хүнүүдые хэһээхэ, олоной урда нюргыень сохихо гурим һэргээхэ һэн гэнэгүйб. "Саг сагаараа, сахилза хүхөөрөө" гэдэг гүб даа. Бүхы юумэн ондоо болоо, хүнүүдшье хубилаа. Гансал манай буряад зоноймнай найдал, урдаа хараха залуу үетэн, охин соогоо ябаһан жагсаһан наһанай хүнүүдэй архяар дашуурдаггүй, бэеэ баридаг, нарин ябадаг һаань, һайн бэлэй.

ХЭМҺЭЭНЬ ХЭТЭРҮҮЛЭЭГҮЙ ҺАА, ХЭНДЭШЬЕ ХОРОГҮЙ

Архи болон ликер гэхэ мэтэ хатуу ундануудые буйлуулан гаргадаг "Ливона" гэжэ АО-гой генеральна директор Б.А.ЛЕВ:

- Хэр угһаа хойшо ямаршье гүрэн архи үйлэдбэрилдэг, тэрэниие монопольно гуримаар худалдадаг байһан гээшэ ааб даа. Энэмнай, нэгэдэхеэр, экономикын, мүнгэн олзын асуудал. Тиимэһээ дэлгүүрэй оршон байдалда архи гээшэмнай наймаанда үргэнөөр табигдадаг юрын лэ хэрэгсэл болоно. Иигээд ерэхэдээ архиин элбэгжэһэниинь гайхалтай бэшэ.

Архиин зүйлнүүдые ороидоо гаргахаяа, худалдахаяа болёо һаа, бүхы гүрэн, тэрэ тоодо манай республикын бюджедтэ ородог горитой мүнгэн үгы болошохол. Теэдшье архи үгы болгохо "хуурай хуули" ямаршье гүрэндэ, зондо ехэ аша туһа үгөөгүй гэжэ түүхын жэшээ, баримтануд харуулна. Хубилган шэнэдхэлгын үедэшье манай СССР ондо М.Горбачев, Е.Лигачев мэтын хүтэлбэрилэгшэдэй архи үйлэдбэрилгые хороохо гэһэн үүсхэл юундэ хүргөө һэм гэжэ һананабди.

Һүгөө талаараа архи, архиин зүйлнүүд һайн шанартай, хүнэй бэедэ хоро хүргэхөөр бэшэ байха ёһотой ааб даа. Эндэл гүрэнэй шанга монополи, гурим хэрэгтэй. Харин мүнөө юун болоноб? Элдэб,хоротой муу техническэ спирт холижо, зарим һэшхэлгүй, хомхой хобдог зон, элдэб далда нэрэтэй эмхинүүд нюусаар (подпольно) архи ехээр гаргажа доогуур худалдана, хүнүүдэй ами наһанда хоро хүргэнэ. Гансахан үнгэрһэн жэлдэ республикада ондоо тээһээ 300 гаран вагон архи асарагдажа худалдагдаа. Тиихэдэнь манай завод жэл соо 1700 тонно декалитр архиин зүйл гаргаха ёһотой юм.

Нэгэ үедэ элдэб эсын этикеткэтэй хаанашье үйлэдбэрилэгдэһыень, ямаршье шанартайень мэдэхын аргагүй шэлтэй архинууд киоскнуудта, мүн газаагуурхи наймаалагшадай "хормой доогуур" худалдагдадаг болоод байгаа. Шанга зарлиг гараашье, ехэ налог, ялын ашагдадаг болоошье һаа, тиимэ юумэн мүнөөшье үзэгдэнөөр.

Архи уулган тухай хэлэхэдэ, энэмнай нэн түрүүн хүн бүхэнэй өөрынь хэрэг. Эндэ хизаарлалга, хорилгоор биратай юумэн туйлагдахагүй. Архиин элбэг байхадал хүнүүд тэрэниие ехээр ууна, архида ороно гэжэ хэлэхэ буруу. Эндэ обществын байдалһаа, зоной сэдьхэлһээ олон юумэн дулдыдана.

Буряад Республикын соёлой габьяата хүдэлмэрилэгшэ, ажалай ветеран, журналист, шатаршан Н.Б.ГАЛДАНОВ:

- Архи уухада һайн гэжэ хэлэхэ хүн хаана байха һэм даа. Тиигэбэшье тэрэниие амандаашье балгадагүйбди гэжэ аргагүй сэбэр, сэмээн, тооһошье бэедээ халдахаангүй ябахын баһал аргагүй.

Амиды ябахадаа ажабайдалай үдэр, хоногой боро юрьеннээ хаана ошохобши. Ямаршье нүхэр уулзаха, үнэн зүрхэннээ хүхихэ, хөөрэлдэхэ, хэрэгшэ, бүтээхэ ушар болохол ха юм. Тиихэдэнь "зуун граммаа" бариха, мүн мартагдашагүй найр нааданда, түрэ хурим, ойн баярта баһа хундага үргэхэ саг ерэдэг лэ гүб даа.

Үнэндөө, архи ороидоо уудагүй хүншье үсөөхэн лэ бээз. Ноёд һайд, эрдэмтэд, эмнэгшэд, уран зохёолшод, журналистнууд, элдэб мэргэжэлтэд, юрын хүдэлмэрилэгшэд, юрэдөө хэншье байг, хамаагүй - архи амандаа хэдэггүй гэхын аргагүйл ёһотой. Харин тэрэниие намнажа, хэмһээнь хэтэрүүлжэ, түхэл шарайгаа алдатараа уужа болохогүй гэжэ булта мэдэнэ, бэеэ барина. Дэлхэйн ямаршье хүгжэнги, баян дэлгэр байдалтай, эрдэм һургуулитай арад зон архи амасалгатайл байдаг ха юм. Гуримтай зохидоор бэеэ амаруулха, сэнгүүлхээр, цивилизованноор уухада яаха һэм гэхээр.

Мухар-Шэбэрэй аймагта ажаһуудаг хүдөө бэшэгшэ В.Р.ШИРДАРМАЕВ:

- Илангаяа хүдөөгэй зон залуушуул архи ехээр ууна гэлсэдэг. Тэрэниие сүм зүб гэхэгүй байнаб. Ямаршье сагта хаанахишье зоной зариман хааяа архи уугаа юм бээз. Тэдээн соо архида дуратайхан хүнүүдшье байжа болохо. Хүн хуу адли бэшэ.

Гэбэшье хүдөөгэй ажалда архи намнажа ябаха саг ехэшье байхагүй. Хабар-зун, намар-үбэ, хэхэ ажал барагдахагүй, хоолойгоо тэжээхэ хэрэгтэй. Иимэ хүндэ хүшэр сагташье хүдөөгэй зоной архидажа байгаа һаань, ахирхан байдалтай болоһон ажахынууд хабарай тарилга, үбһэ, таряа хуряалга, адууһа малай харуулалга гэхэ мэтэ саг соогоо үнгэргэгдэхэ, таряа талхан, мяхан, һүн абтаха аалт

Эдэ хөөрэлдөөнүүдые М.НАМЖИАОВ эмхидхэбэ.

Бэлигэй дээжэ

Энэ нюураймнай айлшан

ДУУНАЙМ ЭХИН БУРЬЯЛААД...

Светлана Дашищоймполовна Батуева 1977 ондо П.И. Чайковскиин нэрэмжэтэ хүгжэмэй училищи дүүргэһэн сагһаа эхилжэ, Буряадай Гүрэнэй дуу хатарай "Байгал" ансамблиин хормейстерээр 20 жэлдэ хүдэлнэ. Соёл болон искусствын талаар габьяатай байһанайнгаа ба үни удаан саг соо оролдосотойгоор хүдэлһэнэйнгөө түлөө Арадай Хуралай Советэй 1997 оной майн 29-нэй Тогтоолоор Буряад Республикын Арадай Хуралай Хүндэлэлэй грамотаар шагнагдаа. Буряад нютагтаа, мүн холууршье суурхаһан "Байгал" ансамблиин хормейстер **С.Д.БАТУЕВАТАЙ** хэһэн хөөрэлдөөн уншагшадай анхаралда.

Светлана Дашишоймполовна, дурлаһан мэргэжэлээ олоод, шэнэ газарта хүдэлхэеэ ерэхэдээ, түрүүшын үдэр гү, али жэл соо болоһон хэрэгүүд хүнэй сэдьхэлдэ хадуугдадаг. Танай һанаанда хадуугдаһан ямар нэгэн үйлэ хэрэг, ушар гэжэ байгаал ёһотой...

- 1977 оной сентябрь соо миниий хүдэлхэеэ ерэхэдэ, дуунай бүлэг дахин нээхэ, удаань энэ бүлэгэй үндэһэ һуури дээрэ хоор байгуулха тухай хөөрэлдөөн болоо һэн. Удангүй 12 хүнһөө бүридэһэн дуунай бүлэг байгуулагдажа, хүдэлжэ эхилээ һэмди. 1978 ондо дуу ба хатарай ансамбльнуудай дунда үүгэргэгдэһэн Бүхэроссин конкурсдо хабаадажа, үндэр сэгнэлтэдэ хүртэһэнөө мартадагүйб.

- Залуу мэргэжэлтэ коллективэй ажабайдалда шэнэ "нэбшээ" оруулдаг, зохёохы ажалай һанамжануудаар баян ерэдэг гэшэ...

- 1979 ондо манай ансамбльда ятаг гэжэ хүгжэмэй инструмент түрүүшынхеэ нэбтэрүүлэгдэжэ эхилээ. Ятаг дээрэ дуу болон хүгжэм тааруулан гүйсэдхэхэ гэшэ өөрын нюусатай, оньһотой юм. Буряад, монгол арадуудай дуунуудые ятагын хүгжэмтэй ниилүүлэн гүйсэдхэдэгбди. 1983 ондо Москва хотодо үнгэргэгдэһэн Буряадай искусствын декадада 18 ятагшан хабаадажа, амжалтатай ябажа ерээ һэмди. Тэрээнһээ гадна энэл жэлдээ Монголдо үнгэргэгдэһэн уран һайханай ехэ харалгада уригдаабди. Хоёр жэл болоод, 1985 ондо ороной ниислэл хото Москвада эмхидхэгдэһэн залуушуул болон оюутадай бүхэдэлхэйн фестивальда хабаадажа, бэлиг шадабарияа харуулаабди. Эгээл түрүүн Найдан Дамирановай "Дуран залуу болгодог" гэжэ дууе ятаг дээрэ наадажа дуулаһан байнабди.

- Ансамблиин дуушад тухай хэдэн үгэ хэлэжэ үгыт...

- Мэргэжэлэй талаар абажа харабал, тусхай эрдэмтэй, хүгжэмдэ һонор хүбүүд, басагад манай ансамбльда хүдэлхэеэ ерэдэг гэшэ. Тэдээнтэй хүдэлхэдэшье ехэ хүнгэн, ямарханшье дуу хүгжэмэй шэдиие тайлбарилжа, шагнагшадтаа һайшаагдахаар хүргэжэ шадаха бэлиг шадабаритайнууд. Илангаяа 1985 ондо эхэнэр дуушадһаа гадна эрэшүүлһээ бүридэһэн хоор байгуулагдажа, хүн бүхэнэйнь онсо бэлиг шадабари харагдаа һэн. Хоор байгуулхадаа, буряад арадай дууе бүдүүн, наринаар 3-4 ондоогоор аянгатуулан дуулажа туршанабди. Эндэ миниий ажалай хажуугаар дуушадай габьяа тон ехэ юм ааб даа.

- Һүүлэй үедэ буддын шажанай тарни болон магтаалнуудые гүйсэдхэдэг болонхойт. Энээн тухай хөөрэжэ үгыт,..

Нютаг оронойнгоо дуунай хүгжэм зохёодог мэргэжэлтэдтэй нягта холбоо барисаатайгаар хүдэлдэгбди гэжэ нэн түрүүн хэлэхэ хэрэгтэй. 1993 онһоо эхилжэ, композитор Ю.Ирдынеевтэй хамта буддын шажанай тарнинуудые, дасангуудай, бурхадай магтаалнуудые баһал хэдэн ондоогоор аянгатуулан дуулаха ажал һүүлэй үедэ ябуулнабди. Гушаад онуудай хашалган хамалганда орохон ламанарай дурасхаалда зорюулжа, Тамчын дасанда ехэ хуралай болоходо, тусхай бэлдэгдэһэн шэнэ программаяа харуулаа һэмди. Гадна Джарун Хашорой субарга барилгада зорюулагдаһан телемарафондо, мүн Хяагтын аймагай Мөөрөөшын дасанда үнгэргэгдэһэн ехэ үйлэ хэрэгтэ хабаадалсажа, шэнэ бүтээлнүүдээ харуулаабди. Санкт-Петербургда үнгэргэгдэһэн "Буддизм, байгаали, хүн" гэһэн уласхоорондын выставкэдэ энэ программаяа абажа ошоо һэмди. Буддын шажанда шүтэдэг зон ехэ олоороо энэ хэмжээ ябуулгада сугларааа. Гүрэнэй ород музейдэ, "Маяк" гэжэ Соёлой ордондо ба морягуудай болишоод байнабди. Хэдэн бүлэг боложо хубаараад ябаха аргаяа өөһэдөө бэдэрдэг болонхойбди.

1995 ондо Ирак ошожо ерээ һэмди. 8 хөөмэйшэд Уласхоорондын фестивальда хабаадажа ерээ һэн.

- Хөөмэйшэд гэхэһээ энэ фольклорно бүлэг тухай хэдэн үгэ...

- 1995 ондо энэ бүлэг байгуулагдаа. Хөөмэйшэд хадаа ёһоороо болоходоо эрэ зон байха ёһотой юм. Эхэнэрнүүд антураж гэхэ гү, али тарни болон магтаалнуудые, бусад түүрээлгэнүүдые хайлажа үгэхэ үүргэ дүүргэдэг ёһотой.

Тарни болон маани мэгзэмдэ мүнөөнэй гармони оруулаад, дуушадай аянгалжа, уянгалжа дуулажа үгэхэдэнь, хатаршаднай ёһо гуримтай холбоотой хатарнууд гүйсэдхэгдэдэг юм.

- Арад зоноймнай дунда шэнэ аялга дуунууд мүндэлжэл байдаг. Гүйсэдхэдэг дуунуудайнгаа абдарые арьбадхажа, шэнэ аялга хүгжэмөөр баяжуулжа байдаг ёһотой...

- Буряад арадайнгаа дуунууд дээрэ хүдэлхэһөө гадна мүнөө үеын шэнэ дуунуудые харааһаа алдадаггүйбди. Дуушан гэшэ өөрынгөө бэлиг шадабари дээшэлүүлжэ, саг үргэлжэ шэнэ бүтээлнүүд дээрэ хүдэлхэ ёһотой. Ажал дээрээ мэргэжэлэй талаар хүгжэхэ, ургалта туйлаха гэжэ дуушан бүхэн оролдохо зэргэтэй.

"Байгал" ансамблиин дуушадай мартагдашагүй һайханаар гүйсэдхэдэг, арад зондоо мэдээжэ болоһон дуунууд...

- "Алдарта Байгал", "Дуунайм эхин бурьялаад", "Тоонто нютаг" гээд тоолоо һаа, алдуу болохогүй гэжэ һананаб. Манай дуушадай бүлэг байгуулагдахадаа, "Тоонто нютаг" гэһэн дуугаар эхилһэн, мүнөөшье болотор энэ дуугаа ханхинуулжал байдагбди, харагшаднай ехэ дулааханаар үгтан абадаг.

- Арадай инструментнүүд дээрэ наададаг хүгжэмшэдэй конкурсдо хабаадажа үзөө һэн гүт?

- Ятаг дээрэ наададаг мэргэжэлтэдэй Бүхэроссин конкурс 1993 ондо Астрахань хотодо үнгэргэгдөө һэн. Тэндэ манай хүгжэмшэд хабаадалсаа, Россин арадай артист Николай Калининай түрүүлэгшэ байһан хүндэтэ жюрин үндэр сэгнэлтэдэ хүртэжэ, тус конкурсын дипломант боложо ерээ һэн.

- Дуушан, хүгжэмшэн болохо хуби заяантнай хаанаһаа эхитэй гээшэб?

- Жаахан ябахаһаа дуу дуулаха ехэ дуратай һэмби. Эсэгымни талаар дуунда дуратай зон олон байгаа. Һургуулида һурахаһаа гадна хажуугаарнь хүгжэмэй долоон жэлэй һургуули дүүргээб. Багаһаа хэдэн ондоогоор аянгатуулан дууладаг хоорой дуунуудта ехэ дуратай һэм. Энэмни хожомоо наһанайнгаа мэргэжэл шэлэхэ хэрэгтэм нүлөөлөө гэжэ һанадагби.

- Буряад ороноймнай бүхы нютагуудһаа шахуу эгээл дууша басагад "Байгал" ансамбльда сугларанхай. Тоонто нютаг, мүн өөр тухайгаа хэдэн үгэ хэлэжэ үгыт...

- Би Хориин аймагай Байсын-Эбэр нютаг тоонтотой хүм. Эсэгэмни Даши Шоймполович Батуев дайнай ветеран байһан юм, нютагайнгаа сельсоведэй түрүүлэгшээр хүдэлдэг һэн. Гэр бүлэ соогоо 5 үхибүүдбди. Эжымни, Цыпилма Цыденовна Нимаева нютагтаа ажаһууна. Тоонто нютагаа ошоходоо, эжынгээ дуратай "Аяархан Анааһаа..." гэжэ арадай дууе заатагүй дуулуулжа, шагнажа, хүдөө нютагайнгаа байгаалиин үзэсхэлэн һайханиие үзэжэ, сэдьхэлдээ зохёохы ажалай шэнэ хүсэ нэмэжэ ерэдэгби.

- Ажалһаа гадуур сүлөөтэй сагтаа танай һонирхолые юун татадаг бэ?...

- Органна хүгжэм шагнаха ехэ дуратайб. Холуур концерт наада табижа ябахадаа, дуратай пластинкануудаа суглуулдагби. Буряадай гүрэнэй оперо болон баледэй, мүн академическэ драмын театрнуудтай аад, органна хүгжэмэй тусхай залай нээгдээгүй байһандань ехэ голхордогби.

- Уран зураашад, дуушад, поэдүүд соохоо хэнэй бэлиг шадабари сэгнэдэгбта?

- Омар Хаям, Расул Гамзатов, Д.Жалсараев, Б. Дугаров, Д.Улзытуев гэгшэдэй шүлэгүүдые ходо уншажа байдагби. Баир Тайсаев, Ч.Шойнхоровой уран зурагуудые һайхашаадагби. Дуушад соохоо оперо болон баледэй театрай олондо мэдээжэ болоһон дуушан Ольга Аюровагай бэлиг шадабариие үндэрөөр сэгнэдэгби.

- Светлана Дашишоймполовна, ансамблиингаа саашанхи зорилго тухай хэлэжэ үгыт?

- Арадай дуу ба хатарай ансамбль байһан тула саашадаа буряад нютагуудаараа ябажа, дуунууд болон хатарнуудаа олоной дунда дэлгэрүүлжэ, хүн зоной сэдьхэл баясуулжа байха гэшэ манай гол уялга болоно.

Асуудалнуудта харюусаһандатнай баярые хүргөөд, зохёохы ажалдатнай үшөө ехэ амжалта хүсэе.

Э. ДАМБАЕВА
хөөрэлдэбэ.

ПРОГРАММА ТЕЛЕ-РАДИОПЕРЕДАЧ

с 21 июля по 27 июля 1997 года

21 ИЮЛЯ, ПОНЕДЕЛЬНИК

КАНАЛ "ОРТ"

16.00 Новости.
16.15 Мультсериал.
16.50 Марафон-15.
17.05 Звездный час.
17.45 "Гарри - снежный человек".
18.10 До 16 и старше...
18.30 Вокруг света.
19.00 Новости.
19.20 "Девушка по имени Судьба".
20.10 Час пик.
20.35 Угадай мелодию.
21.05 Человек в маске.
21.45 Спокойной ночи, малыши!
22.00 Время.
22.40 "Полтергейст-2".
23.30 Булат Окуджава в фильме "Мои современники".
00.30 Москва XX. Мировое кино: х/ф "Чапаев".
02.10 Новости.

КАНАЛ"РОССИЯ"

С 09.00 Проф. работы.

БУРЯТСКОЕ ТВ

17.00 "Санта Барбара".
17.50 Всероссийская конференция хирургов.
18.10 Байгал.
18.20 Курьер.
18.30 Юбилей Еравны.
19.10 Монолог. Татьяна Ветрова - поэтесса.
19.35 Судьба. К 100-летию М.И. Амагаева.
19.55 Город "У".
20.25 Панорама.
20.45 Реклама.

КАНАЛ "РОССИЯ"

20.55 Добрый вечер!
21.35 Х/ф "Фучжоу".
23.15 Музыка на десерт.
23.35 Дежурная часть.
24.00 Печальный поезд Булата Окуджавы.
00.40 Товары - почтой.
01.00 Вести.

АРИГ УС

16.00 М/ф "Вот это день рождения!", "Фред -кинолюбитель".
16.25 Нон-стоп-лист
16.30 Магазин на диване
17.00 Аптека
17.10 Христианская программа "Благая весть"
17.40 Сериал для подростков: "Флиппер" 11 с.
18.10 Сериал: "Семья Кэмпбэллов" 51-52
19.00 Музыкальный подарок
19.15 Шесть новостей
19.25 Нон-стоп-лист
19.30 Магазин на диване
20.00 Скандалы недели
20.30 ТРК "Ариг Ус" представляет "Есть улица центральная..."
20.50 Ералаш
21.00 Х/ф "Государственная граница", ф.1 "Мы наш, мы новый" 1с.
22.05 Нон-стоп-лист
22.10 Спорт недели в гостях у Олега Блохина
22.35 Ширли Маклейн в комедии "В надежде на лучшее"
00.20 Дорожный патруль

ТИВИКОМ

10.00 Анонс, Мир кино: "Плоть и кровь"
12.00 Тележурнал
12.30 "Пострелята"
12.50 Телегазета
13.00 "Сегодня утром"
14.15 Мужской сериал: "Полиция Нью-Йорка" 5 с.
15.15 "Пойми меня"
15.45 Новости кино
16.00 Женский сериал: "Госпожа следователь"
17.00 "Сегодня"
17.20 "Дог шоу"
17.50 Мультфильм "Том и Джерри в детстве"
18.00 "Голубое дерево"
18.50 Телегазета
19.00 Анонс, "Сегодня" - новости НТВ
19.20 Муз. поздравления
20.00 "Крутой Уокер. Правосудие по-техасски"
20.50 Телегазета
21.00 "Итоги"
22.20 Наше новое кино: "Маленький гигант большого секса"
00.00 "Сегодня"
00.35 Дистанция 60

АЗИЯ-ТВ

11.00 Муз. программа телекомпании "TBN".
12.00 Муз. программы.
14.00 "Сейлормун".
14.25 Сериал.
15.45 Новости "2х2".
18.00 - 21.30, 22.45 - 01.00 Программа телекомпании "ТВ-3 "Россия".
21.30 Объявления, реклама, информация.
21.45 "Гваделупе".

РАДИО

6.12 - Передача 4-ая "На обочине" (повтор по просьбе радиослушателей)
6.50-7.00 - Информация, объявления
7.22 - Программа "Анфас": "Контроль" - продолжение разговора об итогах комплексной проверки. "госторгинспекцией предприятий промышленности, торговли, общественного питания Кабанского района
7.45-8.10 - Радиостудия "Бирикан"
19.22-19.52 - Республиканские известия (выпуск на бур. и рус. яз.)

22 ИЮЛЯ, ВТОРНИК

КАНАЛ "ОРТ"

07.00 Доброе утро!
10.00 Новости.
10.15 "Девушка по имени Судьба".
11.35 Мультфильм.
11.50 Смехопанорама.
12.25 Домашняя библиотека.
12.30 Угадай мелодию.
13.00 Новости.
16.00 Новости.
16.15 Мультсериал.
16.45 Мультитроллия.
17.15 Волшебный мир, или Синема.
17.45 "Гарри - снежный человек".
18.10 До 16 и старше...
18.30 Вокруг света.
19.00 Новости.
19.20 "Девушка по имени Судьба".
20.10 Час пик.
20.35 Угадай мелодию.
21.05 Тема.
21.45 Спокойной ночи, малыши!
22.00 Время.
22.40 Москва XX. Мировое кино: Евгений Урбанский в х/ф "Чистое небо".
00.30 Поет Вячеслав Малежик.
01.15 Новости.
01.40 Пресс-экспресс.

КАНАЛ"РОССИЯ"

09.00 Вести.
09.35 Лукоморье.
09.55 Посмотри на себя.
10.10 Православный календарь.
10.15 "Клубничка".
10.45 Караоке по-русски.
11.20 "Санта Барбара".
12.10 Телемагазин.
12.25 Пульс.
12.55 Магазин недвижимости.
13.00 Вести.
15.20 Звезды в Кремле.
16.00 Вести.
16.15 Д/ф "Кто косит ночью?"

БУРЯТСКОЕ ТВ

16.50 "Санта Барбара".
17.40 Лето-97. Каникулы на асфальте.
18.10 Байгал.
18.20 Курьер.
18.30 Встреча. Лариса Сахьянова.
18.55 Радуга забав.
19.30 Улгур.
20.00 Пульс.
20.30 Панорама.
20.50 Реклама.

КАНАЛ "РОССИЯ"

21.00 Вести.
21.25 Добрый вечер!
22.05 Х/ф "Под созвездием Южного Креста".
23.45 Горячая десятка.
00.40 Товары - почтой.
01.00 Вести.
01.30 Момент истины.

АРИГ УС

16.00 М/ф "Солнышко и снежные человечки", "Сказка про лунный свет"
16.25 Нон-стоп-лист
16.30 Магазин на диване
17.00 Аптека
17.10 Христианская программа "Благая весть"
17.40 Сериал для подростков: "Флиппер" 12 с.
18.10 "Семья Кэмпбэллов" 53-54 с.
19.05 Музыкальный подарок
19.15 Шесть новостей
19.25 Нон-стоп-лист
19.30 Магазин на диване
20.00 Музыка и пресса: Акулы пера: гр."Мальчишник"
20.55 Нон-стоп-лист
21.00 Х/ф "Государственная граница" ф.1: "Мы наш, мы новый" 2с.
22.05 Розыгрыш лотереи газеты "Информполис"
22.20 Аналитическая программа "Обозреватель"
23.05 Леонид Куравлёв, Наталья Варлей в х/ф "Вий"
00.30 Дорожный патруль
00.40 Диск-канал

ТИВИКОМ

10.00 Анонс, "Криминал"
10.15 "Впрок"
10.30 "Футбольный клуб"
11.00 "Сегодня"
14.15 Мужской сериал: "Полиция Нью-Йорка" 6 с.
15.15 "Пойми меня"
15.45 "Новости кино"
16.00 Женский сериал: "Госпожа следователь" 2 с.
17.00 "Сегодня"
17.20 "Русские гвозди"
17.50 Мультфильм "Том и Джерри в детстве"
18.00 "Голубое дерево"
18.50 Телегазета
19.00 Анонс, "Сегодня"
19.20 Муз. поздравления
20.00 Час сериала: "Крутой Уокер. Правосудие по-техасски"
20.50 Телегазета
21.00 "Сегодня"
21.10 "Энциклопедия чудес"
21.35 "Футбольный клуб"
22.05 Мир кино: "Три шага в бреду"
00.00 "Сегодня"
00.35 Меломания: Секстет К.Аддерли

АЗИЯ-ТВ

11.00 Муз. программа телекомпании "TBN".
12.00 Муз. программы.
14.00 "Сейлормун".
14.25 Сериал.
15.45 Новости "2х2".
18.00 - 21.30, 22.45 - 01.00 Программа телекомпании "ТВ-3 "Россия".
21.30 Объявления, реклама, информация.
21.45 "Гваделупе".

РАДИО

6.12 - Республиканские известия (выпуск на рус. и бур. яз.)
6.42 - Обзор республиканских газет
6.50-7.00 - Информация, объявления
7.22 - "Октябрь", который согревает" - радиорассказ о социальном рынке
7.45-8.10 - "Гуламта" (на бур. яз.)
12.10-13.00 - Передача муз. редакции из цикла "Встреча для вас" (на бур. яз.)
19.22-19.52 - Республиканские известия (выпуск на бур. и рус. яз.)

23 ИЮЛЯ, СРЕДА

КАНАЛ "ОРТ"

07.00 Доброе утро!
10.00 Новости.
10.15 "Девушка по имени Судьба".
10.50 Тема.
11.30 Мультфильм.
11.45 В мире животных.
12.25 Домашняя библиотека.
12.30 Угадай мелодию.
13.00 Новости.
16.00 Новости.
16.15 Мультсериал.
16.45 Кактус и Ко.
16.55 Домисолька.
17.15 Зов джунглей.
17.45 "Гарри - снежный человек".
18.10 До 16 и старше...
18.30 Вокруг света.
19.00 Новости.
19.15 "Девушка по имени Судьба".
20.05 Час пик.
20.30 Джентльмен-шоу.
21.00 Моя семья.
21.45 Спокойной ночи, малыши!
22.00 Время.
22.40 Москва XX. Мировое кино: Вячеслав Тихонов в х/ф "Доживем до понедельника".
00.30 Магия: мир сверхъестественного.
01.00 Пресс-экспресс.
01.15 Новости.

КАНАЛ"РОССИЯ"

09.00 Вести.
09.35 Лукоморье.
09.55 Посмотри на себя.
10.10 Православный календарь.
10.15 "Клубничка".
10.45 L-клуб.
11.20 "Санта Барбара".
12.10 Телемагазин.
12.25 Новое пятое колесо.
12.55 Магазин недвижимости.
13.00 Вести.
13.20 Х/ф "Моя жизнь", 1 с.
14.30 "Путешествие к заокеанским алкоголикам", фильм 7.
14.50 Мультфильм.
15.00 Ретро-шлягер.
15.15 Окно.
15.40 Ноу-хау.
15.55 Деловой автограф.
16.00 Вести.
16.15 "Неизвестные люди России", фильм 1.

БУРЯТСКОЕ ТВ

16.55 "Санта Барбара".
17.45 Бамбаахай.
18.10 "Новый день" представляет...
18.35 Байгал.
18.45 Курьер.
18.55 Художник и время. Писатель Виктор Носков.
19.45 Дела деревенские.
20.10 Розыгрыш призов от "Информ-Полиса".
20.30 Панорама.
20.50 Реклама.

КАНАЛ "РОССИЯ"

21.00 Вести.
21.20 Добрый вечер!
22.00 Х/ф "Шляхтич Завальня".
23.35 Дворянское собрание.
00.20 Кафе "Обломов".
01.00 Вести.
01.40 Товары - почтой.

АРИГ УС

16.00 М/ф "Бабушка научи", "Золотой гвоздь"
16.25 Нон-стоп-лист
16.30 Магазин на диване
17.00 Аптека
17.10 Христианская программа "Благая весть"
17.40 Сериал для подростков: "Флиппер" 13 с.
18.10 "Семья Кэмпбэллов" 55-56 с.
19.05 Музыкальный подарок
19.15 Шесть новостей
19.25 Нон-стоп-лист
19.30 М/ф "Волшебник Ох", "Музыкальные картинки"
20.00 "Я сама": "Наша дружная семья"
20.55 Нон-стоп-лист
21.00 Х/ф "Государственная граница" ф.2: "Мирное лето 1921 г." 1с.
22.10 Те кто
22.35 Х/ф Дело "пёстрых"
00.15 Дорожный патруль
00.25 Диск-канал. Ночной гость - "Оазис"

ТИВИКОМ

10.00 Анонс, "Криминал"
10.15 "Впрок"
10.30 "Улица Сезам"
11.00 "Сегодня"
14.15 "Полиция Нью-Йорка" 7 с.
15.15 "Улица Сезам"
15.45 Новости кино
16.00 "Госпожа следователь" 3 с.
17.00 "Сегодня"
17.20 "Своя игра"
17.50 "Том и Джерри в детстве"
18.00 "Голубое дерево".
18.50 Телегазета
19.00 Анонс, "Сегодня"
19.20 Муз. поздравления
20.00 "Крутой Уокер. Правосудие по-техасски" 76 с.
20.50 Телегазета
21.00 "Сегодня"
21.10 "Энциклопедия чудес"
21.35 "Новости Голливуда"
22.05 Мир кино: "Последний круиз на яхте Шейла"
00.00 "Сегодня"
00.35 Дистанция 60

АЗИЯ-ТВ

11.00 Муз. программа телекомпании "TBN".
12.00 Муз. программы.
14.00 "Сейлормун".
14.25 Сериал.
15.45 Новости "2х2".
18.00 - 21.30, 22.45 - 01.00 Программа телекомпании "ТВ-3 "Россия".
21.30 Объявления, реклама, информация.
21.45 "Гваделупе".

РАДИО

6.12 - Республиканские известия (выпуск на рус. и бур. яз.)
6.42 - Обзор республиканских газет
6.50-7.00 - Информация, объявления
7.22 - Программа "Выбор"
19.22 - Республиканские известия (выпуск на бур. и рус. яз.)
19.52-20.07 - Передача для детей "Роднички"

24 ИЮЛЯ, ЧЕТВЕРГ

КАНАЛ "ОРТ"

07.00 Доброе утро!
10.00 Новости.
10.15 "Девушка по имени Судьба".
11.00 Человек в маске.
11.45 Клуб путешественников.
12.30 Домашняя библиотека.
12.40 Смак.
13.00 Новости.
16.00 Новости.
16.15 Мультсериал.
16.45 Остров Чунга-Чанга.
17.15 Лего-го.
17.40 "Гарри - снежный человек".
18.05 До 16 и старше...
18.30 Вокруг света.
19.00 Новости.
19.15 "Девушка по имени Судьба".
20.00 Футбол. Чемпионат России.
21.45 Спокойной ночи, малыши!
22.00 Время.
22.40 Москва XX. Мировое кино: Софи Лорен и Марчелло Мастроянни в х/ф "Брак по-итальянски".
00.35 Памяти Микаэла Таривердиева.
01.15 Новости.
01.40 Пресс-экспресс.

КАНАЛ"РОССИЯ"

09.00 Вести.
09.35 Лукоморье.
09.55 Посмотри на себя.
10.05 Православный календарь.
10.10 "Клубничка".
10.40 Бесконечное путешествие.
11.15 "Санта Барбара".
12.05 Телемагазин.
12.20 Красная книга.
12.45 Мультфильм.
13.00 Вести.
13.20 Магазин недвижимости.
13.25 Х/ф "Моя жизнь", 2 с.
14.35 "Путешествие к заокеанским алкоголикам", фильм 8.
14.55 Ретро-шлягер.
15.10 Телетеатр.
15.50 Телемагазин.
16.00 Вести.
16.15 Деловой автограф.
16.20 "Неизвестные люди России", фильм 2.

БУРЯТСКОЕ ТВ

17.00 Мультфильм.
17.15 "Санта-Барбара".
18.05 Концерт оркестра Гостелерадиокомпании.
18.35 Три, четыре...
18.50 Байгал.
19.00 Курьер.
19.10 Россияне. Эржена Будаева.
19.25 На спортивной орбите.
19.45 АО "Бурятэнерго": дела, проблемы.
20.00 Гражданин и закон.
20.30 Панорама.
20.50 Реклама.

КАНАЛ "РОССИЯ"

21.00 Вести.
21.25 Добрый вечер!
22.00 Х/ф "А если это любовь?"
23.45 Арена для сенсаций. Проклятие Леонида Андреева.
00.10 Эх, дороги...
01.00 Вести.
01.35 Товары - почтой.

АРИГ УС

16.00 М/ф "Мышонок, который хотел быть похожим на человека", "Петушок и солнышко", "Историяо девочке, наступившей на хлеб"
16.35 Нон-стоп-лист
16.40 Магазин на диване
17.10 Христианская программа "Благая весть"
17.40 Сериал для подростков: "Флиппер" 14 с.
18.10 "Семья Кэмпбэллов" 57-58 с.
19.05 Музыкальный подарок
19.15 Шесть новостей
19.25 Нон-стоп-лист
19.30 Магазин на диване
20.00 "Нью-Йорк, Нью-Йорк"
20.30 Киноподробно
20.55 Нон-стоп-лист
21.00 Х/ф "Государственная граница" ф.2: "Мирное лето 1921 г." 2с.
22.15 ТРК представляет док. фильм "Женщины за мир"
22.30 Джим Керри в х/ф "Однажды укушенный"
00.15 Дорожный патруль
00.25 Диск-канал

ТИВИКОМ

10.00 Анонс, "Криминал"
10.15 "Впрок"
10.30 "Улица Сезам"
11.00 "Сегодня утром"
14.15 "Полиция Нью-Йорка" 8 с.
15.15 "Улица Сезам"
15.45 Новости кино
16.00 Женский сериал: "Госпожа следователь"
17.00 "Сегодня"
17.20 "Устами младенца"

17.50 Мультфильм "Том и Джерри"
18.00 "Голубое дерево"
18.50 Телегазета
19.00 Анонс, "Сегодня"
19.20 Муз. поздравления
20.00 Сериал: "Крутой Уокер. Правосудие по-техасски" 78 с.
20.50 Телегазета
21.00 "Сегодня"
21.10 "Энциклопедия чудес"
21.30 "Радар спорт" - Спонсор - фирма "Сэтури"
22.05 Мир кино: "Золото"
00.00 Сегодня
00.35 Меломания: Диззи Гиллеспи

АЗИЯ-ТВ

11.00 Муз. программа телекомпании "TBN".
12.00 Муз. программы.
14.00 "Сейлормун".
14.25 Сериал.
15.45 Новости "2х2".
18.00-21.30, 22.45-01.00 Программа телекомпании "ТВ-3 "Россия".
21.30 Объявления, реклама, информация.
21.45 "Гваделупе".

РАДИО

6.12 - Республиканские известия (выпуск на бур. и рус. яз.)
6.42 - Обзор республиканских газет
6.50-7.00 - Информация, объявления
7.22 - Утренний концерт
7.35-8.00 - Программа "Вера. Надежда. Любовь"
12.10-13.00 - Муз. передача "О новом сборнике песен эвенкийского композитора В.Гончикова
19.22-19.52 - Республиканские известия (выпуск на бур. и рус. яз.)

25 ИЮЛЯ, ПЯТНИЦА

КАНАЛ "ОРТ"

07.00 Доброе утро!
10.00 Новости.
10.15 "Девушка по имени Судьба".
11.05 Моя семья.
11.55 Пока все дома.
12.25 Играй, гармонь любимая!
13.00 Новости.
16.00 Новости.
16.15 Мультсериал.
16.40 Москва XX. Мировое кино: х/ф "Новый Гулливер".
17.40 Мультфильм.
18.05 50х50.
18.30 Вокруг света.
19.00 Новости.
19.20 "Девушка по имени Судьба".
20.30 Человек и закон.
20.55 Поле чудес.
21.45 Спокойной ночи, малыши!
22.00 Время.
22.40 Х/ф "Строго на юг", 8 с.
23.30 Взгляд.
00.15 Михаил Ножкин в боевике "Одиночное плавание".
02.00 Новости.
02.20 Пресс-экспресс.

КАНАЛ "РОССИЯ"

09.00 Вести.
09.35 Лукоморье.
09.55 Посмотри на себя.
10.05 Православный календарь.
10.10 "Клубничка".
10.40 "Аншлаг" представляет...
11.15 "Санта Барбара".
12.05 Телемагазин.
12.20 Люди. Деньги. Жизнь.
12.45 Мультфильм.
12.55 Магазин недвижимости.
13.00 Вести.
13.20 Х/ф "Моя жизнь", 3 с.
14.30 "Путешествие к заокеанским алкоголикам", фильм 9.
14.50 Ретро-шлягер.
15.05 Момент истины.
15.30 Красная книга.
15.45 Деловой автограф.
15.50 Телемагазин.
16.00 Вести.
16.15 "Неизвестные люди России", фильм 3.

БУРЯТСКОЕ ТВ

16.55 Мультфильм.
17.10 "Санта Барбара".
18.00 Московское время.
19.00 Буряад орон.
19.45 Примите поздравления...
20.15 Панорама Бурятии.
20.50 Курьер.

КАНАЛ "РОССИЯ"

21.00 Вести.
21.25 Добрый вечер!
22.05 Х/ф "Офицеры".
23.50 Подиум.
00.35 Товары - почтой.
01.00 Вести.
01.30 Европейское турне.

АРИГ УС

16.00 М/ф "Если падают звёзды", "Как Петя Пяточкин слоников считал"
16.25 Нон-стоп-лист
16.30 Магазин на диване
17.00 Аптека
17.10 Христианская программа "Благая весть"
17.40 Сериал для подростков: "Флиппер" 15 с.
18.10 "Семья Кэмпбэллов" 59-60 с.
19.05 Музыкальный подарок
19.15 Шесть новостей
19.25 Нон-стоп-лист
19.30 Магазин на диване
20.00 Ток-шоу "Профессия: "Мороженщик"
20.55 Нон-стоп-лист
21.00 Х/ф "Дело N 306"
22.25 "Вы очевидец"
22.55 Х/ф "Колдовская доска"
00.45 Дорожный патруль
01.55 Диск-канал: Рок-легенды: гр. "U-2"

ТИВИКОМ

10.00 Анонс, "Криминал"
10.15 "Впрок"
10.30 "Улица Сезам"
11.00 "Сегодня"
14.15 "Полиция Нью-Йорка" 8 с.
15.15 "Улица Сезам"
15.45 Новости кино
16.00 "Госпожа следователь", сериал
17.00 Сегодня
17.20 "Устами младенца"
17.50 М/ф "Том и Джерри"
18.00 "Сегодня"
18.10 "Голубое дерево", сериал
18.50 Телегазета
19.00 Анонс, "Сегодня"
19.20 Муз. поздравления
20.00 Сериал "Крутой Уокер. Правосудие по-техасски"
20.50 Телегазета
21.00 "Сегодня"
21.10 "Энциклопедия чудес"
21.35 "Трюкачи Голливуда"
22.05 Мир кино: "Восьмёрка выбывает из игры"
00.00 "Сегодня"
00.35 Дистанция 60

АЗИЯ-ТВ

11.00 Муз. программа телекомпании "TBN".
12.00 Муз. программы.
14.00 "Сейлормун".
14.25 Сериал.
15.45 Новости "2х2".
18.00-21.30, 22.45-01.00 Программа телекомпании "ТВ-3 "Россия".
21.30 Объявления, реклама, информация.
21.45 "Гваделупе".

РАДИО

6.12 - Республиканские известия (выпуск на рус. и бур. яз.)
6.42 - Обзор республиканских газет
6.50-7.00 - Информация, объявления
7.22 - Программа "Встречи"
7.45-8.10 - "Тоонто нютаг" (на бур. яз.)
12.00-13.00 - Муз. программа по заявкам радиослушателей "Час вашего письма"
19.02-19.52 - Информационный выпуск программы "Вчера. Сегодня. Завтра"

26 ИЮЛЯ, СУББОТА

КАНАЛ "ОРТ"

09.00 Нина Ургант и Владимир Высоцкий в х/ф "Я родом из детства":
10.25 Мультфильм.
10.40 Лотто-миллион.
10.45 Домашняя библиотека.
11.00 Новости.
11.10 Слово пастыря.
11.30 Утренняя почта.
12.00 Мультфильм.
12.15 Каламбур.
12.50 Смак.
13.10 Возвращение Третьяковки.
13.35 Москва XX. Мировое кино: Юрий Соломин в х/ф "Дерсу Узала", 1 и 2 с.
16.00 Новости.
16.20 Очевидное-невероятное.
16.50 Мультфильмы.
17.45 Америка с Михаилом Таратутой.
18.20 Колесо истории.
19.00 Новости.
19.20 В мире животных.
20.05 Клуб "Белый попугай".
20.55 Х/ф "Строго на юг", 9 с.
21.45 Спокойной ночи, малыши!
22.00 Время.
22.40 Москва XX. Мировое кино. Наталья Белохвостикова и Игорь Костолевский в х/ф "Тегеран-43", 1 и 2 с.
01.20 Бродвейская комедия "42-я улица".
03.00 Пресс-экспресс.

КАНАЛ "РОССИЯ"

09.00 Вести.
09.30 Утренний экспресс.
10.25 Товары - почтой.
10.35 Меморина.
11.00 Клуб "Адреналин".
11.15 Доброе утро, страна!
12.00 Вести в 11.
12.15 Российское бюро путешествий.
12.45 Вестник потребителя.
13.10 Как много девушек хороших...
13.50 Мультфильм.
14.05 Молодежный фольклорный фестиваль в Москве.
14.45 Анонимные собеседники.
15.15 "Квантум" представляет...
15.30 Х/ф "Арабелла", 5 и 6 с.
16.35 Караоке по-русски.
17.05 Двойной портрет.
17.35 Новая дислокация.
18.00 Субботний вечер памяти Владимира Высоцкого.
19.00 Вести про...
19.25 Х/ф "Комедия супружества".
21.05 Сам себе режиссер.
21.45 Совершенно секретно.
22.40 Х/ф "Дура", 1 и 2 с.
01.00 Вести.
01.40 Иосиф Кобзон. Прощальный тур.
01.50 Муки творчества.
02.05 Представляет "Проект-Арсенал"...
02.20 Репортер.
02.35 Программа "А".

АРИГ УС

09.00 90х60х90
09.15 М/ф "Дождик, дождик пуще", "Кто получит ананас", "Два плюс два ровно четыре"
09.50 Детский сеанс: "Таинственный остров"
11.25 Нон-стоп-лист
11.30 Сериал о природе: "Дикая природа Австралии"
12.30 Х/ф "Над Тисой"
14.00 Нон-стоп-лист
14.05 Диск-канал для детей
14.55 История государства Российского: Х/ф "Хмурое утро"
16.40 Док. сериал: "Теория заговоров" О.Д.Симпсон
17.15 Нон-стоп-лист
17.20 Христианская программа "Благая весть"
17.50 Сериал по выходным: "Семья Робинзонов" 9-10 с.
18.45 Мультфильм
19.00 Музыкальный подарок
19.15 Нон-стоп-лист
19.20 Х/ф "Баламут"
21.05 Ток-шоу "Моё кино"
21.50 Нон-стоп-лист
21.55 Х/ф "Программа" (США)
00.00 М/ф для взрослых "Мы женщины"
00.10 Ночной сеанс: Олег Борисов в х/ф "Мне скучно, бесы"

ТИВИКОМ

10.00 Анонс, "Криминал"
10.15 "Впрок"
10.35 "Футбольный клуб"
11.00 Русский детектив: "Русская певица"
12.45 "Алло, Фима"
13.00 "Сегодня"
13.15 Кумиры старого кино: "Цирк"
15.00 Детям: "Необычайные приключения доктора Дулитла"
15.30 "Пойми меня"
16.00 Сериал: "Повелитель джунглей"
16.30 М/ф "Тараканище"
16.45 "От винта"
17.00 "Сегодня"
17.15 Сериал: "Комиссар Рекс" 5 с.
18.00 Анонс, муз. поздравления
18.50 Телегазета
19.00 "Футбольный клуб"
19.30 "Проще простого"
20.10 "Живые новости"
20.30 "Панорама"
21.20 Док. сериал: "XX век в войнах" ф.2
22.20 Сериал по выходным: "Саванна" 4 с.
23.15 Новости дня
23.30 "Дог шоу"
00.00 "Сегодня"
00.30 Мир кино: "Джеймс Бонд-агент 007"

АЗИЯ-ТВ

13.00 Муз. программа телекомпании "TBN".
14.00, 18.30 Муз. программы.
16.00, 19.30 "Сейлормун".
16.25, 20.05 Сериал.
18.00, 19.55 Телемагазин "Квантум".
21.30 Мой чемпион.
21.45 Сериал.
23.00 - 01.00 Программа телекомпании "ТВ-3 "Россия".

РАДИО

6.30 - "Хозяин на земле"
6.50 - Обзор республиканских газет
6.55-7.00 - Информация, объявления
7.22 - "Народное образование: Сегодня. Завтра." Беседа с первым зам. министра образования и науки республики П.П.Ефимовым
7.45-8.00 - "Радиобиблиотека"
8.10-9.00 - Информационный выпуск программы "Вчера. Сегодня. Завтра"
19.02-19.52 - "Степные мелодии". Радиожурнал

27 ИЮЛЯ, ВОСКРЕСЕНЬЕ

КАНАЛ "ОРТ"

09.00 Михаил Кузнецов в х/ф "Командир корабля".
10.40 Мультфильм.
10.55 Спортлото.
11.00 Новости.
11.10 Непутевые заметки.
11.30 Пока все дома.
12.10 Утренняя звезда.
13.00 Служу России!
13.30 Играй, гармонь любимая!
14.00 Сельский час.
14.30 "Подводная одиссея команды Кусто".
15.20 Смехопанорама.
16.00 Новости.
16.15 Приглашение к музыке.
16.45 Клуб путешественников.
17.30 Москва XX. Мировое кино: фильм-сказка "Черная курица, или Подземные жители".
18.40 Мультфильм.
19.30 Счастливый случай.
20.25 Песня-97.
21.05 Х/ф "Строго на юг", 10 с.
22.00 Время.
22.50 Киноафиша.
22.55 КВН-97. "Однажды в Америке".
01.00 Новости.

КАНАЛ "РОССИЯ"

09.00 Утренний экспресс.
09.55 Торговый дом.
10.10 "Солти".
10.35 У всех на устах.
10.50 Доброе утро, страна!
11.30 Присяга.
12.00 Вести в 11.
12.15 Книжная лавка.
12.40 Репортаж ни о чем.
12.55 Без пяти двенадцать.
13.00 Человек на земле.
13.25 Вестник потребителя.
13.40 Новая Россия.
14.05 Свой дом.
14.20 Сад культуры.
14.45 Главный здесь я.
15.20 Х/ф "Арабелла", 7, 8 с.
16.25 Волшебный мир Диснея.
17.25 Довгань-шоу.
18.00 "Виктория". Фестиваль солдатской песни.
19.00 Вести.
19.20 L-клуб.
19.55 "Аншлаг" представляет...
20.25 Старая квартира. 1951 г.
21.20 Русское лото.
22.00 Городок.
22.35 "К-2" представляет...
23.30 Мисс Вселенная-97.
01.00 Вести.
01.55 У Ксюши.
02.25 Рек-тайм.

АРИГ УС

09.00 90х60х90
09.15 Мультфильм "Колосок", "Про бегомота", "Ну и пусть", "Путаница"
09.30 Детский сеанс: "Республика Шкид"
11.05 Нон-стоп-лист
11.10 Сериал о природе: "Дикая природа Австралии"
12.05 Шоу еды "Пальчики оближешь"
12.35 "Назло рекордам"
12.55 Нон-стоп-лист
13.00 Х/ф "Страх в ночи"
14.05 Клуб одиноких сердец
14.35 Надежда Румянцева в х/ф "Неподдающиеся"
16.05 Христианская программа "Благая весть"
16.35 Нон-стоп-лист
16.40 Ток-шоу "Сделай шаг"
17.35 Сериал по выходным: "Семья Робинзонов" 11, 12 с.
18.30 Ералаш
19.00 Музыкальный подарок
19.15 Х/ф "Сила духа" (боевик)
20.40 ОСП-студия
21.25 Нон-стоп-лист
21.30 Шоу Ивана Демидова "Обоз"
22.20 Х/ф "Ночь кометы"
00.10 Теледискотека "Партийная зона"

ТИВИКОМ

10.00 "Куклы"
10.15 Сериал по выходным: "Байки из склепа"
11.10 Большой ринг: "Звёзды профессионального спорта"
11.50 Телегазета
12.00 Сериал: "Тропическая жара" 2с.
13.00 "Сегодня"
13.15 Кумиры старого кино: "Близнецы"
14.40 "Гуси-лебеди" м/ф
15.00 "Устами младенца"
15.30 "Пойми меня"
16.00 "Повелитель джунглей"
16.30 М/ф
16.45 "От винта"
17.00 "Сегодня"
17.15 "6 соток"
17.30 "Что почём"
18.00 Анонс, муз. поздравления
18.50 Телегазета
19.00 Комедийный сериал: "Каролина в Нью-Йорке" 17 с.
19.30 "Новости Голливуда"
20.00 Время "Ч"
20.30 Телеигра "Своя игра"
21.00 "Сегодня"
21.20 "XX век в войнах" док. сериал
22.00 "Саванна", 5 с.
23.15 Новости дня
23.30 Воскресная передача Н.Фоменко "Русские гвозди"
00.00 "Сегодня"
00.30 "Плейбой"

АЗИЯ-ТВ

13.00 Муз. программа телекомпании "TBN".
14.00, 18.30 Муз. программы.
16.00, 19.30 "Сейлормун".
16.25, 20.05 Сериал.
18.00, 19.55 Телемагазин "Квантум".
21.30 Дамский клуб "Элита".
21.45 Сериал.
23.00 - 01.00 Программа телекомпании "ТВ-3 "Россия".

РАДИО

7.22 - Информация, объявления
7.25-8.00 - Утренний концерт
8.10-9.00 - Литературно-художественная программа "Алтаргана"
9.10-10.00 - Школьный канал

Парфюмерия и косметика из Франции, Германии и Англии.

ЭКСКЛЮЗИВНЫЙ ПОСТАВЩИК популярных марок от: "EVAFLOR" "PAROOR", "EMPORIUM COSMETICS", "JEANNE ARTNES", "INTER PARFR PARFUMS", "PARIS BLUE", "STARION", "MIERAU"

ИЩЕТ ПАРТНЁРОВ для продвижения товара в вашем регионе, открытия представительств и создания сетей розничной торговли.

Приглашаем к сотрудничеству фирмы и магазины с любыми объёмами. Возможно представление рекламной поддержки, торгового оборудования для магазинов, консигнации, товарных кредитов, организация доставки.

Наши минимальные цены на общеизвестные туалетные воды (у.е):

INTIME	2. 55
INTIME POUR NOMME	2. 55
GREG	2. 55
PERFUM D OR	5. 45
SHAMAN	2. 55
SECRET SERVICE	4. 80
FELINA	2. 25
L ADIEU AUX ARMES	12. 00
JULIE	2. 30
BONAPARTE	11. 00
PRETTY	2. 50
SUPER GOLD	2. 50
ROCKY	2. 40
FLEUR D EVA	1. 80
EAU FRAICHE	2. 55
DOLORES	2. 50
HELL	3. 30

Ждём Вас! Звоните, приезжайте! Наши тел. / факс: (095) 236-61-27, (095) 236-60-91, (095) 236-63-73.

Зүрхай

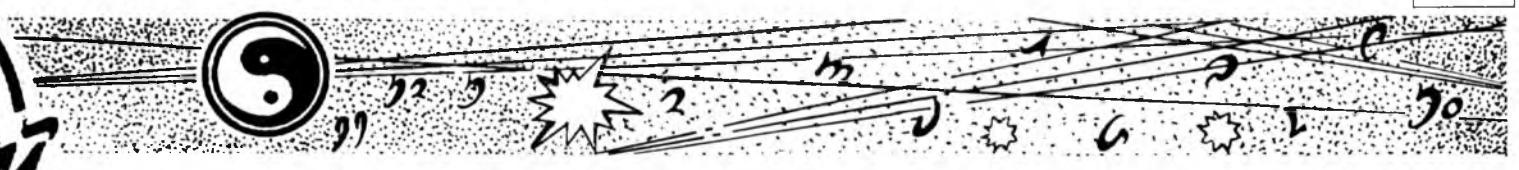

малтаха, модо отолхо, шорой шулуу хүдэлгэхэ мэтын үйлэнүүдые сээрлэхээр. Энэ үдэр хүнэй үһэ абабал, хүнэй шэг шарайн үнгэ зүһэ муудаха.

бүжэг наада, эм найруулха, юумэ худалдаха, худалдажа абаха, эмхидхэхэ мэтын үйлэнүүдтэ һайн. Харин мал үгэхэ, бэриин үйлэ үйлэдэхэ, үри зээлиеэ түлэхэ, улай

XVII жаранай гал улаагшан үхэр жэл (1997-1998 онууд)

ЗУНАЙ һҮҮЛ УЛААГШАН ХОНИН һАРА

Буряад литэ	16	17	19	20	21	22	23
Европын литэ	21	22	23	24	25	26	27
Гараг Нэрэ Үдэр	Дабаа Һара понед.	Мягмар Марс вторник	Һагба Меркури среда	Пүрбэ Юпитер четверг	Баасан Солбон пятница	Бимба Сатурн суббото	Нима Наран воскр.
Үнгэ Үдэр	хүхэ хүлгана	хүхэгшэн үхэр	улаан бар	улаагшан туулай	шара луу	шарагшан могой	сагаан морин
Мэнгэ	4 ногоон	3 хүхэ	2 хара	1 сагаан	9 улаан	8 сагаан	7 улаан
Һуудал	үһан	үүла	модон	хии	гал	шорой	түмэр

Гарагай 2-то хуушанай 16 (июлиин 21). Одон зурхайн онсогой һайн үдэр.

Хүхэ хулгана, 4 ногоон мэнгын, үһанда һуудалтай үдэр. Бурханда мүргэхэ, сахюуса тэнгэри тахиха, лусуудта үргэл үргэхэ, даллага абаха, эм найруулха, буян үйлэдэхэ, хубсаһа эсхэхэ, эд бараа худалдаха, худалдажа, алибаа һайн үйлэ үйлэдэхэ, баясхаланай найр хэхэ, шэнэ хубсаһа үмдэхэ, шэмэг зүүдхэл зүүхэ, бүжэг наада эрхилхэ, хии бараа сараха, шуһа ханаха, төөнэхэ, үгэльгэ үгэхэ, үүдэ; гаргаха гэхэ мэтын үйлэнүүдтэ һайн. Зүгөөр улай гаргаха, үхибүү үргэжэ абаха, хүн дүрсэеэ алдаха, мори урилдааида хабаадаха, замда гараха, дасан, бурхан шүтээнэй бусад зүйлнүүдые арамнайлха, засаг буляалдан хэрэлдэхэ, тэмсэхэ, заргалдаха, ехэ үһа гаталха, агнуури хэхэ, загаһа бариха, һубаг малтаха, бага үхибүү гэрһээ ондоо тээшэнь эльгээхэ мэтын үйлэнүүдые тэбшэхэ. Энэ үдэр хүнэй үһэ абабал, үбшэн хүрэхэ.

Гарагай 3-да хуушанай 17 (июлиин 22).

Хүхэгшэн үхэр, 3 хүхэ мэнгын, хада уулада һуудалтай үдэр. Бурхан сахюуса тахиха, лүн абаха, мори, сар һургаха, гэр бариха, гэрэй һуури табиха, ваджрын (очирой), пүрбын харюулга хэхэ, эм найруулха, лусууд тахиха, лусай болон үһанай балин үргэхэ, эм залаха, даллага абаха, юумэ худалдаха, худалдажа абаха, андалдаа хэхэ, городто ажал эрхилхэ, дайсаниие болон ада шүдхэр дараха мэтын үйлэнүүдтэ һайн. Харин хадаг табиха, бэри буулгажа, түрэ хэхэ, нүүхэ, шэнэ газарта бууса түхеэрхэ, наһа барагшын хэрэг үйлэдэхэ, тушаал даажа абаха, бурханай ном үзэхэ, арга мэхээр аралжаа наймаа хэхэ, ехэ хэрэг үйлэдэхэ, худаг малтаха, заһабарилха, һубаг

Гарагай 4-дэ хуушанай 19 (июлиин 23). Энэ һарада 18-най үдэр үгы.

Улаан бар, 2 хара мэнгын, модондо һуудалтай үдэр. Дашаниматай (үлзы хутагтай), онсо һайн үдэр. Буян хэхэ, гэрэй һуури табиха, тараг бэрихэ, айраг халааха, замда гараха, модо һуулгаха, сэсэг тариха, шэмэг зүүдхэл зүүхэ, бурханда зальбарал үйлэдэхэ, тэнгэри, бурхан тахиха, хараал сараха, баясхаланай найр хэхэ, наада эрхилхэ, юумэ худалдаха, худалдажа абаха, эд бүтээхэ мэтын үйлэнүүдтэ һайн. Энэ үдэр хүнэй үһэ абабал, һайн нүхэртэй ушарха.

Гарагай 5-да хуушанай 20 (июлиин 24).

Улаагшан туулай, 1 сагаан мэнгын, хиидэ һуудалтай үдэр. Бурханда мүргэхэ, зальбарха, лусууд тахиха, тантрын тарни уншаха, тэнгэри тахиха, тангаригаа болюулха, дайсаниие дараха, эм найруулха, эд бараа худалдаха, тараг бэрихэ, айраг халааха, наһа барагшын хэрэг үйлэдэхэ, замда гараха мэтын үйлэнүүдтэ һайн. Гэхэ зуура бэри буулгаха, наһа барагшын хэрэг үйлэдэхэ, үхэр худалдаха, үхибүү хүлдэ оруулха, багашуулые гэрһээ гаргаад, ондоо тээшэнь эльгээхэ, тээрмэ бариха, суглаа зарлаха, тангариг үргэхэ мэтын үйлэнүүд хорюултай. Энэ үдэр хүнэй үһэ абабал, үлэсхэлэн байдал үзэгдэхэ.

Гарагай 6-да хуушанай 21 (июлиин 25). Одон гарагай онсогой һайн үдэр.

Шара луу, 9 улаан мэнгын, галда һуудалтай үдэр. Бурханда мүргэхэ, зальбарха, номой сахюусанда үргэл үргэхэ, буян үйлэдэхэ, хяһа гаргаха, шабар хатааха, онгодые тахиха, шэмэг зүүдхэл зүүхэ, бисалгал үйлэдэхэ, наһанай бүтээл эрхилхэ, хэшэг дуудаха, замда гараха, эд зөөри, абасаяа суглуулха, алибаа һайн үйлэ эрхилхэ, гаргаха, агнаха, наһа барагшын хэрэг эрхилхэ, шуһа ханаха, зүүгээр хадхаха, төөнэхэ, шэрдэг бүрихэ мэтын үйлэнүүдые сээрлэхээр. Энэ үдэр хүнэй үһэ абабал, үбшэн хүрэхэ.

Гарагай 7-до хуушанай 22 (июлиин 26).

Шарагшан могой, 8 сагаан мэнгын, шоройдо һуудалтай үдэр. Бурханда мүргэхэ, сахюусанда үргэл үргэхэ, тэнгэри, лусууд тахиха, үбшэ аргалха, хэшэг буян уриха, угаал хэхэ, сан табиха, бэриин үйлэ үйлэдэхэ, балин гаргаха, газарай нүхэ бүглэхэ, һаад тодхор сараха, тангаригаа болюулха, хулгай дээрмэ дараха, дайсаниие номгодохо, эм найруулха, замда гараха, юумэ худалдаха, худалдажа абаха, наһа барагшын хэрэг эрхилхэ, тараг бэрихэ, айраг халааха, үзэг шудалха, зурхай үзэхэ мэтын үйлэнүүдтэ һайн. Зүгөөр шэрдэг бүрихэ, хадаг табиха, бэри буулгаха, түрэ хэхэ, багшада шаби болохо, гэрэй һуури табиха, бэлэг үгэхэ, бэлбэһэн хүнэй бузарһаа зайлаха, хүншүү хёрбоһо гаргаха мэтын үйлэнүүдтэ муу. Энэ үдэр хүнэй үһэ абабал, эдеэн, ундан, эд бараан элбэгээр олдохо.

Гарагай 1-дэ хуушанай 23 (июлиин 27).

Сагаан морин, 7 улаан мэнгын, түмэртэ һуудалтай үдэр. Бурханда мүргэхэ, зальбарха, эдэй тэнгэри тахиха, Наранда, һарада мүргэхэ, модо отолхо, тангаригаа болюулха, агнаха, замда гараха, дасан (дуган), субарга, бурхан, ном арамнайлха, даллага абаха мэтын үйлэнүүдтэ һайн. Харин наһа барагшын хэрэг үйлэдэхэ, хүбүүдээ сэрэгтэ үдэшэхэ, үхибүү хүлдэ оруулха, багашуулые гэрһээ гаргаад, ондоо тээшэнь эльгээхэ, сангарил хураха, маани сахиха мэтын үйлэнүүд сээртэй. Энэ үдэр хүнэй үһэ абабал, эд бараан, эдеэн, ундан олдохо.

МУНДУУ ДАНЗАНАЙ ШҮДХЭРНҮҮДТЭЙ ЯАЖА НҮХЭСЭһЭН ТУХАЙ

Энэмнай Зэмхэдэ болоһон ушар. Урда сагта даа, үбэлэй ута үдэшэнүүдые үнгэргэхэ гэжэ хүгшэн залуугүй гэртээ, түлигдэжэ байһан пеэшэнэйнгээ дэргэдэ нам һуужа, үльгэр онтохонуудаа хөөрэлдэдэг байгаа гээшэ. Минии хүгшэн эжы иимэ үдэшэнүүдые тэсэжэ ядан хүлеэдэг, онтохо үльгэрнүүдые шагнаха угаа дуратай бэлэй.

Аампиин Лубсанай Жалсарайнда һэн ха, дүрбэн үхибүүдынь гэдэһэ доторой үбшэндэ дайрагдажа, хойно хойноһоонь һубарилдан наһа бараһан юм. Аба эжын уйдхар гээшэ хэмжээлэшэгүйл һэн бээз. "Уйдхарые уйдхай нюдэнэй нёлбоһоор хайлуулхагүйш" гэдэгтэл эндэ юуншье туһалхагүй байгаа, гэбэшье олохон жэлнүүдэй үнгэрһэн хойно бурхан хайра туһаа хүргэжэ, тэдэнэр басагатай боложо, одоошье ехээр баясаһан гэхэ. Тэрэ ори ганса басаганиинь минии төөбии байгаа. Арай гэжэ амиды үлэһэн ори ганса үри хадаа одоол эрхэ, үлдэхэ дааараха гээшые үзоөгүй өөдөө болоһон үхибүүн ааб даа.

Арбан үхибүүдтэй Сэдэн Доржо абгын хубүүн Сэбэгжаб юумэ тааралдуулан зохёогоод хөөрэлдөө, аман зугаада угаа бэрхэ һэн ха. Үглөогүүр болоходо төөбиидэ ерэжэ:

- Мяха үлөөгөө гүт, эдюулыт даа, би үдэшэ ерэжэ, үльгэр хөөрэхэб, - гэхэ.

- Тэрэш хэр ута юм? - гэжэ төөбии һураха.

- Эндэһээ тээ тэрэ Доржынхи хүрэтэр ута - гэхэ. Доржынхи дүтэхэнэ һуудаг байгаа. Тиихэдээ даншье ута үльгэр бэшэ байгаа гэжэ ойлгохоор. Заримдаа:

- Жэмбын хүрэтэр, - гэхэ. Жэмбынхи горхоной зүүн талада, Ямбал хадын хормойдо ажаһуудаг байжа:

- Зай, тиигээ һаа, эхииень хөөрыш даа, шагная, - гэжэ төөбии хэлээд, мяха эдюулхэ. Үдэшэндөө хоол эжыдээ бэлдүүлэнхэй, үльгэроө саашань шагнахаяа Сэбэгжабые хүлеэжэ ядан байха. Дуулажа, хадуужа абаһан элдэб һонин үльгэр онтохонуудаа бидэндэ хөөрэжэ үгэдэг һэн. Тэдэнэйнь нэгые хөөрэһүү.

Мундуу Данзан гэжэ нютаг нутадаа алдаршаһан нээрээшье юумэ ехээр тоожо хайхардагүй, хүйхэр олиг хүн:

- Яажа шүдхэртэй уулзахабиб? - гэжэ нютагайнгаа мэргэн хүнһөө асууба гэхэ.

- Уулзаха гээ хадаа, ши һүни болохотой адли, гурбан харгын бэлшэр дээрэ һуугаад, хуур дээрэ наадажа эхилээрэй, - гэжэ тэрэнь харюусаба ха.

Мундуу Данзан мэргэнэй хэлээшээр гурбан харгын бэлшэр дээрэ һүни болоходо ерэжэ, хуур дээрэ наадажа оробо. Удааншье болонгүй таба-зургаан шүдхэрнүүд хажуудань бии болобо.

- Би таанартай ябаха һанаатайб, - гэжэ Данзан тэдээндэ хандаба.

- Ябая, - гэжэ тэдэнь арсабагүй.

Тэдэнэрэй Данзаниие дахуулан саашалхадань, харгыдань урдажа байһан горхон дайралдаба. Горхо ойможо гараха болобод.

- Ши иихэдээ юундэ уһа шолшогонуулжа гарабаш, бидэнэй оймоходо абяан гаранагүй ха юм, - гэжэ шүдхэрнүүд гайхалдаба.

- Теэд битнай мүнөө үдэшэ үхэһэн хүн ха юмбиб даа, үшөө шүдхэр боложо үрдеэгүйлби, - гэбэ Данзан.

- Хоёр хубааража, айлнуудта ошоё. Энэ ойн захада уулзахабди, - гэлсээд таража ошобод.

Нэгэ бүлэг шүдхэрнүүд һаяхан үхибүүтэй болоһон айлда ерэжэ, шанагдаһан мяха, шүлэнһөө эдилсээд, садхалан, хүхюун юумэд уулзаха газартаа ерэхэдэнь, нүгөөдүүлынь уруу дуруу юумэд ерээд байбад.

- Юундэ иимэ уруу дуруу ерэбэбта? Юун болооб? - гэжэ һурахадань.

- Аягаар хардуулаабди. Нэгэ гэрэй шагаабаряар харахадамнай, эзэн эхэнэрынь сайгаа ууха гээд, аягаа оложо ядан, ямар шүдхэрынь абаашааб гэжэ хараал шэрээл табижа байгаа, - гэбэ.

- Зай тиигээ һаа, таанар тэрээхэн харгын хажууда хүлеэжэ байгаарайт. Бидэнэр ошожо, нэгэ айлай үбгэн һамган хоёрые хэрэлдүүлхэбди. Һамганиинь үхибүүдээ тэбэреэд, энэ харгыгаар эхэ эсэгэдээ ошохо, одоол таанар, тэдэниие барижа, садатараа эдихэт, - гэжэ түрүүшынь бүлэгэй шүдхэрнүүд хэлээд, айл тээшээ ошобод. Уданшьегүй гэр соонь хэрүүл шууяан гаража, һамганиинь үхибүүгээ тэбэреэд, харгыгаар эхэ эсэгэдээ уһа нюдэн болоһоор ябашаба.

Нүхэднай садатараа эдеэлбэ бээз гэлдэһээр нүгөөдүүлынь ерэжэ:

- Үхибүүтэй эхэнэрые бариба гүт? - гэлдэбэ.

- Нэгэшье хүн энээгээр гарабагүйл. Гансал хабшаг үргэтэй дохолон Ногоон Дара эхэ гараа. Бидэ хоргодообди, - гэжэ тэдэнь харюусаба.

Тэрэ эхэнэр харанхыда айжа ябаад, аман соогоо Ногоон Дара эхын тарни уншахадаа, эхииень лэ дабтажа ябахадаа, Ногоон Дара эхэ гэжэ харагдаа бшуу.

- Энэ ши юундэ нюдэн түүдэбшэ малгайгаа үмдэнэгүй гээшэбши? Хүн харажархихань лэ, - гэбэ ахалагшань.

Одоол намайе ойлгожорхихонь гэжэ мэгдэһэн Данзан:

- Таанар юунһээ ехээр айдаг гээшэбта? - гэжэ асуухадань:

- Үүргэнэ долоогоноһоо - гэбэд.

Данзан ургажа байһан үүргэнэ долоогоно руу гүйжэ ороод хэбтэшэбэ ха. Шүдхэрнүүд юунэй боложо байһые одоол ойлгожо, шаг шууяа табилдан, тэрэниие тэндэһээнь гаргажа ядаһаар байтарынь үүр сайжа, Мундуу Данзан арайл амиды юумэ гэртээ ерэбэ ха. Тэрэ гэнэнһээ хойно тэрэ үлүү дутуу юумэ шалиха шашахаяа болиһон юм гэлсэдэг.

Д-Ц. ВАМПИЛОВАГАЙ аша басаган Оксанадаа хөөрэжэ үгэһыень, 1994 ондо С.Базарова бэшэжэ абаба .

Захаамин.

Тоонто

АДУУШАН ЭСЭГЫНГЭЭ НЭРЭ СОЛЫЕ АЛДАРШУУЛААЛ АРБАН БАСАГАДЫНЬ

(Хэжэнгын аймагай Загаһата нютагай суута адуушан Цындэн Зайсанович Шобогоровой нэрэмжэтэ шангуудта хүртэхын түлөө мүрысөөнһөө тэмдэглэлнүүд)

ТҮРЭЛ нютагаа ошоходошни, дондороотой харгытайшье һаа, зүрхэ сэдьхэлшни баясан доһолдог, харгын холошье мэдэгдэдэггүй, тала дайдашни бүри һайханаар үзэгдэдэг, ой модониньшье, тала дайданьшье бусадһаа үлүү, үзэсхэлэн гоёор харагдадаг шуу. Тоонто нютаг Хэжэнгынгээ түбэй үйлсөөр автобусоороо гүйлгэжэ гараха үедөө танилнуудни, түрэлхидни дайралдашана аа гү гэжэ сонхоор хараад абанаб. Тиихэдэмни эсэгынгээ нэрэ нэрлүүлхэеэ Загаһата ошожо ябаһан басагадшье һанаата боложо ябаа һэн.

Тиигээд уданшьегүй Загаһата хүрэжэ ябахадамнай, урилдаанай олон мори унаһан зон тээ холо гүйлгэлдэжэ ябаба. Үглөөдэрынь энэ нютагта үнгэргэгдэхэ, мэдээжэ адуушанай дурасхаал мүнхэлхэ үүргэтэй мори урилдаанай һорилго боложо байба бшуу.

Хойто үдэрынь Загаһатаһаа зүүлжээ оршодог ипподром дээрэ Хэжэнгын аймагай суута адуушан байһан Ц.З.Шобогоровой 10 басагадай эдэбхи үүсхэлээр, тэдэнэй мүнгэ зөөреэр эмхидхэгдэһэн найр наадан эхилжэ, эндэ сугларһан зоной анхарал ехэтэ татаба. Суг үдэлһэн нүхэдынь, ажалай болон дайнай ветерануд, хани нүхэрынь Анна Алахаевна болон түрэлхидынь хушалта доро һуулсаба.

Эгээл түрүүн Чисаанын дасанай шэрээтэ лама Цыден-Дамба амаршалгын үгэ хэлэхэдээ, хурдан хүлэг моритой, хүдэр шамбай хүбүүдтэ буянтай, бурхантай үйлэ хэрэгтэ хабаадажа байһандань баяр хүргөөд, хии мориёо ходоодоо дээрэ үргэжэ ябахыень хүсөөд, һайнаар үнгэргэгдэхэ найр наадданай түлөө маани мэгзэм уншаа. Найрые нээһэн Хэжэнгын аймагай захиргаанай гулваагай орлогшо Баташулуун Зориктуевич Эрдынеев иигэжэ хэлэбэ: "Суута адуушан, бэрхэ барилдаашан байһан Цынден Шобогоровой нэрэмжэтэ шангуудта хүртэхын түлөө мүрысөөнэй һайхан үүсхэл дэмжэхэ, мори урилдаае, энэ найрые заншалта болгохо хэрэг аймагай хүтэлбэрилэгшэдтэ дуулгаха, шиидхэхэ асуудал табихабди".

Ц.З.Шобогоровой уяран һуурһан наһанай нүхэр, 17 зээтэй, 4 зээнсэртэй Анна Алахаевнагай урда эсэгынгээ нэрэ нэрлүүлжэ байһан 10 һайхан басагадынь хани нүхэдтээ, үри хүүгэдтээ хамтадаа дүшөөд зон гаража, найрта ерэһэн зонтой танилсаба. Эгээл ехэ Сэсэгынь (Светлана гэһэн ород нэрэтэй) Буряадай гүрэнэй телерадиокомпаниин режиссер, Буряад Республикын соёлой габьяата хүдэлмэрилэгшэ юм. Удаадахи басаганиинь Мария - Улаан-Удын багшанарай колледжын багша, Россин Федерациин гэгээрэлэй отличник, Екатеринань - Загаһата нютагтаа дунда һургуулиин директор, Ольга - зоотехник мэргэжэлтэй, олон жилдэ совхозой профкомой даргаар ажаллаһан юм. Люба басаганиинь Улаан-Удын Советскэ райОНО-гой бухгалтериин начальник, Надеждань - федеральна казначействын Буряад Республикадахи управлениин бухгалтер, Нинань - Буряадай республиканска соёлой болон искусствын училициин үйлэдбэриин практикын талаар директорэй орлогшо, Ларисань - хүгжэмэй һургуулиин багша, Валинь - бухгалтер, эгээл одхон Верэнь - Тимирязевай нэрэмжэтэ хүдөө ажахын академиин оюутан юм. Хүрьгэдынь Валерий Борисович, Доржо Самьянович, Дондок Анзанович, Александр Ильич, Максим Цырендоржиевич, Лубсан Ринчинович,

Цыбен Дашицыренович гээд булта дээдэ мэргэжэлтэй, бэрхэ зон гэжэ тэмдэглэхээр. Үри хүүгэдынь Чисаанын дасанай шэрээтэдэ, урихан шарайтай, хүнгэн солбон Анна Алахаевна эжыдээ хадагуудые сагаан эдеэнэй дээжэтэйгээр баряа.

Гэр бүлөөрөө, хүүгэдтээ эсэгынгээ нэрэмжэтэ найр наада - мори урилдаа, бүхэ барилдаа тоонто нютагтаа үнгэргэжэ байһаниинь аша буянтай, ехэ дэмбэрэлтэй хэрэг болоо.

МОРИН-ЭРДЭНИИН СОЛО ДУУДАГДАБА...

Ц.З.Шобогоровтой суг үдэлһэн нүхэдынь, ажалай ветерануд Хубита Намсараевич Намдаков, Бата Жаргалович Будаев, Намжил Сутаевич Хонихоев болон бусад Ц.З.Шобогоровые дурсаха зуураа, гансашье бэрхэ адуушан бэшэ, мүн дүрэ һайтай бүхэ барилдаашан, ангуушан, һайн нүхэр байгаа гэжэ тэмдэглээд, һайхан үреэлнүүдые хэлээ. Дурасхаалынь мүнхэлэн, мориной солые Бадмын Гомбосэрэнэй татахань дуулдаба. Дайнда ябаһан, түрэл ороноо, Ленинград хамгаалһан, ажалша эсэгэ, һайхан сэдьхэлтэй хүн байһан тухайнь хэлэгдээ.

Энэ урилдаанда хамта дээрээ 72 морин зүг бүриһөө - Улаан-Удын ипподромой, Загарайн аймагай Асагадай, Яруунын аймагай Үльдэргын, хүршэ Могсохонһоо, Үлзытэһөө асарагдаһан, Загаһатын 40 морин байжа, жагсаалай үедэ монгол хүгжэмшэн Мүрдоржын Баасанхүү хани нүхэр Сагаан Чулуунтаяа ятаг, морин хуур дээрэ "Жалам хар" гэһэн огсом моридой хатарай хүгжэм наадаба.

Долоон ондоо программаар урилдаһан моридой унин тооно татан гүйлдэхые, эрхим зоной түрүүлэн ерэхые хаража баясабабди. "Буряад зон мориёо хүндэлдэг, морин эрдэни - хүнэй нүхэр гэжэ гоёодог, магтадаг байгаа" - гэжэ Екатерина Цынденовна басаганиинь олондо дуулгаад, "Абамни намда захихадаа, алдуугүйгөөр ябаарай гэһэн юм даа..." гэһэн һайхан үгэнүүдтэй дууе сэдьхэл зүрхэ уяруулмаар дуулаа һэн.

1800 метрэй зайда урилдаһан зонһоо Загаһата нютагай Эрдэм Цыренов "Хилок" гэжэ нэрэтэй морёороо һалхин мэтэ түргөөр гүйлгэжэ, түрүү һуури (гоё һайхан хибэс бэлэгтэ хүртөө) эзэлээ. Удаадахи һууринуудые эзэлһэн Могсохоной Алексей Раднаевта, Яруунын аймагай Үльдэргын түлөөлэгшэ Зоригто Доржиевта үнэтэ бэлэгүүдые Цындэн Зайсановичай хүрьгэд, басагад барюулаа. 2400 метрэй зайда хатарша хүлэгүүдэй дундаһаа Үлзытын, Могсохоной, Загаһатын морид шалгарба. Эрхимлэгшэ эзэдтэнь буряад драмын театрай мэдээжэ артист, энэл нютагай Иван Цыбикжапов мориной соло татаа.

Тиихэдэ урилдаанай боложо байха үедэ дуушад уянгата дуугаараа мүрысэжэ, зониие хужарлуулжа байгаа һэн. 1600 метрэй зайда хатараар урилдаһан зоной дундаһаа Загаһатын Намжил Чимитов түрүүлжэ, удаадахи һууринуудта баһал энэ нютагай Амгалан Дориев, Жамьян Цыдыпов гэгшэд гаража, потребкооперациин ажалай ветеран Ц.Д.Дашиева тэдээндэ зорюулжа, урданай дуу хангюурдаа.

Тооно мушхуулан гүйлгэлдэһэн моридые хаража байһан зон хүхибэ, дэмжэн хашхаралдаба. 3200 метрэй зайн урилдаанда хүрин хээрээрээ Үльдэргын Зоригто Доржиев, 2400 метрэй гол урилдаанда "Флиппер" морёороо Улаан-Удын ипподромой спортсмен, казах яһанай Бирокан Тыштыков (гол бэлэгһээ байха тусхай шанда - хун сагаан хониндо хүртөө), хатараар 3200 метрэй зайда үнгэргэгдэһэн мүрысөөндэ "Хирма" гэжэ моритой Чисаанын Баяр Гармажапов гэгшэд бэрхэ урилдаашад байһанаа гэршэлээ.

Мори урилдаанай ахамад судья Эрдэм Михайлов шадамар бэрхээр мүрысөө үнгэргөө гэжэ тэмдэглэлтэй.

Эсэгынгээ нүхэдтэ - ажалай болон дайнай ветерануудта басагадынь бэлэгүүдые бариба. Баясаһан Н.С.Хонихоев дуу харюугай бэлэг болгон баряа һэн:

Ардаг соохоройм табараае
Адуундам үзэхөө яагаа юм.
Айдар наһанайм жаргалые
Абамнай үзэхэеэ яагаа юм...

Үльдэргын 12-той Зоригто Доржиев эгээ эрхим жокей гэжэ нэрлэгдээд, бэлэгтэ хүртөө.

ШАНГА ШАНДААҺАТАЙ БҮХЭНҮҮД

Дүхэригэй дунда ана-мана тулалдаһан бүхэ барилдаашадые, арга дүрыень хүнүүд хаража, сэгнэжэ баясаба, дэмжэн хашхаралдаба. 60 килограмм хүрэтэр шэгнүүртэ Загаһатын Юрий Потеев Чисаанын Вандан Базаров хоёр барилдаа эхилбэ. Олондо мэдээжэ, республикын болон Хэжэнгын аймагай бэлигтэй спортсмен, бүхэ барилдаашан, спортын мастер Дамба Хонихоев ахамад судьягаар томилогдоошье һаа, өөрөө мүн лэ арга дүрэеэ харуулаа.

80 килограмм хүрэтэр шэгнүүртэ Баатар Дагбаев (Хэжэнгэ), Дамба Хонихоев (Загаһата), Лэгдэн Бархалеев (Загаһата) гэгшэд түрүү һуурида гаража, Цындэн Зайсановичай хүрьгэд, басагад, түрэлхид тэдээндэ үнэтэй сэнтэй бэлэгүүдые барюулаа. 70 килограммда хүрэтэр шэгнүүртэ бүхэ барилдаашад соохоо Владимир Дамдинов (Хэжэнгэ), Бата Бодиев (Загаһата), Агваан Базаров (Загаһата) гэгшэд бэшэнһээ булюу, бэрхэ байба. Харин 60 килограмм хүрэтэр шэгнүүртэ барилдаашад соохоо Баатар Дондоков (Хэжэнгэ), Булат Шоёнов (Хэжэнгэ), Эдуард Потеев (Загаһата) шалгараа һэн. Барилдаанай эгээл һонин арга дүрые Володя Дамдинов, Бата Бодиев гэгшэд харуулжа, эндэ сугларагшадай халуун анхарал татахаараа татаа.

Энэ найрай эрхим бүхэ гэһэн мүрысөөндэ тулалдаһан Баатар Дагбаев, Баатар Дондоков гэгшэд, үнэхөөрөөшье, "баатар" гэһэн нэрэеэ гэршэлмэ барилдаа харуулба. Эгээл эрхим бүхэ болоһон Баатар Дагбаевта зорюулжа, Иван Цыбикжапов Барилдаашанай (бүхын) соло бахархама гоёор дуудаба. Шалгарһан бүхы бүхэшүүлдэ бэлэгүүдые - Ц.З.Шобогоровой нэрэмжэтэ шангуудые хүүгэдынь гэр бүлөөрөө хамта барюулаа. Цынден Зайсановичай хүрьгэн Александр Ильич Кукшинов энэ һайндэртэй дашарамдуулан, үбгэ эсэгынгээ нэрэ обог нэрлүүлжэ ябаһан Олег гэжэ зээ хүбүүндэнь унага бэлэглээ. Нютагайнгаа үндэр наһатай хүгшэн зондо, эгээл бишыхан 3 һаратай Максим Юринда гэр бүлынгөө зүгһөө һайндэрэй бэлэгүүдые Шобогоровтон дамжуулаа һэн. Соёлой байшангай (директорынь В.Доржиев) гэр бүлын ансамбль, эдир дуушад бэлигээ харуулаа.

- Нүхэрни хамнай уттай һэн. Бинь дархан уттайб. Оройдоол 50 наһа хүрэжэ ябатараа 1971 ондо наһа дүүрээ, бүхы наһаараа адуушан байгаа. Иигэжэ иимэ һайханаар дурасхаалыень мүнхэлэн үнгэргэһэн һайндэртэмнай туһалһан, дэмжэһэн зондо бултандань баярай ехэ баяр хүргэнэб, - гэжэ эдэ үдэрнүүдтэ үргэһэ нойроо алдаһан, һанаата болоһон Цынден Зайсановичай наһанай нүхэр Анна Алахаевна хөөрөө һэн.

Хүхюу хөөрүү, һайхан зантай, гоё хоолойтой, дууша сэдьхэлтэй эрхим хүндэтэ эжытэйнь, үри хүүгэдтэйнь танилсаһандаа ехэтэ баясаа һэм. "Урда Мозоймнай аршаантайл юм..." гэжэ ханхинуулан таталуулжа, үгышье һаа, хатаран һагад ёохорой дуу дуулажа байһан энэ эхэнэр жаргалтайл эжы байна. Үхибүүдынь нютагтаа буян хээ, эсэгынгээ нэрэ нэрлүүлээ гэжэ тэмдэглэһэн багшын ажалай ветеран, арадай гэгээрэлэй отличник Е.Г.Осорова үгэ хэлэхэ зуураа мори урилдаатай, бүхэ барилдаатай иимэ һайхан найрые - Ц.З.Шобогоровой шанда хүртэхын түлөө мүрысөөе заншалта болгохо тухай дурадхал оруулаад, хүлэг морин эрдэниие хүнэй хүбүүн хазаарлажа шадаха, хүнэй хүбүүнэй шадабариие хүнэй нюдэн сэгнэхэ, хужарлаха гэжэ удха түгэлдэрөөр онсолоо бэлэй. Ипподромой дарга Баир Цыремпилович Дашиев, Үльдэргын адуушан Эрдэни Эрдынеевич Цыденжапов, Асагадай Эрдэм Эрдынеевич Жапов гэгшэд энэ найрта үндэр сэгнэлтэ үгөө.

Адуушан эсэгынгээ нэрэ солые, нангин дурасхаалые арадайнгаа дунда мүнхэлһэн арбан басагадайнь, хүрьгэдэйнь, нютагаархидайнь буянтай хэрэг хаа хаанагүй дэмжэгдэхэ байха. Үндэр наһатай эжыдэнь ута наһа, удаан жаргал, үдэр бүхэндэ жаргалай һайханиие үзэжэ, үглөө бүхэндэ наранай һайханиие хаража ябахыень хүсэнэбди.

Бэлигма ОРБОДОЕВА.

ЗУРАГУУД ДЭЭРЭ: Ц.З.Шобогоров; бэлэгүүд барюулагдана.

В.ЖИГЖИТОВЭЙ фото.

Үран үгэ

Кайенн - Ц. Жамцарано

ХҮХЭ МОНГОЛОЙ ХҮХЭ ТУГ

Хуушан монголһоо Чингис ***Гомбоин*** *буряадшалба*

(Үргэлжэлэл. Эхинииньмартын 12 - һоо июлиин 3 хүрэтэр "Дүхэригэй" дугаарнуудта).

АРБАН ТАБАДАХИ БҮЛЭГ

ОЛОН ЖЭЛДЭ ОРЁО ЗАМААР

Манай аяншад Дамаск ошоһон харгыгаар хоёр хоног ябажа, нэгэтэ үсөөхэн һөөг бургаахатай хэсэг модотой талада амархаяа зогсоһон наймаашадай томо хамбытай ушарба. Эзэдэйнь хубсаһаар тухайлхада, франк яһанай наймаашад хэбэртэй. Тэдэнэр хуяг дуулгашьегүй һаа номотой, һэлмэтэй, ильди-хутага бүһэндөө зүүһэн улад байба. Ашаагаа элжэгэндэ, лууста (мул) тээһэн, өөһэдөө мүн лэ элжэгэ, туранхай моридые унанхайнууд. Тэдэнэр зэр зэбсэгтэ манай нүүдэлшэдыеехэл айһан түхэлтэй хаража байтараа, нэгэниинь Жанын урдаһаа яараба. Жанын урда зогсожо, хүбүүнэй гайхал болоходо, тон сэбэр турок хэлэн дээрэ үгүүлбэ:

- Залуу дарга, танай шэг шарайгаар, бэе түхэлөөртнай бодоходо, та турок хүн болонот. Танай түрэл хэлэн дээрэ хандахадамни бү гайхагты - бага наһанһаа энэ хэлэндэ һураһан хүм.

- Бурхан үзэг! Та намай нээрээшье гайхуулбат. Манай ярилдажа байгаа турок хэлэн бусадһаа багашаг илгаатай юм. Иимэрхүүгээр имагтал Алтайда мүн Ферганада ярилдадаг байха. Тиихэдээ та минии түрэл нютагаар ябаһан хүн болонот, - гэжэ Жана харюусаба.

- Үгы даа, би тиижэ ябаагүйб, нээрээшье, намайе энэ нютагуудые мэдэдэг гэжэ һанадаг юм, - гэжэ наймаашан миһэрэн харюусаба. - Зүгөөр танай яридаг турок хэлэ мэдэхэ уладаар танилби. Орос (Русь) гэдэг арадтай, мүн болгар, куман, половец, башкир гэдэг уладтай аралжаа наймаанай хэрэгээр холбоотой хүнби. Орочоо бэшэниинь, энэ нэрлэгшэ арад зон танайл турок хэлэн дээрэ яридаг юм. Хубсаһа хунарыньшье танайл хубсаһанда адли. Тиигээд би таниие энэл нютагуудай нэгэнһээ гараһан хүн гэжэ һанааб.

- Аллах бурханай хайраар манай аймаг урдань минии дуулаашьегүй дайда нютагуудаар тараһан ха юм. Булгар-болгар, куман, половец, башкир гэдэг улад тухай би дуулаагүй хүмби. Өөрөө хадаа би Баян аулай уйгар болоноб, туг минии алдар суута монголнуудай аймаг! Энэ минии наһа үеэрээ дуулаагүй, танай дурсагша арадууд хаагуур ажаһуудаг болоноб? - гэжэ асууба.

- Яик гэжэ гү али Ураал гэдэг мүрэниие мэдэхэ гүт?

- Иимэ гол уһан тухай нэгэтэ дуулаа һэн хаб, - гэжэ Жана маргангяар харюусаба.

Тиигээ һаа, Кавказай хаданууд, Итиль мүрэн тухай, энэ голые мүн оросууд Волго гэдэг юм, дуулаа һэн гүт?

- Кавказ гээшье мэдэнэб. Харин Итиль мүрэн тухай дуулаагүйб.

- Тиигээ хадаа Хара далай тухай дуулаагүй ёнотойт. Энэ далайда хоёр ехэ мүрэн шудхадаг. Нэгэ мүрэниинь турок хэлэн дээрэ Тин гэдэг, харин оросоор Дон болоно. Нүгөө мүрэниинь Дунай гэдэг юм.

Жана энэ бүгэдые мэдэхэгүйб гэн толгойгоо һэжэрбэ.

- Мүнөө би хаана ямар улас-гүрэн, улад зон байдаг бэ гэжэ ойлгуулжа туршаһуу. Болгар зон Яик Волго хоёрой хоорондохи нютагта ажаһуудаг, кипчак улад Волго Дон хоёрой дунда нэмжыһэн Детиш-Кипчак гэжэ алдаршаһан уужам талаар нүүдэг. Башкирнууд Яик мүрэнэй хоёр эрьеэр ажаһуудаг юм. Куман гэдэгүүд половецүүдтэй хүршэлэн Дунай туласа тала нютаггай.

Кипчагуудһаа зүүн урагша Кавказ, Хара далай шадар алангууд һуудаг. Тэрээнһээ барууллжаа литовецууд, полягууд гэһэн арадууд. Хойто зүгтэ хүсэ ехэтэй, бата бэхи орос гэдэг арад байха. Оросуудһаа баруулжа тевтонгууд ороно, тэдэниие оросууд немец гэжэ нэрлэдэг, - гэжэ байжа гараараа занган наймаашан хөөрэбэ. - Куман поляк хоёр арадай эзэлдэг газарай саана мадьярнуудай улас оршодог. Тэдэнэр Константинополь, Грециин хаан-түрэтэй (императэй) хаяа хадхан һуудаг юм. Поляк, орос, мадьяр гэгшэд мүн баһа немецүүд христос шажантай. Болгарнуудай хахадынь болоод кипчак-татарнууд лалын шажантай, мусульман зон болоно. Зүгөөр тэдэнэй нүгөө хахадынь бүгэдэ онго шүтэдэг (язычник), бөө мүргэлтэй улад болоно. Башкирнууд мүн лэ тиимэ мүргэлтэй.

- Та өөрөө ямар мүргэлтэй болонот? - гэжэ Жана асууба.

- Би гү? - гэзд наймаашан үгүүлбэ - би өөрөөшье, суг ябаһан нүхэдниш бүгэдэ христос шажанай зомбди. Би Маффео гэжэ нэрэтэйб. Минии түрэһэн нютаг - суута Венеци, сүлөөтэ хото, далайнуудай хаан-хатан гэжэ суурхадаг. Харин мүнөө бидэ Лаодикей нэрэтэ Сиритэй наймаа хэдэг далайн эрьеын хотоһоо ябанабди. Зориһон газарнай Перси ба Энэдхэг оронууд. Минии нүхэр Варфоломей гэдэг Испан уласай Каталони хотоһоо ябаһан хүн, бусад наймаашад Европо түбиин, ехэнхи франк угай зон болоно, - гэжэ хэлээд гартаа бариһан саарһа-пергамент һарбайба. - Энэ хадаа Дамаскын султанай гараа табиһан үнэмшэлгэ, хамгаалгын дэбтэр гээшэ. Тиихэдээ бидэ тэрэ султаанай айлшад болоно гээшэбди.

Энэ хөөрөөе ехэтэ һонирхон шагнаһан Жана үгүүлбэ:

- Дээдын бурхан Аллах! Аллахай, тэрэнэй пророк-шаби Магомедэй үршөөлөөр минии аймаг иимэ холуур, хойто зүг, Кавказ, Ураал гэдэг дайдаар, Перси, Энэдхэг хүрэтэр хилэтэй болоһондонь, дээдын бурхандаа зальбарнаб. Түгэд гэнэт. Харин тэрэ нютаг Энэдхэгтэй хилэтэй, хаяа хадхан оршодог гэлсэдэг. Тэрэ үнэн гээшэ гү? - гэжэ Жана һонирхобо.

- Маша зүб. Аяншалжа ябаха үедөө түбэд орон тухай нэгэтэ бэшэ дуулаһан байнаб. Энэдхэг улаchаа хойто зүгтэ хүршэ оршодог юм. Түбэд оронһоо хоморой үнэтэ хангал бодос, үнэтэй сэнтэй зүйл асаржа наймаалдаг юм.

- Тиигээ һаа, ехэл һайн гээшэ. Энэдхэг ошохо харгынтнай хани боложошье магадгүйбди. Энэдхэг таанадаар ошолдожо, хожомынь хойто зүг барин, түрэл нютагаа зорихобди. Түгэд гээшэ манай нютагтай хилэ ха юм, - гэжэ Жана шиидэнгеэр үгүүлбэ.

- Манда ямар талаан ушарба гээшэб! Бидэ ехэ баярланабди. Танай зэр зэбсэг хараад, ехэл дүй дүршэлтэй эрэлхэг зориттой сэрэгшэд гэжэ тухайлаа бэлэзбди. Таанадые манда бурхан эльгээгээ гэхээр. Энэ ябаа харгымнай ехэ аюултай гэжэ мэдэнэбди. Далайн ерьедэ байдаг Сираф хүрэтэр хамбын харгыгаар дээрмэшэд ушардаг гээшэ. Иимэ хамгаалагшадтай ябахадаа, бидэ ехэ айхагүйбди. Тиигээд саашаашье Сираф хүрэхэдөө, мусульман улас орохо болонобди. Харин танай мусульман хүн хадагнай тэдэнэр манда добтолхогүй бээ, - гэжэ баяртайгаар Маффео үгүүлбэ.

Жана нүхэдөө дуудажа, удангүй бүгэдөөрэн танил болобод. Венециин, Каталониин наймаашад мүн лэ баярлабад - иимэ баатар сэрэгшэдэй хамгаалга доро ябаха гээшэ нээрээшье тэдэнэй талаан ха юм.

Тиигээд лэ манай аяншадай ута унжагы аяншалга захалба. Замдаа удаархадаа, ушарынь гэхэдэ, хамбын эзэд наймаашад олзын хэрэгээр энэ тэрэ нютагуудаар удаанаар тогтожо, аралжаа наймаа гүйлгэдэг бэлэй. Тиимэһээ Дамаскһаа Басра хүрэтэр аяар долоо хоножо хүрөө бэлэй.

Басра хүрөөдшье, хоёр һара шахуу Сираф хүргэхэ далайн онгосые хүлеэжэ һуубад. Далайгаар бэшэ, харин газараар зубшажа үртөөлэн ябаха гэхэдэ, маша аюултай - харгыдань Ларистан гэдэг нютагай зэрлиг шахуу улад нютагаарынь ябаһан зониие аладаг-хюдадаг бэлэй. Ехэ удаан хүлеэжэ, одоошье Сирафһаа ерэһэн онгосо уттабад. Энэ онгосонь эндэһээ Перси далайн тохой (Персидский залив) орожо, тэндэ далайн сувад эрдэни губшан абаха байгаа. Эгээл энэ наранууд та далайн гүнзэгыһөө сувад гээшые олодог байгаа.

Онгосын эзэн, айхабтар мэхэтэй перс хүмүүн, далайгаар тэдэниие шэрэжэ абаашахын түлөө хэтэрмэ ехэ түлбэри сэн эрибэ: Арай гэжэ зүбшөөд байхада, баһа нэгэ бэрхэшээл ушарба - Жанын морин эрдэни Сайн бууралые онгосодо абахагүйб гэжэ хашаба. Ехэ удаан тоосолдожо, наймаасалдажа байгаад, арайшье гэжэ абхуулха болгобо. Харин монголнуудай бэшэ морид тухай хэлэһэнэйшье хэрэггүй даа...

Арбан хоёр хоног далайгаар тамарха гээшэ ехэл хэсүү хэрэг байба. Илангаяа Жана хоёр нүхэдөөрөө хүл дороо хүрьһэтэ газар гэшхэхэгүйдөө зобобо. Хайшаашье шэртэхэдэ, заха хизааргүй долгилон байһан уһа харахада, айхын хажуугаар онгосын хэлбэлзээнһээ манай нүүдэлшэдэй толгойнь эрьежэ, "далайн үбшэндэ" нэрбүүлэн, үдэр һүнигүй һэеы шэрдэг дээрэ хүдэлэнгүй хэбтэдэг байгаа. Ядажа ерэхэдээ, Жана Сайн бууралаашье харууһалха шадал тэнхээгүй боложо, морин эрдэниень далайгаар тамаржа һургаһан Маффео уһалдаг, эдеэлүүлдэг байгаа.

Зай, юуншье захатай, эсэстэй ха юм - тамаралганшье дүүрэжэ, далайн эрье үзэгдэбэ. Газарай хүрьһэ дахин гэшхэхэ талаантай монголшууд эрьедэ гараба. Тэдэниие сэсэрлиг соо умбаһан, ехэнхи байшангуудынь улаан шулуугаар бариһан томо хото уттажа байба.

Хүл доронь хэлбэлзэжэ байгаа онгосо бэшэ, харин хүрьһэтэ ногоон газар дээрэ гараһандаа, айхабтар баяртайнууд манай нүүдэлшэд одоол хүн бээ бэлбэ хэбэртэй. Ааяма халуун наранай элшэ доро хүнэг хүнэгөөр хүлһэ адхан, далайн эрьеын хотын гудамжаар аалихан һалирнад. Энэ холын, эды удаанай замда хубсаһа хунарынь ударжа таһаржа, ямар нэгэн гуйраншад мэтэ болоһоноо манай аяншад һаял ойлгобо хэбэртэй. Ушарһан хүн бүхэн тэдэниие ехэл һэжэглэнгеэр хараад абанад. Тиимэһээ түргэхэн бууха газар, байха байра олохо гэжэ персид ба араб хэлэнүүдые һайн мэдэхэ Юсуфые дахан, караван-сарай гэдэг аяншад-зочидай буудаг байра ерэбэ. Караван-сарай гэдэгынь асари томо дүрбэлжэн ханатай байшан байба - дундань гүнзэгы худаг, мүн эд бараа хадагалха амбаарнууд, унаагай тусхай хорёотой, зонойшье байралха тусхай таһалганууд олон.

Маффео болон бусад наймаашад ашаагаа буулгажа, амбаарнуудта хааба. Энэ үедэ Жана Юсуф хоёр дүтэхэн байгаа мечеть-сүмэ ошожо, мүргэлдэ байлсаба. Сүмэһөө гарахадаа, Жана тэндэ һууһан бадаршадта элбэгээр мүнгэ тарааба. Хараха янзада тэдэ гуйраншадһаа холо ошоогүй, хубсаһа хунар муугай баяниие тэдэнэр ехэл гайхажа хараа бэлэй.

Үдэшэн тээ зэр зэбсэгээ агсаһан юумэд хотын ехэ дэлгүүр хубсаһа абахаяа ошобод. Нүхэднай түхэл хэбэрээрээ дээрмэшэдтэ адли байба ха - наймаашад тэдэниие ехэл һэжэглэн харанад. Сэхыень хэлэхэдэ, манай нүүдэлшэд бусадһаа ёһо бусын гэхээр бэшэ - эндэ түби дэлхэйн элдэб эсын улад суглараа гэхэдэ, эндүү болохогүй хаш. Бүгэдөөрөө иишэ-тиишээ хөөрсэгэнэлдэн яарана. Мүн баһа ямаршье хэрэггүй, миин лэ һуужа байһан уладшье дайралдана - эдэ бүгэдэ түби дэлхэйн бүхы яһатан болоно: толгойдоо сагаан пулаад нэмэрһэн аравитянгууд, нимгэхэн һарьмагар хубсаһатай Энэдхэг уласайхид, гансал бэедээ алгабша үмдэһэн пэтэн хара бээ ялаганнуулан ябаһан негрнүүд, холын зүгһөө ерэһэн матросууд, загаһашад, эд бүд, эдихэ хоол наймаалдаг зон, ехэ дэлгүүрэй эзэд - хашхаралдана, тоосолдоно, түлхисэлдэнэ.

Энэ холын орёо замдаа хэды юумэ үзэһэншье һаа, Сирафай дэлгүүрые ехэл гайханшье, ашаарханшье манай нүүдэлшэд ажаглаба. Тархинуудыньшье халта эрьеһэндэл болобо. Тиимэһээ Маффеё наймаашанай арай гэжэ хубсаһа хунар худалдадаг газар ерэхэдээ, одоол баярлаба хэбэртэй.

Эд бараа шэлэхэ шэнжэлхэ огтолон дурагүй Жана наймаасалдангүй өөртөө, нүхэдтөө таарахаар хубсаһа худалдан абаба. Полотно бүдөөр оёһон үмдэнүүдые, торгон самса, сээжэбшэ, хилэн нэмэргэ, толгойгоо боохо пулаад болон ута хоншоортой, богони түриитэй сабхидал түхэлэй гутал наймаалан абаба. Дурата дурагүй дадал хуушан хубсаһаяа тайлажа, шэнэ гутал хубсаһа үмдэнэн Жужу Хутаг хоёр залуу даргаяа хараад, һүүлдэчь бэе бээ шэртэн, ташаганаса энеэлдэбэд. Ямаршье яһанай зон гэжэ даб дээрэ хэлэхын аргагүйгоор хубилшаба ха юм.

Ехэ дэлгүүрһээ караван-сарайдаа бусажа, хоол бараад, хэбтэридээ орожо, маргааш үглөөгүүр Энэдхэг орохо далайн онгосодо һуухабди гэжэ шэбшэн, ехэ баяртайгаар нойрсобод. Харин үглөөгүүр унтариһаа бодоходонь, Маффео гашуудалтай мэдээсэл дуулгаба. Жэлэй нэгэ Сираф хотоһоо Энэдхэг болон Хитад ябадаг далайн онгосо хоёр-гурбан хоногой саана тамаралгада гараһан байба. Түрэл нютагаа эндэһээ хуурай газараар ябаха гэжэ шиидээд туршахадашье үри гарабагүй. Юуб гэхэдэ, далайн онгосонуудай эзэд нютагай эзэн даргада айхабтар ехэ эдилгэ үгэжэ, тэрэ ваан-хаан хамбыгаар ерэһэн хамаг наймаашадые мүн бусадшье аянша-зочидые Сираф хотоһоо газаашаа гансал далайгаар гаража ошохо гэһэн хуули-зарлиг айладаһан байба. Энэ зарлигые эбдэжэ, унаагаар хуурай газараар, далайгаар бэшэ нютагаа зорихо гэһэн бодол Жанада түрэбэ. Зүгөөр ваан-хаанай зарлигһаа айһан зонууд мори, ядахадаа элжэгэшье, худалдахаяа огтолон арсаба. Жужу Хутаг хоёр унаанай мори хулгайлха гэжэ ябаһаар, осолдо дайралдаба. Тэдэниие барижа, зарлигай ёһоор толгойнуудыень таһа сабшаха болобо. Гансал Маффео наймаашанаар дамжуулжа, нилээд ехэ мүнгэн зөөри үгтэжэ, тэрэ толгойн саазын орондо миин лэ нюргануудыень хайра гамгүй сохибо. Яахабши тээд - заяан талаан хайшаа эрьегшэ ааб гээд лэ һуухаһаа бэшэ арга үгы.

Эндэ байха сагаа Жана бурханай ном уншажа, лалын шажанай гүн удхые яһала шудалба, үдэр бүриин мүргэлдэ мечеть-сүмэдэ ошодог, мүн баһа Сайн бууралаа унажа, хотын шадарай нютагуудаар ябадаг һэн. Маффео Варфоломей гэгшэдые дахажа мүн далай гарадаг, загаһа баридаг һэн. Хоёр нүхэдынь сагаа али болохо аргаар үнэргэжэ байдаг бэлэй. Хари хэлэндээ яһала һураа һэн.

Түхэреэн жэл үнгэржэ, үнинэй хүлеэһэн далайн онгосо Сираф хүрэжэ ерэбэ. Манай нүүдэлшэдэй эгээл талаантай баясхаланта үдэр тохёолдобо.

Ураг угэ

Эгээл энэ үдэр холын түрэл дайдадань Хулан-Буирта айхабтар ехэ дайн боложо, кереидуудай хаан-түрэ монголнуудай сохилтохоо бутаран һандаржа, тэдэнэй эзэн Унг-ваан (Ваан-хаан) Зэбэшонотой хам оролсожо шархатаһан Сэнгүн хүбүүнтэеэ түрэл нютагһаа зугадаха баатай болоо гэжэ Жана хаанаһаа мэдэхэ бэлэй. Мүн энэл үдэр Хулан-Буир гэдэг нютагта шуһата байлдаанда Жанын нүхэрэй эсэгэ, зоригто Байзангор жанжан алуулаа, тэрэнэй хүбүүн айхабтар габьяа харуулжа, сэрэгэй ударидагшын ёһото мэргэжэл харуулһанайнгаа түлөө Тэмүүжэн эзэнэй хайрада хүртэжэ, мянган сэрэгэй дарга - гезар-мянгата - гэһэн зиндаатай болоһон гэжэ Жана мүн лэ мэдэхэгүй байгаа бэлэй.

Түрэл нютагаа үни заяанай харахаһаа байха тэндэнь юуншье боложо байһые мэдэхэ аргагүй нүүдэлшэд далайн асари ехэ онгосодо һуужа, одоол нютагтаа дүтэлхэмнай гэжэ баярлан байгаа бэлэй. Энэ асари томо онгосо тэрэ үедэ далайгаар тамарха онгосонуудай эгээл томонь байгаа. Энэ онгосые бүрин түгэс тамаржа ябаһан хото-балгаасан гэхэдэ хамаагүй - 600 матросуудтай, үшөө дээрэнь 400 зэбсэгтэ сэрэгшэд тамаралсадаг байба. Матросуудай айхабтар солбон шуранаар мачта-бахананууд та абиран гарахыень, онгосынгоо далбагануудые иишэ тиишэнь шадамараар эрьюулхыень манай нүхэд ехэл гайхан харанад. Бусад онгосонуудһаа энэ онгосонь эгэ бага илгаатай - дүрбэн мачта-бахананатай, тэндэнь 12 далбага-парус хиисэнэ. Зүгөөр бусад онгосонуудай далбага тусхай бүдөөр түхеэрэгдэһэн һаа, энэ онгосын далбага бамбук-хулһаар оньһолжо бүтээгдэһэн. Тэдэнь хуряагдадаггүй - һалхинай үлеэһэн зүг тээшэ залагдан ябадаг һэн. Һалхигүй сагта, мүн эрьеһээ гаража ошохын тула эндэ мачта-бахананууд айнгаа хэмжүүрэй һэлюурнүүд табяатай, тэдэнийе хори-гушан һэлюуршэд гарайнгаа хүсөөр нэгэ доро һэльбэдэжэ ябуулдаг бэлэй.

Энэ онгосын тамардаг хото гэжэ нэрлүүлдэгые баһа нэгэ юумэн гэршэлнэ: гурбан палуба дээрэнь эд бараа шэрэхэһээ гадна, мянгаад сэрэгшэ ба матросуудай байрлаха газар, аяншадай, наймаашадай байрануудай хажуугаар энэ наймаанай албан хаагшад, тэдэнэй бүлэнэрэй байха гэрнүүд, тэрэнэй хажуугаар модон хайрсагууд соо газаршорой адхаад, тэндээ хүнэснэй ногоо (зелень, овощ) гэхэ мэтые таридаг байһаниинь гайхалтай. Энэмнай хитад хүнэй альганай зэргэ газарай байбал, юумэ ургуулха гэдэгэй нэгэ жэшээ болоно ха юм.

Энэ асари онгосын эзэн ямаршье тайжа сайдһаа дутахагүй эрхэ засагтай. Тиимээршье хүндэлүүлдэг. Тэрэнэй онгосоһоо буужа, газарта морилходонь, ами сахигшад жэрын жагсадаг, мүн хүгжэмшэд бэшхүүр бүреэ дуугаргажа, иимэ даргын морилһон тухай бүгэдэндэ соносодог бэлэй. Мүн далайн эрьеын хотодо өөрын тусгаар байшантай, тэндэнь зэбсэгтэ хүндэлэлэй харуулшад жэрын уттадаг, хүндын ёһолол үргэдэг байгаа.

Тэрэ үеын Хитадта иимэ баян онгосын эзэд үсөөн бэшэ бэлэй. Асари онгосые тамаралгада дахуул боложо нэгэ хэдэн багашаг онгосонууд тамардаг, гүйхэн уһанай тушаалдахада, эдэ онгосонууд эрьедэ зониие, эд бараа абаашадаг, эрьетэй холбоо бэелүүлдэг һэн.

Сираф хотодо байха соогоо хамаг алта мүнгэеэ гаргашалха баатай болоһон Жана мүнгөөр дуталдаба - онгосодо нүхэдөөрөө һууха түлбэришье даахагүй болоод, Маффео наймаашанһаа мүнгэ зээлеэр, урьһаар эрибэ.

- Намһаа юундэ урьһаар мүнгэ эрибэш? Ши баян ха юмши, - гэжэ тэрэнь хэлэбэ. - Бүһэдөө хабшуулһан хутагаяа намда худалдыш. Би тэрээнэйш түлөө 1000 шарвуунса үгэхэб!

Уулын эзэнэй бэлэг бариһан хутага бүһэһөө абажа, нэгэшье маргангүй Жана һарбайба. Энэ хутага хараха бүридөө гашуудалда, һанаа бодолдо абтадаг, тэрэнь хэсүү ушаралнуудые нанууддаг хадань, мүн баһа энэ хутагын шэмэглэл болоһон эрдэни шулуунууд үнэн дээрээ хэды дээгүүр сэнтэйе мэдэхэгүй Жана энэ бэлэгһээ бэлэхэнээр хахасаба. Харин хожомынь лэ хутагын үнэн сэн мэдэржэ, мэхэтэй венециан наймаашан тэрэниие гэнэдхүүлээ гэжэ ойлгоо һэн. Тиибэ яабашье мүнгэтэй боложо, хойто үдэрынь хүхюу хүгжэмэй наяраан доро Жана нүхэдөөрөө далайн онгосодо һуугаа бэлэй. Одоошье Сираф хотодо удаахан саг байһанаа, саашаа замаа үргэлжэлүүлхэ болоһондоо манай нүхэд айхабтар баяртайнууд тамарна.

Гурбан һара ябажа далайн онгосо Энэдхэгэй томохон Камбе гэжэ хотын гаваньда оробо. Мүнөө энэ хото һандаран үгы болонхой. Тэрэ үедөө энэ далайн эрьеын хото-порт баяншье, томошье хотонуудай нэгэн байһан юм. Далайн онгосо энэ хотодо үшөө хахад жэл байхаар, наймаанай хэрэгээр тогтохоор хараалба. Тиимэшье юм ааб даа. Энэ онгосо гансал зониие шэрэхэ бэшэ, харин аралжаа наймаа гүйсэдхэхэ зорилготой ха юм. Теэд Жана нүхэдөөрөө түрэл нютагаа хэды яарана гээшэб! Зүгөөр иимэ ушаралай тушаалдахада, яаха болонобши?! Энэдхэгтэ байхадаа, эндэһээ Түгэд зубшан Монгол нютагаа ошохо арга яһала бэдэрээ бэлэй. Зүгөөр һураһан лэ зониинь энэ зам айхабтар хүшэр, амиды мэндэ хүрэхын аргагүй гэжэ хэлэхэдэнь маргабад. Удаахан бодожо үзөөд, Жана энэл онгосоороо, хэдышье удаан хүлеэхэ болоошье һаа, Хитад далайгаар ошохо гэжэ шиидэбэ.

Эндэ тэндэ удаан юумэ хүлеэжэ һурашаһан нүүдэлшэд тэсэжэл үзэбэ. Одоошье зургаа һара боложо, хитад "джонка" гэжэ нэрэтэй онгосоор Камбе хотоһоо бүхы дэлхэйн наймаашадай түб гэжэ суурхадаг Калькутта хото зорин тамаралгада гараба. Энэ хото дэлхэйн наймаанай түб гэжэ дэмы нэрэдэ хүртэһэн бэшэ байба. Эндэ нээрээшье хамаг түбиин, элдэб далайн онгосонуудай сугларан байхые обёорхоор: Хитадһаа ерэһэн наймаашадай онгосонууд, Цейлонһоо, Ява олтирогоо, Мальдивын ольтирогуудһаа, мүн Аравиһаа, Персиһээ ерэһэн наймаашад - далайн хамбышад - эндэ суглардаг. Энэ Калькутта хото тэрэ сагта хүсэ ехэтэ, баяншье Малабарай хаан-түрын ниислэл бэлэй. Тэрэнэй эзэн ямаршье шажангүй - мусульманшье, буддыншье мүргэлтэй бэшэ - юрын лэ онгондо шүтэдэг (язычник) байгаа бэлэй. Тэрэ манай нүүдэлшэдые ехэ хүндэтэйгөөр уттажа абаад, һайн

байра үгэбэ. Жанатай ехэ дүтэ болохые хүсэбэ.

Илангаяа саморинай (эндэхи эзэн-ваан иимэ нэрэ солотой һэн) харахаар байтар, Жана ниидэжэ ябаа шубууе харбажа унагаагаад, мүн баһа моридо бэрхэеэ харуулжа, энэ эзэнэй ехэл дурые татаба. Саморин дарга Жаные бэе сахигшадайнгаа ударидагшаар табиха гэжэ ехэ оролдоо. Мүн нүхэдыеньшье энэ өөрынгөө ами сахигшадай тоодо абахые ехэтэ оролдобо. Жана удаахан арсаа бэлэй, зүгөөр нүхэдэйнгөө тала хаража, Маффео болон бусад наймаашад наймаанай хэрэгээр ябаха саг соо энэ тушаал эзэлхэб гэжэ зүбшөөлөө үгэбэ. Эдэ бэрхэ сэрэгшэдые өөртөө хододоошье байлгаха һанаатай самарин эдэнэй ябаха болоходо, ехэл дурагүй байба.

Теэд яахаб - үндэр түрэлтэ хүн үгэһэн үгэдөө хүрэхэ ёһотой ха юм. Юһэ һара боложо, Хитад орохо джонка гэдэг нилээд бага онгосодо һуужа ошохыень зүбшөөл үгэбэ. Иимэ мүнөө далай гарахаяа байһан онгосонууд олон байба. Тэдэнэйнь нэгэ эзэн Жанатай шажан нэгэтэй мусульманин Сулейман манай хүбүүе суг ябахыень дурадхаба. Нэгэ мүргэлэй хүнтэй суг ябахада һайн гэжэ шэбшэһэн Жана зүбшөөбэ. Тиимэһээ Жужу Хутаг хоёр нүхэдөө ондоо онгосодо һуулгаба - Сулейманай онгосодо бэшэ һуури-байра үгы хадань мүн морин эрдэни Сайн бууралаа нүхэрэйнгөө онгосодо һуулгаа һэн. Тэрэ онгосонь тэрэл үдэртөө далай гараа бэлэй. Харин Сулейман хэрэгээрээ хоёр-гурба хоног эндээ байха болоод, онгосоёо далайн эрьеын гаваньда якорь хаяжа, хэды саг хүлеэхэ байгаа. Энэ һамбаанда һүзэгшэ Жана Калькуттын мусульмангуудай эд зөөреэр барюулагдаһан мечеть-сүмэ мүргэхэеэ зорёо бэлэй. Энэ буянта ябадалынь Жаные үхэлһөө абарһан байна. Һүниндөө айхабтар һүртэй һалхин буужа, далайда якорь хаяад байһан хамаг онгосонууд эрьеын хабсагай мүргэжэдайража, далайн оёорто үхэлөө олоо бэлэй.

Жана ехээр уйдаа бэлэй, зүгөөр нүхэдни амиды мэндэ тамаржа ябана гэжэ найдаа һэн. Самарин мүн лэ гашуудаашье, баярлаашье - юуб гэхэдэ Жаные дахин албандаа орыш гэжэ гуйхадаа, үлэхэ бэзэ гэжэ ехэтэ найдаа һэн. Зүгөөр Жана заабол нютагаа бусахамни гэжэ мүн лэ гуйба. Самарин Жанын хүсэлые ойлгожо, засаг түрынгөө нэрээр нэгэ джонка бэлдэжэ, утын харгыдань үдэшөө бэлэй. Жанын баяртай гээшэнь аргагүй. Эгээл шэглэһэн зүг тээшэнь үлеэһэн, һалхин далбагануудыень намилзуулан, урагшань жүдхүүлнэ. Һалхинай һуладхада, һэлюуршэд унжагай ута дуугаа татан хүсэтэйгөөр һэлюурдэжэ, джонка-онгосо урагшаа дабшана. Зуураа хэдэн олтирогуудта орожо, ууха уһа, эдеэ абажа, Суматра олтирогто якорь хаяба. Хэдэн һара хүл дороо хүрьһэтэ газар үзөөгүй Жана ехэл баяртай газарта бууба. Эндэ мусульман шажантан ажаһуудаг гэжэ мэдэхэдээ, бүришье баяртай. Далайда суг ябалсаһан нүхэдынь мүн лэ лалын шажантай хадань тэдэниие ехэл хүндэмүүшээр уттаба. Ямаршье ушарһаа юм, мэдэхэгүй, илангаяа Жаные ехэл дээгүүр уттаба. Үнгэржэ ерэхэдээ нютагай хаан-раджа тэрээнтэй уулзаха гэжэ Жанада сонособо.

Ехэл һайн байра гаргажа үгөөд, үнэтэй торгон хубсаһа бэлэг барюулба. Яһала ямбатай уттуулаашье һаа, гурбан хоног һайхан таһалдаа хаанаш гараха ошохо эрхэгүй болоһон Жана ехэл голхорно. Гарагай дүрбэндэ манай хүбүүнтэй өөрөө үндэр түрэлтэ раджа уулзахань гэжэ дуулгаба. Мечеть-сүмэдэ мүргэл дүүргээд байхадань, Жаные раджада дуудаба. Энэ хаамнай ехэл бурханай ном мэдэдэг хүн байшаба. Гоё һайхан ордондо Жанын ороходо, раджа шэрээ дээрэ һууһан, хэдэн эрдэмтэ ламанарые, бурханай Коран номые һайса шудалһан багшанарые суглуулһан байгаа һэн. Жана раджада дүтэлжэ, һүгэдэн дохибо. Суматрын эзэн ехэл һонирхоһон хэбэртэй Жанын ямар нютаг оронуудаар ябаһаниие, юу үзэһые һонирхон һураба. Жана бүгэдыень хөөрэхэ дурагүйшье һаа, гол түлэб гаталһан замаа хөөрэбэ. Раджа яһала һонирхобо хэбэртэй, зүгөөр Коран номой орёо удхатай газарнууд тухай ехэл нягтаар, шалгалта абажа байһандал мүшхэбэ. Жана мэдэхэеэ хэлэжэ үгэбэ. Раджын бэе сахигшые дахажа, үгтэһэн таһалгада Жана ошобо. Тусхай барлагые Жанын хэлэһэн лэ юумые дүүргэхөөр раджа зорюута үгэһэн байгаа. Яһала баяртай һуухадань, үдэшэлэн байрыень раджагай визирь "хаан шэрээгэй тулга-бахана" гэһэн үндэр соло нэрэтэй дарга ерэжэ, эзэн хаанайнгаа зарлиг айладхаба: ажабайдалайнгаа орёо замда абаһан нүгэлөө сагаалхын тула, бурханай номые бүри һайнаар шудалхын тулада Жана энэ нютагта гурбан жэл байрлаха ёһотой болобо. Зай даа, бодол сэдьхэлдэнь хэдышье хүндэ хүшэр болобошье, иимэл заяантай байһандаа яахабши!

Энэ саг гансал бурханай ном шудалжа һууха болоо һаа, ямар хүшэр, тэсэшэгүй байха байгааб! Зүгөөр энэ саг соонь Суматрын хойто зүгтэ джунгли гээшэдэ байрладаг зэрлиг харшангууд (людоеды) газар ажалтай зонуудта добтолдог, тиимэһээ тэдэ дайсадые усадхаха гэжэ хэдэн поход хэгдээ һэн. Энэ тулалдаануудта Жана хабаадалсадаг бэлэй. Сэрэгэй мэргэжэлдэ бэрхэ байһыень мэдэжэ, раджа албанда абахаяа һэдэбэ. Зүгөөр Жана раджын һүзэгтэйе һамбаашалан, нэгэтэ мусульмангуудай гэгээн хото Мекка ошохоб гэһэн тангариг үгэһэн хүмби гэжэ арай шамай табюулба. Зүгөөр, Мекка ошохын тула Суматраһаа дахин Энэдхэг тамаран ошохо байна ха юм. Үнэн хэлэһэнээ гэршэлэн Энэдхэг орохо онгосодо һууха баатай болобо. Мүнөөхил Малабарай улас түрэдэ хүрэжэ, баһа нэгэ хэды болоод дахинаа Хитад ошохо онгосодо Жанамнай һууба даа. Урдынгаа ушаралта ябадалые һанажа, онгосынгоо замдаа элдэб портнуудта тогтоходонь, Жана нэгэтэшье газарта буугаагүй бэлэй.

Ямаршье юумэн эсэстэй гээшэ - Жанын тамаржа ябаһан онгосо одоол хамаг дэлхэйдэ суурхаһан Ганг-чеу портдо ерэбэ даа. Ганг-чеу далайн эрьеын хото Хара Хитад уласай ниислэл байһан юм. Онгосоһоо газарта буужа, Жана энэ хотын гудамжада оробо. Энэ сууда гараһан порт-хото томо томо ордон байшангуудтай, худалдаа наймаанай ехэнүүд байрануудтай, далайн эрьеын хото хадаа элдэб оронуудһаа асарһан эд бараа наймаалдаг дэлгүүртэй бэлэй. Зүгөөр юрын зоной ажаһуудаг фанза гэжэ шабараар, бамбугаар бариһан заахан гэрнүүдшье олон. Энэ хото гурбан тээһээ хүдэр томо хашаагаар хүреэлэгдэнхэй - нэгэтэ бэшэ дайн дажарта энэ хото дайсадта абтангүй байһан.

Мүнөө балай ехэ һайндэр бэшэшье һаань, хамаг

дэлгүүрнүүд хаалтатай байба. Зүгөөр гудамжаар хүн-зон ехэл олон. Хотые хоёр хуби болгожо хубаһан һубаг-канал дээгүүр табяатай шулуун хүүргэ шадар сугларһан зон хөөрсэгэнэлдэн, юушьеб хашхаралдана. Хитад хэлэ мэдэхэгүй Жана юуншье боложо байһые ойлгоногүй. Зэр зэбсэг зүүһэн бүлэг сэрэгшэд хайшааб даа яарана. Энэ сугларһан зоной зариманиинь Жаные ехэл һэжэглэнгеэр харана.

Жанын досоо уйтарба - энэ юун болоно гээшэб? Бэшэ томотомо хотонуудта орходоо эндэ ямар бэ даа һэжэг түрэмөөр, һанаа зобоомоор юумэн олон хэбэртэй. Нэгэ хэды ябажа, урдаһаань ябаһан хүнһөө индус хэлэн дээрэ зочидой буудал хаанаб гэжэ асууба. Тэрэнь индус хэлэ мэдэхэгүйб гэжэ толгойгоо һэжэрбэ. Хара Хитад Монгол уластай хаяа хадхан һуудаг, хилэ нэгэтэй һэн гэжэ Жана һанаад, олонхи хитадууд тэрэ үедэ монгол хэлэ мэдэдэг гэжэ тухайлан энэл асуудалаа монголоор хэлэбэ. Зуб даа - ехэл һайнаар ойлгобо хэбэртэй. Хэдэн үгэ монголоор хэлэхэтэйнь хамта асууһан хүниинь хитад хэлэн дээрэ дүтэ ябаһан зондо юушьеб хашхарба. Нюдэ сабшаха зуура зуугаад хүн суглараад, юушье ойлгожо ядажа байһан Жанада добтолон, хамаг зэр зэбсэгыень буляажа абаад, сохижо, шаажа байгаад, нэгэ томо гэгшын гэр тээшэ шэрэбэ. Үүдэндэнь зэбсэгтэй харуулшад һэлмэнүүдээ баринхай зогсожо байба.

(Үргэлжэлэлынь хожом гараха).

Залуу наһан - залитай үел:

АЛАД СААГУУР НЭРЭНҮҮДЫНЬ ХАНХИНААЛ...

ЯРУУНА... Хүн бүхэндэ хүрьһэтэ дэлхэйе гэшхэжэ, хүлөө шоройдоһон ууган тоонто нютаг гэжэ байдаг.

"Хүн бүхэндэ бии юм гэдэг -
Хада,
Хаража һууха,
Харижа бууха.
Зүүдэн соогоо
Дуудаха...

Иигэжэ Барас Халзанов хүн бүхэнэй түрэһэн тоонто нютагые һануулан шүлэглэһэн байна.

Үльдэргын уужам талаһаа Яаблан, Шэтын шэлэнүүд хүрэтэр хэды олон Буурал баабайнар, тахилгатай үндэр хаданууд бии гээшэб!

Буурал баабайнарайнгаа үргэмжөөр, үргэн Яруунын хүн зон яһа уһанай илгаагүй, эбтэй түнжэн хаяа хадхан, ажана амгалан, үри зөөри адли тэгшэ үдхэжэ, ангаа абалажа, загаһаа губшажа, тарягаа ургуулжа, малаа хаража, ара бүтэн, ама садхалан һуудаг юм.

"Адуун гээшэ азаргаараа суутай,
Арад гээшэ хүбүүдээрээ суутай"

гэһэн оньһон үгэ бии. Энээнэй алиниинь шье Яруунадамнай байха даа. Үльдэргын хурдан агта хүлэгүүд Буряад Республикаһаа гадна, Ага Онондошье, али ондоо нютагуудташье сууда гаранхай гэжэ мэдээжэ.

Харин Яруунынгаа суута хүбүүд басагадые тоолохо болоо һаа, урдань орогдохогүй хаш даа. Тиимэһээ нара гараха зүгһөө Хэндэ, Тэлэмбэһээ нютаг бүхэнэй нэгэн хоёрыень нэрлэжэ эхилэе даа.

Хэндэ голой эрьедэ хүн бээ хүдэржэһэн Буряадай түрүүшын элитэ уран зурааша Цыренжаб Сампиловые, түби дэлхэйдэ мэдээжэ болоһон хүнөө дурдаагүйдэ аргагүй. 1960-аад онуудаар түрүүшын шэнэ газар элдүүрилэгшэдэй нэгэн Догсонжаб Боросгоевич Чимитов болоно.

Түхэреэн сагаан Тэлэмбэеэ түрүү ажалаараа суурхуулһан суута механизатор Цыдып Доржиевич Митыпов болон биологиин эрдэмэй доктор, БГУ-гай профессор Галина Доржиевна Чимитдоржиева-Эрдынеева гэгшэдые нэрлэе.

Иисэнгын ирагуу гургалдай, СССР-эй арадай артистка Галина Бадмажаповна Шойдагбаева дэлхэйн эллэб оронуудай тайзан дээгүүр ганса Яруунa нютагаа бэшэ, харин түрэл Буряад ороноо суурхуулжа, өөрөөшье соло магтаалда хүртэһэн хүн байха. Медицинын эрдэмэй доктор Россин Федерациин габьята врач, республиканска больницын хирургиин таһагые даагша Еши Нянюевич Цыбиков мүн лэ энэ нютагһаа гарбалтай.

Тулдуунай совхозой суута һаалишан Галина Арсентьевна Хашитова тухай олонхи зон мэдэхэ, дуулаһан байха.

Гүндэ нютагһаа урган гараһан БГУ-гай эрдэмтэбагша Содном-Доржо Бадмаевые "Буряад үнэн" сониной уншагшад республикымнай алишье нютагта таниха байһандань этигэнэб.

Аралтай Догно нютагаа алад саагуур суурхуулһан Ленинэй ба "Хүндэлэлэй тэмдэг" орденуудай кавалер, мүн Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агууехэ дайнай II шатын орденто, "Дайшалхы шэн габьягай түлөө" медаль болон үшөө олон зэргын ажалай ба дайшалхы медальнуудтай, суутай солотой хонишон Дабаа Гармаевич Цыбиковые хэн мэдэхэгүйб даа!

Улхасаа нютагайхидай урдаа хараха, омогорхохо хүниинь Буряад Республикын үндэһэтэнэй 1-дэхи лицей-интернадай директор, Буряад Республикын габьята багша Жалсан Батуевич Санжиев байха. Уласхоорондын спортын мастер Татьяна Позднякова нютагаа суурхуулна.

Үлзытэ нютагай эрхим хонишон Долгорма Жамсуевна Чимитова залууханшье һаа, хэһэн ажалаараа мүнөө үеын хүндэ хүшэр сагай долгиндо сохигдоогүй, ажалайнгаа үрэ дүнгүүдые жэл бүридээшэлүүлжэ ябадаг хүн юм.

Мужыхынхидһаа солотой суутай зоноо нэрлэгты гэбэл, Буддын шажанай дээдэ һургуулиие Монгол ороной Ганданда һуража, тон эрхимээр, улаан дипломтойгоор түгэсхэһэн Булат Цырендондокович Цыремпиловые (Булат лама) дурдаха. Үшөө эрдэм мэдэсэеэ үргэдхэхын тула тэрэмнай Бирмэ орондо һураһан намтартай.

Элдин Эгэтэ нютагһаа һубарин гараһан эрдэмтэдыень тоолохо болоо һаа, гарай арбан хурган хүрэхэгүй олон юм. Тиимэһээ аха дүү - хоёр Тарнуевуудые дурдая. Юрий Абогоевич - ветеринарна эрдэмэй доктор, БСХА-гай ветеринарна факультедэй декан, нэрэ зэргэнүүдынь ехэ олон даа. Владимир Абогоевич - РСФСР-эй габьята врач, медицинын эрдэмтэ, ажалай ба дайнай ветерануудай республиканска госпиталиие даагша.

Тайлуудай колхозой түрүүлэгшэ, Советскэ Союзай Герой Иван Максимович Трофимовые дээдэ үеын зон юундэ мартаха гээшэб!

Үлзы һайхан Үльдэргэ нютагай суута хонишодые дурдангүй гаража болохогүй. Ленинэй орденто, Буряад Республикын Верховно Советэй депутат ябаһан Дулма Чимитовна Цыбенова, мүн лэ дээдын нэрэ зэргэнүүдтэ хүртэһэн Норбо-Самба Цыренжапович Дашинимаев гэгшэд үе сагтаа үндэр үрэ дүнгүүдтэй хүдэлхысэ хүдэлһэн зон байха. Колхозой дарга, Л.Д.Цыбикжапова республика соогоо мэдээжэ болонхой.

Үдэр бүхэндэ агаарай долгиндо гаража байдаг Буряад Республикын габьята артистка, радиогой диктор Цырен-Ханда Дашиевае, редактор Наталья Дымбрыловае манай республикын хүн бүхэн шагнана, сэгнэнэ ха юм. Нютагайнгаа басагадаар омогорходогбди.

"Энэл даа Эгэтын-Адаг,
Эжэл һайхан түрэл Хангира.
Ашата Маарагта нютаг
Алад саагуур нэрэнь ханхинаа..."

Үльгэр домогтой, дуутай суутай Эгэтын-Адаг нютагаа холо ойгуур хамагта мэдээжэ болгоһон зон гэбэл, Маарагтын малгайгүй харгана обогой поэт Шираб Нимбуев, мүн Буряад Республикын болон Россин Федерациин соёлой габьята хүдэлмэрилэгшэ, Ярослав Гашегай шанда хүртэһэн журналист, бэлигтэй поэт Цырендулма Цыреновна Дондогой.

Эдэнэрһээ гадна Эгэтынгээ-Адагайхидта эсэгэ мэтэ болоһон, СССР-эй Верховно Советэй депутат ябаһан, нютагтаа олон жэлдэ колхозой түрүүлэгшээр ажаллаһан Дамби Базарович Дамбаев урдаа хараха хүбүүдэймнай нэгэн болоно.

Харин ерээдүйдэ Яруунa нютагаа суурхуулха хүбүүд, басагаднай мүнөө үень һургуулида һуража, эрдэм бэлигэй орьёлые дабаха эхин зүргэ дээрэ туршажа ябана гэел даа.

"Нютагай домог" гэһэн кружогто ябадаг шабинарайнгаа түрүүшын туршалгануудые согсолжо, түрэл Яруунынгаа аймагай 70 жэлэй ойдо зорюулжа, "Үүрэй солбондо" хабаадаха хүсэл түрэбэ. Хүн болохо багаһаа гэлдэдэг ха юмбибди.

Цырен-Ханда ЖАМЬЯНОВА,
1967 онноо Эгэтын-Адагай дунда һургуулиин Буряад хэлэнэй багша.

Б.Раднаева —"Байгал" ансамблиин дуушан.

ТҮРЭЛ ҺАЙХАН ЯРУУНАЯА ТҮҮРЭЭН, МАГТАН ДУУЛАГШАД

"Гушан гурбан гулбай
Гурбан ехэ Яруунa"

гэдэгнай алтан дэлхэйдэ мүндэлжэ, хэбтэшэеэ хадагалуулһан, хүлөө шоройдожо, хүн болоһон тоонто нютагнай болоно.

Түрэһэн эхэеэ, түрэл тоонтоёо түүрээн магтаагүй дуушан түби дэлхэйдэ үгыл хаш даа. Иимэ дуушадай нэгэн, зоной дунда Маарагтын малгайгүй харгана гэлсүүлдэг омогтой Шираб Нимбуевич Нимбуев тоонто нютаг тухайгаа иигэжэ бэшээ һэн:

Мартадаггүйб
шамайгаа,
Маарагта нютагни.
Арадаа ойтой,
Урдаа майлатай.
Шулуутаһан оройтой,
Шугытаһан хормойтой.
Хабатай һайхан
Хада уулануудшни
Толгой соомни,
Тоншье элихэнээр
Тобойлдожо байдаг лэ!
Баргажан хүрэтэр
хүхэржэ,
Баггүй гоёор нэмжынхэй,
Хандагай буга ангуудтай
Хада тайгаарнь зайгаа һаа,
Хабархан гайхажа
ханахагүйт –

гэжэ поэдэй бэшэхэдэнь, Яруунынгаа үргэн тала, үдхэн тайгаарнь аяншалһан мэдэрэлдэ абтанабди.

Аргагүй бэрхэ, ажалша,
Ангууша, малша, загаһаша,
Хөөрүү, налгай, зугааша,
Хүхюу, дууша, хүндэшэ,
Зонойнь дунда ороо һаа,
Золгон нүхэсэн танилсаа һаа,
Эрхим нүхэдөө олохолта
Эльгэ зүрхөө ханахалта" -

гэжэ бэшэхэдэнь, үнэхөөрөөл, Яруунамнай дуушадай орон гүүлэхэ ёһоороол гүүлэдэг гэжэ баясанабди. СССР-эй арадай артистка Галина Шойдагбаева, Буряад арадай артист, арадай дуушан Дамба-Дугар Бочиктоев, мүн мүнөө үеын дуу гүйсэдхэдэг Светлана Бунеева гэгшэд эжэлүүдгүй һанаандаш ороодхихо.

Цогто Номтоевич Номтоев Хэжэнгын голой хүбүүншье һаа, ажалайнгаа, наһанайнгаа ехэнхи хубииень Яруунада нютагжан үнгэргэһэн, зургаан һайхан үринэрэйнь тоонто болоһон нютагта ехэ олон зохёолнуудаа зорюуланхай. Жэшээлбэл, "Яруунa", "Нохоони", "Үльдэргэ", "Витим" гэхэ мэтэ. "Нохоони" гэһэн шүлэгһөөнь хэһэг харая.

"Үглөөгүүр. Эгэтэһээ
мордохош,
Үдэшөөр Нохоони буухаш.
Үбэр-Сүмбэр үгсэхэш,
Ара-Жалга уруудахаш.
Эржэгэр мөөрөөр
тамгалагдаагүй,
Эмээлтын зүргөөр
галгюулхаш.
Даландань ургаһан ногоон
Дүрөөдэш хүрэн эльбэхэ.
Шара-Талые отолхош,
Шулуун байсые тойрохош.
Дальбараагаа далдалһан
һойрнууд
Даляа һанжуулан мулхихэ.
Агтынгаа хүлэй улайртар
Алирһа, нэрһэ оймуулхаш.

Энэ шүлэгэй мүр бүхэндэ Яруунa нютагаймнай баялиг эли тодоор тобойжо гарана.

"Ябаһан газартаа ямбатай,
суутайт,
Хүрэһэн нютагтаа хүндэтэй
түүхэтэйт.
Арадай хэрэгтэ алта
түхөөгөөт.
Арюун Витим, Ленэ гэгдээт"

- "Витим" гэжэ шүлэг соогоо поэдэй уянгалхада, алта мүнгөөр болон ашагта малтамалаар баян Яруунaараа омогорхонобди.

Цырендулма Цыреновна Дондогой Наһатын эрьедэ тоонтонь булаатай, балшар бага наһаниинь добуун буридөө домогтой Маарагта, Эгэгээр үнгэрһэн, уран шүлэгөөрөө уняарта һайхан Яруунaяа магтажа, домогложо ябадаг багша, зохёолшо, журналист, бэлигтэй хурса басагамнай.

С.Бунеева.

"Нютагай магтаал" гэжэ шүлэг соогоо:

Добуун бүринь үльгэртэй
Домогоор баян нютагтайб.
Элинсэг гарбалайм үреэлтэй
Эгэтын тала гэгдэнхэй
Урасхал Үдэ, Эгэтын
Уулзуур дээрэ оршодог.
"Түхэриг добо" гэгдэнэн
Түхэреэн тала байһан даа" -

гэхэдэнь, шүлэг, дуунда нэрэеэ нэрлүүлжэл, дурдуулжал байдаг эхэ нютагаараа бахархангүй одоо яахабибди! Ц.Дондогойн Яруунa тухайгаа бэшэһэн шүлэгүүдэйнь заримые дуудая. "Нимбуу-Боршого", "Ехэ Яруунын эрьедэ", "Иистэгэ тухай монолог", "Наһатын эрьедэ тоонтомни булаатай" гэхэ мэтэ.

"Үргэн Гурьбын хойморто,
Үдэ мүрэнэй һэжүүртэ,
Мантан уулын хаяада,
Молон хүндын адагта,
Үлзы аршаан дэбэртэй
Үльдэргэ гэжэ нютагта,
Тооруугүйхэн зүлгэ дор
Тоонто миини булаатай" -

гэжэ, Булат Жанчипов бидэндэ тоонтоёо мэдүүлнэ.

"Үльдэргэеэ һанадагби", "Булган тала", "Бүтүү нютагайм горхохон", "Тэмээн уула" - гэжэ лэ залгаа олон шүлэгүүдынь Яруунынгаа баян байгаалида зорюулагданхай.

Булат Жанчиповые залгуулан Цыден Цырендоржиев:

"Ангай зүргэ - Аглаг ногоон
хадануудни
Абдар соohоо
Ашата баялигаа дэлгэнэ.
Алдар солото
Аажам сагаан Яруунам
Ажалай дуугаар
Агуу үглөөгөө угтана.
Бартаа ургэн Буряадайм
Баян тайгань энэл даа" - гэжэ,

Яруунaяа магтан түүрээнэ.

Элдин сагаан эхэ тоонто Яруунaяа магтаһан, магтажашье ябадаг ямар олон уран зохёолшод байгаа, мүнөө үедэ бишье гээшэб!

Дээрэ нэрлэгдэһэн нүхэдһөө гадна, Сергей Цырендоржиев, Ким Цыденов, Ринчин Бадмаев, Гэлэгма Доржиева, Цырен Дандаров, Бато Цырендэлгэй, Мархуу Цыренов, Намжил Нимбуев, Эдуард Будаев, Буда-Жана Дашиев, Цыренжап Бадмаев, Даша-Нима Халхарова, Цырен-Ханда Дарибазарова гэжэ, һубаришагүй ут нэрэнүүдые дурдажа боломоо. Эдэ олон нүхэднай дэлхэй дээрэ суурхаһан Финлянди, Карелиһэ өөрэгүй олон нуурнуудтай, захагүй үргэн хүбшэтэй, үзэсхэлэнтэ һайхан хойто Хориин томохон нютагуудай нэгэн болохо түрэл һайхан, түхэреэн ехэ Яруунaяа түүрээн магтажа ябадаг хүндэтэ зонай болоно даа. Нютагаархидынь эдээндээ өөһэдтэнь соло дууланалбди.

Туяна ЦЫБИКОВА, мүнөө жэл 10-дахи классай болоһон һурагша.

эүрхэ сэдьхэлэй мүрнүүд,
эубшэхэ ёһотой эүйлнүүд

МАНАЙ ДУРАТАЙ БАГШАНАР

Минии дуратай багша математика заадаг. Тэрэ БГУ-гай физико-математическа факультет дүүргэһэн юм. Түрэл һургуулидаа багша боложо ерэһээрнь, хоёр жэл болобо.

Бидэ түрүүн ехэ аймшаг тай багша байха юм гү гэжэ һанаабди. Харин һүүлдэнь дүтэ танилсахадаа, балайшье сухалтай бэшэ гэжэ ойлгообди.

Багшамнай залуухан, һахалтай, бэеэрээ томо бэшэ, хара үһэтэй, тэбхэршэг "площадка" гэжэ причёскотой ходо ябадаг. Тэрэмнай ехэ һайн һанаатай, олон нүхэдтэй, нютаг соогоо хүндэтэй хүн. Һамга абаа һаань, һайн байгаа гэжэ һанадагби.

Эдик АНДРИАНОВ.
9-дэхи классай һурагша.

Би дуратай багшынгаа газаа түхэлые зураглажа туршахамни. Набтар сулашаг бэетэй, тэбхэр томо толгойтой, хара хүрин үһэтэй, хурса хара нюдэтэй, моро можогорхон улаан хасартай, үндэршэг хамар доронь хоёр тээшээ хахарһан хүрин хара һахалтай юм.

Энэ багшын ябадал үльмы дээрээ үндыһэн шэнги, харахадам, нэгэ гарынь ходо хармаандаа ябаха, нүгөдэ гарынь урагша хойшоо үлгыдүүлжэ ябаһан шэнгеэр үзэгдэдэг.

Бэшэһэн зураглалыем уншаад, хэн тухай бэшэһыемни нүхэдни таагуужан.

Зина ОЧИРОВА,
9-дэхи классай һурагша.

Дуратай багшаяа би ехэл һайн хүн гэжэ бододогби. Юумэ хөөрэхэдэнь, яаха аргагүй һонин. Хажуудань бүхэли үдэр шагнажа һууһайб гэжэ һанагшаб.

Энэ багшамнай хэрэгтэй газарта хараагаадшье абаха, шанга даа, зүгөөр нэгэшье буруу хараахагүй. Хэшээлдээ хожомдоходо, багшамнай дурагүй. Хааяахан хэшээлдээ оройтоо һаа, одоол һалганажа байжа ородогби.

Доржо-Ханда ЦЫДЫПОВА.
9-дэхи классай һурагша.

Дуратай багшамни физкультура заадаг юм. Аяар 30 жэлдэ энэ түрэл һургуулидаа хүдэлнэ. Олон хүбүүд басагадай тон дуратай багшань гэжэ һанадагби.

Тэрэ заахан бэетэй, хүгшэржэ, нюурынь уршалаатажа, үһэниинь шэнгэржэ эхилэнхэй, яһалиг ажалша гарнуудтай, богонихон хүлнүүдтэй юм.

Багшамнай үхибүүдтэ ехэ дуратай. Бүхы сулөө сагаа үхибүүдтэ зорюулдаг. Энэ багшын һайгаар, оролдолгоорнь манай һургуулиһаа барилдаагаар ехэ олон чемпионууд, спортын мастернууд урган гарадаг.

Пурбо АЮРЖАНАЕВ,
9-дэхи классай һурагша.

АЙМАГТАЯА САСУУТАН

МАНАЙ нагаса эжы туулай жэлтэй, Улаалзай Хүбдүүд омогой ажалай ветеран Димит Буянтуева Эгэтын-Адагта 1927 ондо түрэһэн юм. Найма наһатай байхадаа, хүлөө ехээр үбдэбэшье, нютагайнгаа дүрбэн класс дүүргэһэн байна. Хорёод наһандаа һайн боложо, колхозойнгоо ажалда хүдэлжэ эхилһэн. Элүүр энхэ ябаһан үетэниинь арбаад наһанһаа эхилжэ, ажал хэһэн ааб даа.

Би, зээ хүбүүниинь, эжы тухайгаа бэшэхэ хүсэлтэйб. Эжымни тон түрүүн хээрын бригадада ябажа эхилээ. Тракторай прицепщик ябаа, комбайнай ороо̂ho шэрээ. Базарай Мүнхын, Цыбикжабай Жамсын прицепщигынь ябаһан байна. Үбэлдөө молотилкадашье хүдэлөөд үзөө. Тиихэ үедэ молотилкашан Цыдэбэй Доржо байгаа.

Нэгэтэ Банзарон түрүүлэгшэдэ дуудуулба. Тиихэдэ манай нютагта Бадма Ванчиков гэжэ милиционер хүдэлдэг байгаа. Эжымнай Банзарон түрүүлэгшын кабинедтэ оробо. "Зай, Димит, Маарагтада Шэрэнгитын гүүртэдэ үхэршэн боложо ошо," - гэбэ. "Үхэршэн болохогүйб, мори унажа шадахагүйб, хүл муутайб", - гээд эжымнай таһа арсаа. Тиихэдэнь Банзарон хүтэлөөд, милиционерэй кабинедтэ оруулаадхиба. Банзароной хойноһоо үүдэнэй хаагдамсаар, Ванчиков: "Басаган, яагаабши? - гэжэ асууба. "Шэрэнгитэдэ ошожо үхэршэн боло гээ, би ошохогүйб гэжэ арсааб", - гэбэ. Тиихэдэнь Ванчиков "Ши ошожо, долоо хоноод ерыш даа, хүлни үбдэнэ гээд ерэшоорой" гэбэ. Эжымнай ехэ баярлажа гараад, үхэршэн болохо болобо даа. Долоо хоноод, юу һөөргөө ерэхэб даа, хүдэлһөөр хүдэлөө юм ааб даа. Бүхэли үбэл үхэрөө адуулба.

Хабар болобо. Һаалишад хабар болоходо, үхэрөө хээрэ бү хэбтүүлээрэй гэхэ. Үлгэ һалга, туранхай үхэр хэбтээ һаа, бодожо шадахагүй гэжэ айдаг һэн. Хээрэ адуулжа ябатарнь, үхэрэй хэбтэхэтэйнь адли ошоод, һүүлһээнь үргэхэ. Тиихэдэнь урда энгэр руунь шэшэжэрхихэ. Дарьягар шэшэһэн хубсаһатай юумэ адуулганһаа бусаха даа.

Иигэһээр ябатарынь, хабарай тарилга эхилбэ. Нэгэтэ тракторна бригадын учётчик ябадаг Жалсанай Дулмажаб Шэрэнгитыень ерэбэ гээшэ. Банзарон түрүүлэгшэ шамайе ерэжэ, прицепщик боло гэнэ гэбэ. "Би ошохогүйб, прицепщик болохогүйб", - гээд Дулмажабаа ябуулба. Үглөөдэрынь Банзарон түрүүлэгшэ өөрөө рессор тэргэтэй Гомбоев Улаанаараа гүйлгэжэ ошоод, асараа һэн. Банзарон баабайн улайха нюур харахадаа, үгы гэжэ үгэлэнгүй ерэһэн байха. Тэрээнһээ хойшо олон трактористын прицепщик ябаһан юм. Хоёр анзаһатай томо тракторта хүдэлдэг Доржын Мүнхын, Цыренжаб Лыгденовэй, Иван Новиковой прицепщик боложо, һайса ябаһан байна.

1950 ондо Хангирын Улаан тоорондо комбайнай һолоомо һүрилжэ байтарынь, үһанай модондо ябалган болобо. Суг хүдэлдэг зонооро үһанай модондо ябалсахаяа колхозойнгоо түб эжымнай баяртай ерэлсэбэ. Үглөөдэрынь 8 сагта Банзарон түрүүлэгшэдэ дуудуулба. Хүлэй гүүртэдэ һаалишан боложо ошо гэбэл даа. – "Үнеэ һаажа шадахагүйб, һаалишан болохогүйб", – гэжэ эжымнай таһа арсаад, гаража ябашаба. Гэртээ ошоходонь, модошод ябашанхай, морииень абанхай байжа, яахашье аргагүй болоходоо, һаалишан болобо.

Тиихэдэ Хүлэй гүүртын даагша Дулма Доржиева байгаа. Һаалишад: Гончигой Сүнгөө, Холхоо Санжимаа, Аюржанын Дарижаб гэгшэд хүдэлжэ ябаа. Хүлэй гүүртэдэ удааншье хүдэлөөгүй байтарынь, Маарагтын-Тахархайда һаалишанаар эльгээгээ. Мухансын һама гүүртые даагша-һаалишан. Баа̂hатын Хандажаб, Гомбын Должон, Дамбын Цыбикжаб, эжы гээд һаалишад байгаа. Сандагай Дулма-үхэршэн - иимэ зон хүдэлдэг һэн.

Тиигэһээр байтарынь, гүүртэнь тараагдажа, эжы һубаряа ошобо. Гүүртые даагшаар Батын Янжаб ябаа. Цырендоржын Надмит, эжы гээд, хэдэн олон һаалишад байгаа. Банзарон түрүүлэгшэ гүүртыень ошохол бүхэндөө бултыень суглуулжа, суглаа хэдэг һэн. Дутуу дундыень тооложол байжа, обёороо хараагүй, мэдээгүй юумэниинь гэжэ байхагүй.

Һүүлдэ Хорой-Шулуунда һаалишан болоо. Аюржанын Дарижаб гүүртые даагша, Гомбын Должон, Митэбэй Хандажаб, Дулмажаб, Цыбикжабай Намжилма, эжы гээд һаалишад байгаа. Тиигээд 1965 ондо үбшэнэй шалтагаанаар һаалишанһаа болижо, колхозойнгоо түб зоожэ ерэһэн юм.

Тиигээд 1966 онһоо 1983 он болотор, пенсидэ гаратараа, 17 жэлэй туршада ороо̂ноной сарайда хүдэлһэн байна. Иигэжэл эжымнай ямаршье сагта ажал хүдэлмэриһөө тунхарингүй, үнэн сэхэ сэбэрээр бүхы наһаараа ябаал даа. Энэнь бидэндэ ажалай үльгэр жэшээ болохо. Эжымнай мүнөө хүнгэн сарюун зандаа, маанадтаа һургаал хэлэжэ, халуун амтатай эдеэгээр уттажа һуудаг. Яруунынгаа аймагтай сасуутан байһан эжыдээ ута наһатай, удаан жаргалтай һуухыень хүсэнэб.

Молон БУЯНТУЕВ,
зээ хүбүүниинь, 7-дохи классай һурагша.

БУЯНТАЙ ДАА

Манай эжы ба хүгшэн эжы, нагаса эжы болохо Харгана омогой Ринчиндоржын Дугданай Намжилма 1927 ондо түрэһэн, туулай жэлтэй юм. Тэрэ 9 наһатайһаа колхозой ажалда ябаа. Ажалайнгаа нэмтар тухай хөөрөөень уншагшадта хүргэхэ гэжэ бодобоб.

"...1941 оной зун үбһэндэ ябажа, Зүүн-Үлэнтэһөө Тахяаша бууһан үдэрнай Цыбигжап Будаев, Буртай Гончиков (Цыдендамба) гэгшэд сэрэгтэ мордоо бэлэй. Тэдэнэй ябажа байһан косилкада 14-15 наһатайхан Хандамаева Хандажап, Рабданова Цыремжит бидэ гурбаниие һуулгажа, косилкашан болгоhoн юм. Үбэлдөө үбһэ шэрэлсэхэш, хабартаа тарилгада, зун болоходо - үбһэндэ, намартаа таряа хуряалганда залгуулан ябахаш.

1943 оной хабар намайе ветеринарна курсада һурахыемни Сэлэнгын аймагай Тамга нютаг эльгээһэн юм. Долоон һара һураад, гэртээ ерэһэн аад, һөөргөө ошоогүйб. Тэндэһээ ерэхэдэмни, Рабдан Цыцыктуевич Банзарон колхозоймнай түрүүлэгшэ болонхой байгаагша һэн. Банзарон түрүүлэгшэдэ дуудуулжа, ветеринар болохо болошобоб...

Тиигэһээр байтарнай, манай колхозойхидой хэлсэгшээр, 1944 оной "суутай", "үхэлтэ хабар" эхилбэ гээшэл даа. 1943 оной зун үбһэ хулһанай ургаса муу бэшэ һэн. Тиигэбэшье үбһэнэй мүртэй нөөсэгүй байжа, малнай туража, үргүүлжэ, үхэжэ эхилээл даа. Үглөө бүхэндэ бодоходошни, хашаа соошни 2-3 үхэр үхэшэнхэй хэбтэхэ...

Үдэр хоногууд һэлгэжэ, үхэлтэ хабарнайш үнгэрбэ, үхэлтэ дайншье дүүрэбэ. 1945-1946 онуудай үбэл уһанай модондо Зүүн-Хуурайда ябааб.

"1946 оной зун Будын Цыбигжапта хадамда гарааб. 1947 ондо Банзарон түрүүлэгшэ нүхэрыем огородшодой бригадир болгобо.

1948 оной ноябриин эхеэр Банзарон баабай манайхиниие гэр бүлөөрөө Хангира ошожо хүдэлэгты гэбэ. Тиин, ноябриин 7-ной үдэр мори тэргэдэ бараагаа тээжэ, Хархын-Адаг руу үхэршэн боложо ошобобди.

Иигэжэ, 1948 онһоо 1968 он болотор, аяар 20 жэлэй туршада Хангирта һаалишан ябаһан хүм.

1969 онһоо Хангиртаа ороо̂ноной сарайн складые даагша, мүн Хангирынгаа бригадын бригадир ябаһаар, 1973 ондо Эгэтын-Адагтаа зөөжэ ерээ нэмди. 1982 ондо наһанайнгаа амаралтада гараад, мүнөө 70 наһанай дабааанда хүрэбэ гээшэ хаб", - гээд нагаса эжы домоглоно.

- Нэгэ хүбүүтэй, гурбан басагатай айл болоод ябатараа, баабайтнай аша зээнэрээ хараха хубигүй байжа, сагһаа урид наһа барахан гээшэл даа. Би тиигээд дүрбэн үхибүүдээрээ эжытээ хамта 6 хүн үлөөд лэ, энэ хүрөөбди. Мүнөө болоходо, үхибүүдни бүү түбхинэнхэй һууна гээшэ. Үшөө нэмэжэ хэлэхэдэ, нэгэ бэритэй, гурбан хүрьгэтэй, 14 зээтэй, 5 ашатайб. Зээнэрһээ гарахан 4 зээнсэртэй, ашаһаа гарахан нэгэ гушатай, дүн хамта 35 хүнэй эмгэн эжы болоод һуунаб... - гээд нагаса эжымнай хөөрөөгөө түгэсхэбэ.

Мүнөө манай Яруунын аймагай хүн зон аймагайнгаа байгуулагдаһаар 70 жэлэй ой тэмдэглэжэ байна гээшэ. Эжымнай аймагтаяа сасуутан болоно. Бидэ, үхибүүдынь, иимэ ажалша бэрхэ эжытэй байһандаа ехэ омогорхонобди.

ЗОРИГТО БУДАЕВ,
Эгэтын-Адагай дунда һургуули
дүүргэгшэ.

НЮТАГНИ

Шулуутай, элһэтэй
Маарагтамнай
Шугын дундуур шурьюулаа.
Элдин һайхан Эгэтэмнай
Эрьеэрээ уһаяа салгидхаа.
Үлир мойһотой Үдэмнай
Үнжэшэн долгёо
толоруулаа.
Гурбан голойнгоо бэлшэртэ
Гэрээ, буусаяа түхеэржэ,
Хулин саг элинсэг үемнай
Колхоз боложо түбхинэһэн.
Хамтынгаа ажал сахижа,
Хүгжөөжэ байдаг мүнөөшье.

Арюна МУНКОЕВА.
6-дахи классай һурагша.

ЭШЭГЭН

Үшөө ёдогор эбэргүй аад,
Үзэлсэхэ хүсэеэ һанаатайб.
Һахал юугээ ургаагүй аад,
Һаахаруу гээшэнь
гайхалтай.
Шадал хүсэтэй болоогүй
аад,
Шүргөөд мүргэхэ хүсэлтэй,
Убайшгүй һаань, эшэгэндээ
Угаа ехэ дуратайб даа.

ЦЫПИЛМА ШАГДАРОВА,
6-дахи классай һурагша.

МОРИН

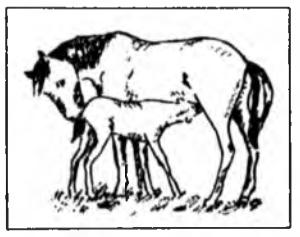

Холын замда ябахада,
Хүлэг - хүнэй нүхэр.
Хүлөө тээжэ ябахада,
Хабатай ажалша, хүдэр.

Катя ЖАМСАЕВА,
5-дахи классай һурагша.

Э.МАНЗАРОВАЙ зурагууд.

НЭРЭ ТОМЬЁОГОЙ КОМИССИДА БАТАЛАГДАҺАН ОРШУУЛГАНУУД

Г

Гласность - олондо нюултагүй мэдээсэлгэ, олондо мэдээжэ байха (али болохо); **расширение гласности** - олондо нюултагүй мэдээсэлгые үргэдхэхэ; **гласность судопроизводства** - сүүдлэлгые олондо мэдээжэ байхаар үнгэргэлгэ, **предавать гласности** - олондо мэдээжэ болгохо; **гласность судебного разбирательства** - сүүдтэ хэрэг харалгые олондо мэдээсэн бэелүүлхэ.

Гражданская позиция - эрхэтэн ёноной һанал бодол.

Группировка - бүлэглэл.

Д

Даются ссылки на действующее законодательство - хүсэндөө байгаа хуули дүримүүд дурдагдадаг.

Делопроизводство - хэрэг хүтэлэлгэ.

Демократизация - демократи дэлгэрүүлгэ, арадай шэнжэтэй болголго.

Демонтировать - задалха, хуряан абаха, хүсэгүй болгон һүнөөхэ, буруутуулха.

Денонсировать - хүсэгүй болобо гэжэ соносхохо, (договорһоо) арсаһанаа мэдүүлхэ.

"Держать на голодном пайке" - алга хоохон (алга һула, алга маахам) байлгаха.

Дефицит - хоморжоһон, олдохонь шухаг болоһон, гарза гаргашань орошоһоо ехэ байлга.

Динамичный - эршэ түгэлдэр, эршэ хүсэтэй, эршэмтэй түргэн.

Догматические представления - хуушаржа модохирһон ойлгомжо.

Договоренность - үгээ ойлголсолго, хэлсээ туйлалга, хэлсэхэ.

Доработка законопроекта - хуулиин проектые заһажа һайжаруулга.

Драматизировать ситуацию - байдалые муудхан харуулха.

Духовой потенциал - оюун сэдьхэлэй хүсэ шадал.

Духовая основа - оюун сэдьхэлэй үндэһэ һуури.

Душевное смятение - сэдьхэлэй хүлгөөн.

Е

Единая система - нэгэн ниитэ системэ (байгуулалта).

Ж

Животный и растительный мир - амитанай болон ургамалай аймаг.

Жупел - айбала.

З

Заинтересованность - һонирхол, дура хүсэл, хүсэлэн.

Законный - хуулита; **законное право** - хуулита эрхэ, зүйтэй, зүб.

Законодательная инициатива - хуули гаргалгын үүсхэл.

Законодательное предложение - хуули гаргалгын дурадхал.

Застойные годы - хүгжэлтын тогтонги жэлнүүд.

Занятие - хэдэг ажал, хэшээл.

Законопроектная деятельность - хуулиин проектын ажал ябуулга.

Законодательство - (совокупность законов) - хуули, **законодательство о труде** - ажал тухай хуули, хуули дүримүүд; **действующее законодательство** - хүсэндөө байгаа хуули дүримүүд; **составление и издание законов** - хуули гаргалга, **вопросы законодательства** - хуули гаргалгын асуудалнууд.

Законные интересы граждан - эрхэтэдэй хуулита аша туһа.

Зловещий - шоро тодхор шэрэһэн, татаһан.

И

Идеологические извращения - үзэл бодолой талаар хадуурһан зүйлнүүд.

Идейный - үзэл сурталаар нэбтэрһэн (жэшээнь, искусство).

Идеология - үзэл бодол.

Идеологическое разнообразие - үзэл бодолой талаар олон ондоо байха.

Иллюзия - бүтэшэгүй хоохон бодол.

Инвестиция, инвестор - инвестици, урьһаламжа.

Индивидуальное наименование закона - хуулиин өөрын нэрэ.

Инициатор законопроекта - хуули гаргалгые үүсхэгшэ (государственный орган, орган местного самоуправления, объединение, гражданин).

Информация - мэдээсэл, мэдээн (например, информация о личной жизни).

Источники финансирования - хаанаһаа мүнгэнэй һомологдохонь.

К

Кардинальный - даамайгаар, гүндүүгээр.

Кардинальное решение - даамгай шиидхэлгэ.

Категория - зэргэ, бүлэг, шата, категори.

Контекст - энээнһээ (али энэ хэлэһэнһээ) уламжалуулан харахада.

Контингент - хизаарлагдамал тоото (жэшээнь, сэрэг Афганистанда).

Контр - эсэргүү, харша, гэдэргэ, һөөргэ харюугай.

Концепция - гол бодомжо.

Конфронтация - хёмороон, хёмороо зүришэлдөөн.

Конпетенция - мэдэлгын хэмжээн (али хүреэ), эрхэ мэдэл, мэдэжэ шиидхэхэ; **установить компетенцию органов местного самоуправления** - нютагай өөрын хүтэлбэриин зургаануудай мэдэлгын хэмжээн; **это в нашей компетенции** - энээниие бидэ мэдэжэ шиидхэдэгбди.

Консенсус - арсалдажа һанал ниисэлгэ.

Кризисный - эрид муудаһан, доройтоһон.

Кстати - энээнтэй дашарамдуулан хэлэхэдэ, тииһээ тиитэрээ.

К тому же - тэрэ мүртөө, тиихэ мүртөө.

Контингент населения - тэндэхи зон.

Компактное проживание - бөөнөөрөө һуудаг.

Нэрэ томьёогой (терминологическа комисси).

АСПАСИЯ

МАНАЙ ээрын урда тээхи V зуун жэлдэ ажаһуурһан Аспасия тухай хөөрэхэмнай. Грек хэлэнһээ энэ нэрэнь "инаг хайрата" гээд оршуулагдадаг. Тэрэ үеын грегүүд эхэнэр хүндэ бүдүүрхүүгээр, доромжолон һагад хандадаг байгаа.

Энэ үе сагые урданай Грециин "алтан зуун жэл" гэжэ гү, али " Периклэй зуун жэл" гээд нэрлэдэг. Оло олон хотогүрэнүүд (полисууд) соохоо Афинэ хотын хүгжэн һалбарха үе сагта түүхэдэ орохон эрэ - алдар суута Перикл Милет хотодо тоонтотой Аспаси дангинатай уулзаха, хуби заяагаа холбохо табисуурта байгаал даа...

Милет хотодо Фалес, Анаксимандр, Анаксимен философууд түрэһэн алдартай. Мүн энэ хото гетерэнүүдээрээ, бүхы Элладаар, Египедээр суурхаһан домогтой. "Гетерэ" гэһэн үгэ "хани эхэнэр" гээд оршуулагдадаг. Баяншье, дунда шадалтай болон үгытэйшье айлай басагад гетерэ болодог һэн. Тэдэнэр эрхэ сүлөөтэй, эрэ хүнһөө дулдыданги бэшэ байдалтай бэлэй. Хүгжэмдэ һураһан хадаа элдэб инструментүүд дээрэ наададаг, дууладаг, хатардаг шадабаритай байхаһаа гадна литератураар, философёор эрдэм мэдэсэтэй байһан юм. Зөөритэй баян зоной инаг хани болоһон гетерэнүүд өөһэдөөшье яһала зөөритэй, өөрын гэртэй байгша һэн. Суута оратор Демосфен "дорюун, баяртай байхын тулада хүн бүхэндэ гетерэ хэрэгтэй" гэжэ хэлээд, гетерые "баярай хани" гээд нэрлэдэг заншалтай байһан юм.

Мэдээжэ грегүүдэй инаг хани болоһон олохон гетерэнүүдэй нэрэ түүхэдэ үлэнхэй. Жэшээнь, философ Диогенэй инаг Лаиса баһал өөрсэ һанал бодолтой философ байһан юм. Платоной "Пир" гэһэн бүтээл соогоо магтан түүрээһэн гетерэ Диотима Сокрадайшье магтаалда хүртэһэн гэлсэдэг. Суута гетерэ Фрина агууехэ скульптор Праксителиин инаг байхаһаа гадна домогто Афродита бурханай дүрэ бүтээхэдэнь модель болоһон юм.

Иимэ эрхэ байдалда Аспасия Милет хотодо гетерын зам эхилһэн юм. Уран үгын бэлигтэй, сэсэн, һонор ухаатай, хүнэй абари зан һайн мэдэдэг байхаһаа гадна сэбэр һайхан залуухан эхэнэр түргэн саг соо суутай болошобо. Уданшьегүй Мегар хотодо зөөжэ, тэндэхи баяшуулай хармаан хооһолоод, Афинэ хүрэжэ ерэбэ.

Яһала зөөритэй болоһон Аспасия ехэ гэр худалдажа абаад, ном һудартай, сэсэн ухаатай, сэбэрхэн басагадые шэлэжэ, һургаба. Тиигээд энэ гэр тухай һураг суу холо ойро таража, Афинын, мүн холоһоо ерэһэн айлшан эрэшүүл олоороо ябадаг болобо. Зохёохы ажалтан, философууд, нэрэтэй солотой зоншье бии һэн. Аспасиин гэртэ ябаха, тэрээнтэй хөөрэлдэхэ гээшэ тэрэ үеын моодо шэнги байһан юм. 19 наһатайдаа Сократ түрүүшынхиеэ Аспасиин гэрэй богоһо алхажа ороод, эндэ зүрхэ сэдьхэлээ үлөөһэн ха. Олон нүхэдөө, тэрэ тоодо Периклые энэ гэртэ дахуулан асараа бэлэй.

Афинска республикые философ Сократ нэгэтэ Аспасиин гэртэ ошохые тэрээндэ дурадхаба. Элдэб зугаа наада, архидаа холуур тойрон гарадаг Перикл гэнтэ зүбшэбэл даа. Аспаситай танилсажа, һаргама сэбэр шэг шарайень, философой хурса ухааень гайхан байтараа, Перикл хахад часай үнгэрөөгүйдэ дурлаһанаа гэнтэ ойлгожорхибо. Бүхы юумэ мартажа, дүлии болоод, гансал Аспасиин урдаһаа дурлаһан нюдөөр хараад һуубал даа. Иимэ ушарай болохые хүлеэгээгүй. Аспасия түрүүшээр тээлмэрдээд абаба. Харин Перикл гэртэнь үдэр бүри ерээд, Аспасиһаа алхамшье холо ошодогүй һэн. Эхэнэрнүүдтэй инаглажа үзөөгүй Перикл бүхыень эзэлһэн гүнзэгы мэдэрэлээ ондоо зонһоо нюужа шадахагүй, үхибүүн мэтэ гэнэн хонгор байшаба. Аспасия Периклэй һайн һайхан зантайень сэгнэжэ, гансаардаһан зүрхыень энхэрэн баярлуулхые оролдобо. Тиигэхэ зуураа "хуби заята нухэрни энэ" гэжэ ойлгоод, Периклын зүрхэ сэдьхэлые буримүһэн эзэлхые хүсэбэл. Тэрэ үеын грегүүдэй Периклые "олимпиец" гэжэ хүндэлэн нэрлэдэг һаа, иимэ "олимпиин даруу тэнюун байдалһаа" тэрэниие халба һүргэжэ шадаһан гайхалтайл эхэнэр байгаа ёһотой...

ҮНЭН сэхэ зантай Перикл манай ээрын урдахи 449 ондо намганһаань хуулита ёһоор һалаад, харгалзалагшын үүргэ уялгаар һамгаяа дахин хадамда үгэһэн юм. Тиигээд Аспасиие гэрэйнгээ эзэн эхэнэр болгон асараа бэлэй. Хэдэн һара соо тэдэ хоёр инаг дуранай, жаргалай далайда умбаа һэн даа. Хэлэ амаяа бүлюудэхэ дуратайшуул олдоол гээшэ аабза, Аспасиин урид гетерэ ябаһан намтарые элдэблэн дурдажа, Периклые хадхан энеэлдэдэг байгаа. Гэбэшье Перикл нэгэтэшье жүтөөрхөөгүй, инаг гансаяа гомдохуулаагүй юм. Афинэ Милет хоёрой хоорондо эпигами - хоёр хотонуудай эрхэтэдэй гэрлэхые зүбшөөһэн хэлсээн - баталагдаагүй дээрэһээ Перикл Аспаси хоёр хуулита ёһоор гэрлэхэ аргагүй байшоо. Хэды тиибэшье эдэнэрэй гэр бүлэ амар амгалан ажабайгаа, баһа Перикл гэһэн хүбүүн түрөө.

Периклэй шэнэ гэр бүлэдэ үнэн нүхэдынь ябадаг, ходоод хүхюун зугаатай байгша һэн. Тэрэ үеын ёһо заншалаар грек һамган үбгэнэйнгөө нүхэдэй суглараад, хүхилдэхэдэ, хажуудань байха эрхэгүй бэлэй. Харин Аспасия энэ ёһо заншалые эбдэжэ, нүхэртэйгөө хамта айлшадые уттадаг болобо. Гадна нүхэрэйнгөө үгыдэшье айлшадые тогтоон абаад, хөөрэлдөөд, хүндэлөөд ябуулдаг байгаа. Энээниие олонхи зон гайхадаг, заримашуул дураа гутадагшье һэн. Зарим нэгэн өөрынгөө һамган тээшэ эрьежэ, түрүүшынхиеэ хараһандал анхардаг, энхэрдэг болоо. Периклэй жэшээгээр зохёолшо бүһэтэйшүүл эхэнэр хүниие доромжолхоёо болижо, һайхан шарайень, ухаатай даруу зангыень магтадаг болоо һэн. Үнэхөөрөөшье Перикл энэ ушарта тон ехэ зоригтой байһанаа дахин гэршэлээ бшуу. Стратег, политик байһан аад, гетерэтэй гэр бүлэ болохоёо толгойлогшо, стратег Перикл тэрэ үедэ дүшэ наһа алад гараһан ябаа. Арад зоной дунда суутай стратег, хүндэ ехэтэй политик Перикл гэр бүлэтэйшье һаа, гол түлэб политическэ шалтагаанаар гэрлэнэн байгаа. Хоёр хүбүүдынь хүнэй харахада яһала бараг, амгалан тэнюун байдалтай бүлэдэ үндыһэн юм. Гэр бүлын бата амгалан байдал политик хүндэ ехэ удха шанартай гээшэ ааб даа.

... Периклтэй нүхэсэдэг залуу айгаагүй ха юм. Энээнһээ гадна политическэ бүхы орёс асуудалнуудаар Аспаситай зүбшэдэг, һанамжыень сэгнэдэг һэн. Пелопоннескэ дайнай түрүушын жэлдэ алдалан унаһан сэрэгшэдэй дурасхаалда зорюулагдаһан Периклэй суута үгэ Аспасиин түһаламжаар зохёогдоһон юм гээд Платон гэршэлнэ.

Пелопоннескэ дайнай үедэ Афинэ шадарай бүхы зон хотын бата ханын саана хоробо.

Элитэ эхэнэрнүүдэй хуби заяан

Айхабтар олон зоной нэгэ доро сугларжа байрлаһан ушарһаа гэдэнэ доторой хэжэг үбшэн һүжэрөөд, Периклэй түрүушын һамганһаа гараһан хүбүүд нар барашоо бэлэй. Периклэй үсэдөөр эрилтэ табиһанай ашаар Аспасиһаа гараһан бага хүбүүниинь Афинын эрхэтэн гээд тоологдодог болоо һэн. Гэбэшье Перикл хэжэг үбшэндэ нэрбэгдээд, манай ээрын урдахи 429 ондо нүгшөө бэлэй. Периклэй наһан болоходо Афиные ёһотоор толгойлхо хүн олдохоёо болёод, энэ дайнда Афинэ диилдэһэн юм. Хотын "алтан зуун жэл" дүүрэхэ тээшээ дүтэлбэ.

Хэды уйдабашье, саашаа ажаһууха, хүбүүгээ үргэхэ хэрэгтэй байгаа. Сагай үнгэрхэдэ Аспасия Лизикл гэһэн баян, түрэлхиин ухаатай хүнтэй танилсаба. Шэнэ нүхэрөө ораторай дүршэлдэ һургажа, ниитэ - политическэ ажал ябуулгада хабаадахыень баадхаба. Эрхим ораторай нэрэ солотой болоһон Лизиклые афинянууд стратегээр һунгаа һэн. Гэбэшье уданшьегүй тэрэ дайн байлдаанда алдалан унаба.

Ехэ сохилтодо орохон Аспасия зонтой уулзахаяа болибо. Гансал Сократ, мүн түүхэшэн Ксенофонт, хуушан нүхэдынь, Аспасиин гэртэ орохо эрхэтэй байһан юм. Манай ээрын урда тээхи 406 ондо стратег болоһон Перикл хүбүүниинь далайн тулалдаанда спартанцуудые илаашье һаа, дошхон шанга һалхинһаа боложо, шархатаһан ба үхэһэн зоноо онгосодоо абажа шадаагүй дээрэнээ сүүдлүүлэгдэһэн байна. Бүхы зон Периклые ба бусад 5 стратегые саазалха гээд дуугаа үгөө һэн. Энээниие эрид буруушаажа гансал Сократ Аспасия хоёр дуугаа үгэһэн юм...

Хүбүүгээ алдаһанай һүүлээр Аспасиин бэе һуларан муудажа, шэмээгүйхэнээр тэрэ залиран ошоо бэлэй. Эллады гайхамшагта хүбүүн Периклэй жаргалтай жэлнүүдые бэлэглэһэн Аспасиин намтар энэл даа.

Ю.ЛУБЧЕНКОВ
В.РОМАНОВ
хоёрой номһоо
Т. САМБЯЛОВА
буряадшалба.

"ДАЛАЙН ДОЛГИН"

Долгин гэжэ юунэйшье урда сухарин тогтохогүй айхабтар ехэ хүсэн.

Эдеэндэ муушаг, марягүй бэетэй хүнүүдтэ туһатай його юм гэжэ "Далайн долгин" тухай тэмдэглэлтэй. Тэрэниие мэнэ-мэнэ болоод лэ хэжэ байбал, эдеэн зүбөөр болбосоруулагдаха аргатай.

Хоёр гарайнгаа томо хургануудые нишлүүлэн, бусад хургануудаа зураг дээрэхи шэнгеэр бохиилгон һагад үеүүдэй хоорондуур баригты.

"ВАДЖРЫН ГОДЛИ"

Сахилгаан мэтэ айхабтар ехэ хүсэн гэһэн удхатай үгэнүүд мүн.

Зүрхэ-һудаһанай, шуһанай эрьесын, толгойн үбшэнгүүдые аргалхада, туһатай иимэ його хэдэг байгты.

Хоёр гарайнгаа томо болон долёобор хургануудые сэхэ шэгтэнь нишлүүлэгты. Бусад хургануудаа хэрээһэлүүлэн бажуугты.

"ШАМБАЛЫН ХАЛХА"

Бухы һайн юумэ хамгаалһан халха. "Шамбалын халха" гэһэн його муугаар нүлөөлдэг хара хүсэнһөө хамгаалха шэдитэй. Баруун гарайнгаа хургануудые суглуулан, шангаар бажуугты. Зүүн гарайнгаа хургануудые сэхээр байлгажа, нюдарга дээрээ табигты.

"ЛЁНХОБЫН ДЭЛЬБЭНҮҮД"

Зол жаргал асардаг, бухы һайн һайханиие тухөөдэг бурханай сэсэг.

Хотын, гэдэһэ доторой, мүн эхэнэрэй амиды бэеын үбшэнгүүдые аргалхада, угаа туһатай гэжэ "Лёнхобын дэльбэнүүд" тухай тэмдэглэмээр.

Хоёр гарайтнай томо болон долёобор хургануудайтнай үзүүрнүүд бэе бэедээ няалданхай байха. Тиигээд дунда хургануудаа сугтань нишлүүлэн бажууха. Нэрэгүй болон шэгшы хургануудаа (хоёр гарайнгаа) хэрээһэлүүлэн, дунда хургануудайнгаа хажууда хэбтүүлэн табигты.

Д.ЭРДЫНИЕВА бэлдэбэ.

ЦЕНТР ВОСТОЧНОЙ МЕДИЦИНЫ

Министерства здравоохранения Республики Бурятия

предлагает помощь для разрешения Ваших проблем, связанных со здоровьем, лечением и профилактикой заболеваний.

Врачи и специалисты применяют оригинальные методики диагностики и лечения, основанные на традициях врачевания Востока и современных научных достижениях, используют знания и опыт, накопленные эмчи-ламами Буддийских дацанов.

Проводится обследование на уникальном автоматизированном пульсодиагностическом комплексе, лечение иглоукалыванием, массажем и другими методами тибетской медицины, подбор и изготовление индивидуальных сборов из трав, собранных в экологически чистых районах Бурятии.

Предлагаем путёвки на 12 дней для лечения в клинике Центра, стоимостью 1680000 рублей.

Предприятиям предоставляется возможность заключения договоров о медицинском обслуживании сотрудников и членов их семей по взаиморасчёту и на других условиях.

Поликлиника работает с 8.30 до 19.00 часов, в субботу с 9.30 до 14.00 часов

АДРЕС:

ул. Линховоина, 10. ТЕЛ. 2-29-70
Клиника - Верхняя Берёзовка. ТЕЛ. 1-22-00, 1-20-00
ФИТОАПТЕКА РАБОТАЕТ С 9.00 ДО 17.00 ЧАСОВ
ул. Линховоина, 10. ТЕЛ. 2-29-70
ул. Широких-Полянских. ТЕЛ. 3-32-15

ОТДЫХ И ЛЕЧЕНИЕ

НА ПРАВИТЕЛЬСТВЕННЫХ ДАЧАХ!

Реабилитационный комплекс "Здоровье", расположенный в п. Сотниково, предлагает путёвки на 15 дней для отдыха и лечения:

"МАТЬ И ДИТЯ" - по цене 1 млн. 950 т. р.

"АЛЛЕРГО-ПУЛЬМОНОЛОГИЧЕСКОЕ" - по цене 800000 руб. принимаются дети в возрасте от 2-х до 14 лет. В стоимость путёвки для детей входит комплексное лечение: массаж, биомассаж, физиолечение, стоматолог, лазеролечение, лечение по методу су-джок, баня, сауна, бассейн, пятиразовое питание, кабинет тибетской медицины (травы, прием астролога, тибетолога, эмчи-ламы).

"Лечебное голодание" - по цене 1 100 000 руб. на 21 день. Полное голодание под наблюдением врача.

Показания: бронхиальная астма, бронхит, ожирение, гипертоническая болезнь, кожные заболевания, заболевания суставов и позвоночников и т.д.

Для взрослых - комплексное лечение за дополнительную плату.

Также мы приглашаем вас провести выходные или праздничные дни на комфортабельных дачах.

"Люкс" - 80000 руб. в сутки (без питания), остальные - 50000 руб. в сутки (без питания). Стоимость питания - всего 30000 руб. в сутки!

Заезд автобусом РК от автостоянки рядом с театром оперы и балета.

СПРАВКИ ПО ТЕЛ: 3-94-1-24, 2-34-02.

ГРАФИК ЗАЕЗДОВ В РК "ЗДОРОВЬЕ".

АЛЛЕРГО-ПУЛЬМОНОЛОГИЧЕСКОЕ ОТД.	(МАТЬ И ДИТЯ)
	17.07.97 г. по 31.07.97 г.
29.07.97 г. по 12.08.97 г.	02.08.97 г. по 16.08.97 г.
14.08.97 г. по 28.08.97 г.	18.08.97 г. по 01.09.97 г.
30.08.97 г. по 13.09.97 г.	

ШЭШЭРҺЭН ХООЛОЙН ШЭБЭНЭЭН ТААМАГ БЭШЭЛ...

Бэе бэедээ энхэргэнээр хандалгаһаа гэр бүлын жаргал дулдыдаг гэжэ мэдээжэ. Тиихэдээ урин зулгы, энхэрэлээр дүүрэн хараса үшөөл бага. Эндэ тодо мэргэнээр оножо хэлэһэн үгын хүсэншье, үүргэшье угаа ехэ. Бэе бэедээ дуратай хоёрой ямаршье нюуса юумэн тухай аягүйрхэнгүйгөөр шэбэнэлдэн хөөрэлдэхэдэ, хорюултай бэшэл. Гансал шэхэндэ хажар, бүдүүлиг үгэнүүд хэрэглэгдэхэ ёһогүй. Инаглалай харилсаанда болбосорол, хүмүүжэл онсо үүргэ дүүргэдэг гэжэ бүхөөр хадуужа абахаһаа гадна үри хүүгэдтээ эртээнһээ ойлгуулха уялгатайбди.

Үбгэ һамган хоёр байн-байн бэе бэедээ дадажа, энхэрэл, налгай абари зан гээшые мартажархихаяа һанадаг. Хүйтэрһэн хоолойгоор хоёр-гурбан үгэ андалдаһаар, боро юрьеэнэй борохон бодолнуудта эзэлэгдэһээр байтарнай үдэр хоногууд, он жэлнүүд һубарилдан үнгэршэнэл даа.

Сагай хүрдын эрьесые агшан зуурашье тогтоожо шадаха бэшэлди. Тиимэһээ үри хүүгэдэй томо боложо, уурхайгаа орхин, далижан ниидэхые, таатай һайн сагай ерэхые хүлеэжэ байнгүй урин налгай, энхэргэн харилсаа тогтоожо, тэрэнээ наринаар сахин, заншалта болгоболнай, алишье талада туһатай байхал.

Д.ДАНЗАНОВА.

БОЛГАРИИН СУУТА МЭРГЭН МЭДЭЛШЭН ВАНГЫН ЭМШЭЛЭЛГЭНҮҮДҺЭЭ

· Шуһанай даралтын ехэ болобол, 1 столово халбага кукурузын талха стакан соо хэжэ, һаяхан бусалһан халуун уһа нэмээд, үглөөгүүр болотор байлгагты. Тиигээд үлэн бэедээ гансал шүүһыень уухат.

· Толгойгоо үбдэжэ, һүниндөө мууса унтадаг болоо һаа, 2-3 литр уһанда 1-2 һалаа алоэ бусалгажа, хэдэн үдэшэ толгой дээрээ адхагты.

· Эшэргэнээр үбшэлбэл, ой соohоо баглаа сэсэг түүжэ, бусалгаад, уһанайнь торходо орохо.

· Зүрхэнэй үбшэнгүүдһээ бэеэ аршалан һэргылхын тула долоогонын сэсэгүүдэй шүүһэ ууха.

· Хии хөөрэдэг үбшэнтэй һаа, унтахынгаа урда тээ нэгэ столово халбагаар дүүрэн саахар уһан соо худхаад ууха.

Уур сухалһаа боложо, зүрхэнэй сохилжо эхилбэл, лимон жэжэхэнээр хэршээд, зүгын тоһонтой худхаха. Энэ холисые үглөөгүүр, үдэшэлэн столово халбагаар уудаг байха.

ХУҺАН - ДЭЛХЭЙН ШЭМЭГ

Манай Буряад орондо хуһанай үйһые энэ июнь һара соо хуһанай шүүһэнэй гараха үедэ хуулаад бэлдэхэдэ, зохид байдаг. Тэрэ бэлдэһэн үйһээ хэдэн жэл соо хадагалжа болодог юм. Манай буряад утсаатанай бүтээһэн үйһэн түйсэ соо жэшээнь, дабһа хадагалаа һаа, мянган жэл соо дабһанай үнгэ (сагаан) зандаа байдаг байна. Түмэн жэл соо дабһанай амта (гашуун) тэрэл зандаа үлэдэгынь гайхалтай.

Олон амһартануудые бүтээһэн бодото баримтануудаанханай сагһаа (археологуудай бэдэрэлгээр) үлэһэн юм. Мүн баһа бага хүүгэдэй һамаарха хонхинуур, һаршаганнуухай, бамбар гэхэ мэтэ олон нааданхайнуудые үйһөөр бүтээдэг. Тэрэ бэедэ һайн, хүсэ шадал оруулдаг, эсэдэһэ гаргадаг, хүнэй муу юумэ гаргадаг, хажуу талаһаа орохон муухай үбшэ, хорото элшэ, нүлөө үгы болгодог эди шэдитэй юм.

Хуһан тухай олон юумэн бэшэгдэһэн ааб даа. Толгойн үбшэ бууран болюулдаг, хэрбээ сагаан нимгэн хальһа арһанай үбшэндэ, тархидаа барижа эмшэлээ һаа, баһал һайнаар аргалдаг байна. Урда сагта эмэй үгы дээрэ тиигэжэ эмшэлдэг баримтануудбии. Илангаяа мүнөө сагта эм домой хомор болоһондо, мүнгэ санганай үгы дээрэһээ иимэ арганууды хэрэглээ һаа, манай зондо ехэ туһатай байха бшуу.

Шэнэ айлай сервант соо Олон амһартануудбайна. Тэдээн соо эгээл һайханаар Түйсэ харагдана — Тоонтом һанагдана.

Валерий Цыбиков, Улаан-Удын 37-дохи һургуулиин багша.

***АВТОРһАА:** урда сагта хүүгэдэй үлгы хуһан модоор хээд үдэрынь бүүбэйлдэг, һүни болоходонь, үйһөөр хэһэн үлгы соо унтуулдаг байгаа. Энэ хадаа баһал гүн удхатай.*

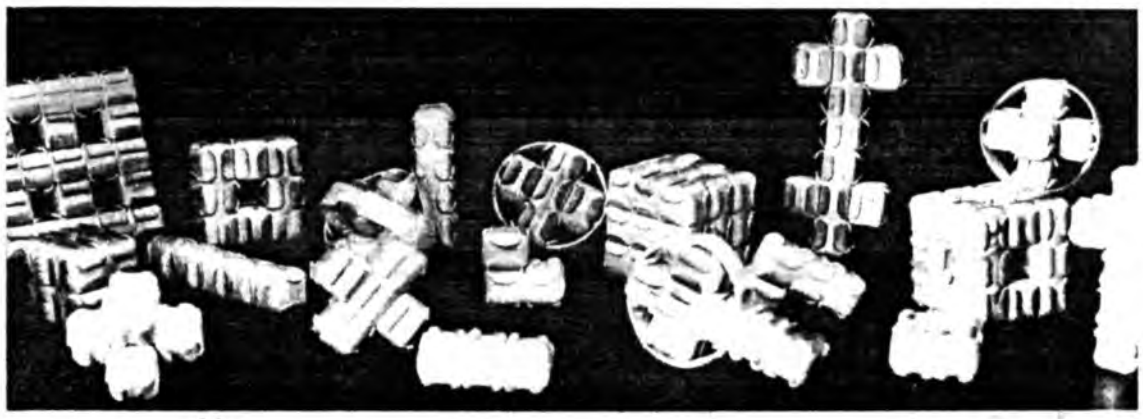

ҮЙҺӨӨР ДАРХАЛЖА ҺУРАЯ

Улаан-Удын 37-дохи һургуулиин багша, мастерской студиин хүтэлбэрилэгшэ Валерий Дашиевич Цыбиков үйһөөр урлаха хэшээлые заажа үгэбэ.

Хуһанай үйһые хабартаа, мүн зунай эхиндэ суглуулхада, һайн юм гэжэ онсолно. Энэ үедэ тэрэ модоноо һайнаар хуурадаг байна. Тэрэнше унаһан модоноо абаха хэрэгтэй. Тиигээд мүшэргүй газарһаань үйһэ хууладаг. Модондо утаашань хэриэлээ гаргаад, гараараа үйһэнэй заха халта дээшэнь болгоод, үйһээ хабтагараар хуулажа абадаг юм. Хабтагар үйһээ суглуулаад хадагалжа болохо бшуу. Бишыхан тулада тэрэнээ һайса жэгдэлээд, хабтагай дээрэ дабхасуулан табидаг. Тэрэнээ хабтагайгаар дабхабхаглаад, дээрэһээнь хүндэ юумээр дарадаг. Тишэдэ хабтагар үйһөөр энэ тэрэ юумэ хэхэдэ, ехэ тааламжатай болоно бшуу.

Элбэг МАНЗАРОВ, журналист.

***АВТОРһАА:** дээрэ үгтэһэн зурагуудаар таршаганадаг бамбар гэжэ наада хэхыетнай дурадханабди.*

КРОССВОРД

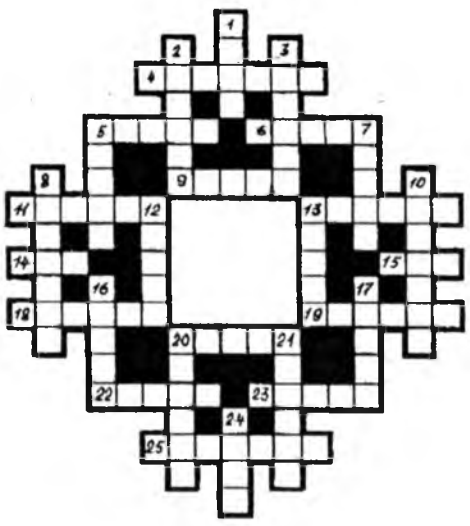

Хажуу тээшээ: 4- малай туруун дээрэхи хонхор. 5- мори уяха тусхай набтаршаг бахана. 6- эрэ тэмээн. 9- мал адуунай хоншоор. 11- гэр бараагаа һахидаг нохой. 13- малай хашаа хорёо. 14- үбһэнэй үлөөдэһэн. 15- ... хүхэ үнгэтэй үбһэн. 18- тэмээнэй хүзүүндэхи ута үһэ нооһон. 19- малай хамарай хүнды. 20 - ута ташуур. 22 - ... тахал. 23- тарбаган ... 25- һүниин адуулга.

Дээрэһээ доошоо: 1- хуурай аргалаар ниидэдэг шумуулнуудые намнаха, ургөөхэ гэжэ носоохон гал. 2 - "Ута хүлтэ унаган бэшэ, оодон һүүлтэ ... болобо". (Х.Намсараев). 3 - эмээл дээрэхи зөөлэн һуудал (пудуушха). 5- һүри (син.). 7- "... дааган һүүлээ тайруулба, Атар дошхон гунан болобо" (Х.Намсараев). 8- "Эмэнь шүдэлэн боложо шүдэлнэ, эрэнь ... боложо һоёолно" (Х.Намсараев). 10- "Баһа намарые хүлеэжэ, бараг ... гэгдэбэ" (Х.Намсараев). 12- мориной түргэн гүйдэл. 13- малай дулаан байра. 16- "һайн мориие... дарадаг, һайн хүниие архи дарадаг" (о. үгэ). 17 - ... хохир (паарна үгэ). 20- хонин (үхибүүдэй нэрлэлгэ). 21- эрэ адуун. 24- тэхын үнэр.

Б.ГОМБОЕВ зохёобо.

„ДУХЭРИГТЭ" ДҮТЭЛЭЭ, ТА БИДЭ ХОЁР ТАНИЛСАЯ!

• Монгол ороной эрхэтэн (буряад хэлэ һайн мэдэхэ, тамхи татадаггүй, архи уудаггүй) урин илдам зантай 50-һаа 60 хүрэгэр наһанай эхэнэртэй танилсаха хүсэлэнтэй.

Абн. N 1.

Энэ хүнтэй танилсахые хүсэбэл, иимэ хаягаар бэшэгты:

Монголия, инд. 211121, почтовое отделение 21, п/я 217.

• 59 наһатай (бар жолтэй), дээдэ һургуулитай, түбхинэһэн томо үхибүүдтэй эхэнэр түбшэн даруу, холшоргүй зантай эрэ хүнтэй танилсаха байна.

Абн. N 2.

Танилсахые хүсэбэл, иимэ хаягаар бэшэгты:

Улаан-Удэ, 670031 до востребования п/у 030840

• 29 наһатай, урин зулгы зантай, гурбатайхан хүбүү хүмүүжүүлжэ байһан эхэнэр 29-һөө 37 хүрэгэр наһанай эрэ хүнтэй танилсаха хүсэлэнтэй.

Абн. N 3.

• Пенсионер (62/172/80) худоо нютагта байдаг, архи уудаггүй, тамхи татадаггүй, 40 жэл соо багшаар худэлһэн эрэ хүн саашадаа гэр бүлэ байгуулхаар зохид эхэнэртэй танилсаха байна.

Абн. N 4.

• 54 наһатай номгон даруу зантай, сэбэр інарайтай эхэнэр 54-һоо 58 хүрэтэр наһанай холшоргүй эрэ хүнтэй танилсаха.

Абн. N 5.

Эдэ соносхолнуудаар һонирхоболтнай, адресуудынь редакцида байха.

Июлиин 3-най дугаарай "Духэриггэ" толилогдоһон 3 номертой соносхолдо гурбан харюу бэшэг ерээ гэжэ дуулганабди.

Харюу болон соносхол иимэ хаягаар эльгээгты:

Улаан-Удэ, Каландаришвили 23, "Буряад үнэн", "Духэриг".

Эмхидхэн байгуулагшад - **Буряад Республикын Президент, Арадай Хурал болон Правительство**

Редактор А.Л. АНГАРХАЕВ.

РЕДАКЦИОННО КОЛЛЕГИ: **С.Д. РИНЧИНОВ (редакторай орлогшо), Г. Х. ДАШЕЕВА (редакторай орлогшо), Б-М.Ж. БАЛДАНОВ (харюусалгата секретарь), Р.Б. ГАРМАЕВ, Д.Д. СУНДАРОН (Буряад Республикын Арадай Хурал), таһагуудые даагшад: Ц. Ц. ДОНДОГОЙ, С. Д. ОЧИРОВ, Т.В.САМБЯЛОВА, В.И.ПИНТАЕВ (хэблэлэй директор).**

Манай адрес:

670000, Улаан-Удэ, Каландаришвилиин үйлсэ, 23, "Буряад үнэн" газетын редакци.

Газетэ хэблэлэй 5 хуудаһан хэмжээтэй. Индекс 73877. Хэһэг 36038. Хэблэлдэ тушаагдаһан саг 17.00.

"Республиканска типографи" гэһэн АО-до газетэ хэблэгдээ. Директорэйнь телефон: 2-40-45. Б-0079-дохи номертойгоор бүридхэлдэ абтаихай. Заказ № 7833.

Редакциин телефонууд: редакторай - 1-50-96, приемный - 1-54-54, редакторай орлогшонорой - 1-68-08, 1-64-36, харюусалгата секретариин - 1-50-52, секретариадай - 1-62-62, таһагууд: үндэһэтэнэй болон политическэ асуудалнуудаар - 1-55-97 (даагшань), 1-61-35, 1-34-05, экономикын - 1-63-86, 1-61-35, соёлой болон түүхын - 1-60-21 (даагшань). 1-57-63, залуушуулай, оюутадай ажабайдалай болон олоннитын хүдэлмэриин - 1-54-93 (даагшань), 1-69-58, мэдээсэлэй болон соносколой - 1-67-81, корректорнуудэй - 1-33-61, компьютерна түбэй - 1-66-76.

" Бурятия" хэблэлэй телефонууд: директор - 1-49-94, бухгалтери - 1-23-67, вахта - 1-35-95.

Тоонуудай, бодото баримтануудай, хүнэй, нютагай нэрэнүүдэй бэшэлгые хазагайруулһан ушарта авторнуудынь харюусалгатай. Редакциин һаамжа авторайхитай адли бэшэ байжа магад.